

**Sairaanhoitajat sarjakuvissa Nightingalesta
tulevaisuuteen – Grounded Theory
sairaanhoitajaan kohdistuvan ulkopuolisen
katseen muodostumisesta**

Mattipekka Ratia

OPINNÄYTE	
Arcada	
Koulutusohjelma:	Hoitotyö
Tunnistenumero:	3673
Tekijä:	Mattipekka Ratia
Työn nimi:	Sairaanhoitajat sarjakuvissa Nightingalesta tulevaisuuteen – Grounded Theory sairaanhoitajaan kohdistuvan ulkopuolisen katseen muodostumisesta
Työn ohjaaja (Arcada):	Elisabeth Kajander
Toimeksiantaja:	Tehy ry
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Tutkimus selvittää sairaanhoitajan julkisen kuvan globaalia kehitystä ja sen suhdetta reaali maailmaan 1879–2012 käyttäen sarjakuvia ammatin ulkopuolisen katseen todentajana. Tutkimuksen tarkoitus on luoda Grounded Theory, joka selittää sairaanhoitajan julkisessa kuvassa tapahtuneet muutokset ja ennustaa tulevaa. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa käydään määrällisen tutkimuksen keinoin läpi 200 sarjakuvapiirtäjän töitä ja määritellään sairaanhoitajan ikoni aineistosta käsin. Tutkimuksen toisessa vaiheessa selvitetään ikonin muotoutumiseen vaikuttaneita tekijöitä laadullisen tutkimuksen keinoin laajentaen aineistohankintaa populäärikulttuuria, sairaanhoidon historiaa sekä yleistä historiaa käsitteleviin tutkimuksiin. Historiakäsityksessään tutkimus nojaa vahvasti Pooveyn (1989), Juddin (1998) sekä Hallamin (2000) teoksiin. Tutkimus toteaa ulkopuolisen katseen kuuluvan miehelle ja pohtii tämän vaikutusta tapaan esittää sairaanhoitajat sarjakuvissa. Tutkimus havaitsee 2000-luvulla kaksi erilaista sairaanhoitajan merkkiä, joilla on eri tarkoitukset. Selvittäessään terveydenhuollon toimijoiden omia mahdollisuuksia vaikuttaa ulkopuolisen katseen näkemykseen sairaanhoitajista tutkimus tarkastelee Florence Nightingalen luoman yläluokkaisen Pyhän Hoitajan ikonin sekä Charles Dickensin luoman negatiivisen ja työväenluokkaisen hoitajan, Sarah Gampin, ikonin kohtaloita tarkastelujaksolla. Tutkimus osoittaa, että sairaanhoitajan julkinen kuva muodostuu potilaiden kanssa työtä tekevien hoitajien perusteella, ei ylhäältäpäin ohjatun viestinnän avulla. Nightingalen yläluokkaiset hoitajat eivät vaikuttaneet ammatin julkiseen kuvaan, koska he sijoittuivat esimiestehtäviin ulkopuolisen katseen ulottumattomiin. Samasta syystä akateeminen hoitotiede ei ole muuttanut kuvaa sairaanhoitajan ammatista työväenluokkaisena suorittavan työn tekemisenä. Vaikka kuva sairaanhoitajan ammatista on 2000-luvullakin työväenluokkainen, ei se silti yhdisty Sarah Gampin ikoniin, koska asiakastyötä tekevät hoitajat eivät ole antaneet negatiiviselle merkille syytä pysyä ihmisten mielissä. Tutkimus osoittaa nopeidenkin muutosten sairaanhoitajan julkisessa kuvassa olevan mahdollisia, kun muutoksen synä on yhteiskunnallinen murros tai arvomuutos.</p>	
Avainsanat:	Sarjakuva, sairaanhoitaja, imago, Nightingale, Gamp, rekrytointi, Tehy
Sivumäärä:	73
Kieli:	Suomi
Hyväksymispäivämäärä:	

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Vård
Identifikationsnummer:	3673
Författare:	Mattipekka Ratia
Arbetets namn:	Sjukskötare i serier från Nightingale till framtiden – Grounded Theory om hur den utomstående blicken på sjukskötare formas.
Handledare (Arcada):	Elisabet Kajander
Uppdragsgivare:	Tehy rf
<p>Sammandrag:</p> <p>Forskningen undersöker den utomstående blicken på sjukskötare och dess relation till verkligheten mellan 1879 och 2012 och använder serier som bevis på den utomstående blicken. Forskningens syfte är att skapa Grounded Theory, som förklarar ändringar som har skett i den utomstående blicken under forskningsperioden och som kan förutse utveckling i framtiden. I första fasen analyseras verk av 200 serietecknare med kvantitativa metoden och sjukskötares ikon formuleras utgående från materialet. I andra fasen utreds orsaker som har påverkat sjukskötares skildring under forskningsperioden. Metoden i andra fasen är kvalitativ och materialen utbreddas till tidigare forskning om populär kultur, sjukskötares historia och allmän historia. Forskningens syn på historia har starkt influerats av Poovey (2000), Judd (1998) och Hallam (2000). Forskningen konstaterar att den utomstående blicken är också den manliga blicken och utreder vilken effekt detta har till skildring av sjukskötare. Två olika ikoner för sjukskötare med olika funktioner identifieras på 2000-talet. Med syfte av att utreda om hälsovård aktörer själv kan påverka den utomstående blicken på yrket kartlägger forskningen det som har hänt med Florence Nightingales överklassiga Sankta Sjukskötare ikon och med Charles Dickens arbetarklassiga och negativa Sarah Gamp ikon. Forskningen visar att den utomstående blicken på sjukskötare formas av dem som arbetar med patienter i stället för media åtgärder som görs av högre hälsovård aktörer. Nightingales överklassiga vårdare påverkade inte yrkets publik image eftersom de arbetade som direktörer eller lärare, gömda från den utomstående blicken. Fast sjukskötare också på 2000-talet ses som ett arbetarklassigt yrke, kopplas det inte till den arbetarklassiga Sarah Gamp ikonerna mera, eftersom de som jobbar inom kundservice inte har gett anledning till den gamla negativa ikonens överlevnad. Forskningen påvisar att snabba ändringar i sjukskötares publik image är möjliga, när orsakande faktor är ändringar i samhället eller dess värderingar.</p>	
Nyckelord:	Serier, sjukskötare, image, Nightingale, Gamp, rekrytering, Tehy
Sidantal:	73
Språk:	Finska
Datum för godkännande:	

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Nursing
Identification number:	3673
Author:	Mattipekka Ratia
Title:	Nurses in Comics from Nightingale into the Future – Grounded Theory About How the Third Party View on Nurses is Born
Supervisor (Arcada):	Elisabet Kajander
Commissioned by:	Tehy ra
<p>Abstract:</p> <p>This study aims to reveal the third party view on nurses and its relationship to the real world between 1879 and 2012. Comics have been used to testify the third party view. The study aims to construct a Grounded Theory that can explain the changes that have taken place in the third party view and that can predict the changes in the future. In the first phase of the study the works of 200 cartoonists are analyzed using quantitative method and nurse icons are defined from this material. In the second phase of the study material research is expanded into the areas of popular culture, nursing history and general history, in order to understand the reasons for the changes in the third party view in different times. The study in its view on nursing history is heavily in debt to the works of Poovey (1989), Judd (1998) and Hallam (2000). The third party view on nurses in comics is a male perspective. How this effects the description of nurses is discussed in the study. Two different nurse signs are identified in the 21st century material, both with a purpose of their own. To see if the nursing community can affect the third party view on nurses, the fate of two nursing icons is analyzed - That of Florence Nightingale's upper class Holy Nurse and that of Charles Dickens' working class nurse Sarah Gamp. The study indicates that the third party view on nurses is shaped by those who work with the patients instead of campaigns led by higher actors in the field of nursing. Nightingale's upper class nurses didn't become the icon, because they worked as supervisors or teachers, out of reach of the third party eye. Even if the public image of the nurse in the 21st century is that of a working class, it doesn't bear resemblance to Sarah Gamp, due to the fact that those who work with the patients haven't given the old icon reason to stay alive. The study shows that quick changes in the third party view on nurses can be achieved, when the motivation comes from a social change or a change of values in the society.</p>	
Keywords:	Comics, nurse, image, Nightingale, Gamp, recruitment, Tehy
Number of pages:	73
Language:	Finnish
Date of acceptance:	

INNEHÅLL / CONTENTS

Keskeiset termit	7
1 Johdanto	8
1.1 Taustatiedot.....	8
1.2 Tutkimuksen tarkoitus	11
1.3 Työn tilaaja	12
1.4 Teoreettinen raami	12
1.5 Rajaus	13
2 Tutkimusmateriaali ja -metodi	14
2.1 Tutkimusmateriaali	14
2.2 Metodi.....	17
2.3 Tutkimuksen eettisyys	19
3 Aineistoanalyysin tulokset.....	20
3.1 Sairaanhoitajan ikoni	20
3.1.1 <i>Sairaanhoitajan univormu.....</i>	<i>20</i>
3.1.2 <i>Sairaanhoitajan ikä.....</i>	<i>21</i>
3.1.3 <i>Sairaanhoitajan ihonväri.....</i>	<i>22</i>
3.1.4 <i>Sairaanhoitajan sukupuoli .....</i>	<i>23</i>
3.1.5 <i>Sairaanhoitajan työnkuva .....</i>	<i>24</i>
3.1.6 <i>Sairaanhoitajan status .....</i>	<i>26</i>
3.2 Miehen katse	26
3.2.1 <i>Tekijöiden sukupuoli.....</i>	<i>27</i>
3.2.2 <i>Potilaiden sukupuoli.....</i>	<i>27</i>
3.2.3 <i>Sairaanhoitaja romanttisena toimijana .....</i>	<i>27</i>
3.2.4 <i>Sairaanhoitaja seksuaalisena toimijana .....</i>	<i>27</i>
3.2.5 <i>Sairaanhoitaja sodassa .....</i>	<i>28</i>
3.2.6 <i>Sairaanhoitaja ja supersankarit.....</i>	<i>28</i>
4 Keskustelu	28
4.1 Millainen on sairaanhoitajan ikoni sarjakuvissa, kuinka se on muuttunut tarkastelu- jakson aikana ja mikä on tapahtuneiden muutosten suhde reaali maailmaan?.....	28
4.1.1 <i>Sairaanhoitaja verhoutuu mekkoon ja päähineeseen .....</i>	<i>28</i>
4.1.2 <i>Sairaanhoitajat ovat nuoria ja kauniita .....</i>	<i>29</i>
4.1.3 <i>Sairaanhoitajat ovat valkoihaisia .....</i>	<i>30</i>
4.1.4 <i>Sairaanhoitajat ovat naisia .....</i>	<i>34</i>
4.1.5 <i>Loppupäätelmä.....</i>	<i>39</i>

4.2	Miten sarjakuvatuotannon miesvaltaisuus näkyy sairaanhoitajien kuvaamisessa?	40
4.2.1	<i>Miesten taidemuoto?</i>	40
4.2.2	<i>Nainen protagonistina</i>	41
4.2.3	<i>Sairaanhoitajan päämäärä on avioliitto</i>	41
4.2.4	<i>Sairaanhoitaja seksuaalisena toimijana</i>	43
4.2.5	<i>Sairaanhoitaja sodassa</i>	48
4.2.6	<i>Sairaanhoitaja ja supersankarit</i>	52
4.2.7	<i>Loppupäätelmä</i>	56
4.3	Kuinka 2000-luvulla tehtyjen sarjakuvien sairaanhoitajaikoni vertautuu Florence Nightingalen luomaan Pyhän Hoitajan ikoniin sekä Charles Dickensin luoman Sarah Gampin työväenluokkaisen hoitajan ikoniin?	57
4.3.1	<i>Florence Nightingalen perilliset</i>	57
4.3.1	<i>Sarah Gampin perilliset</i>	58
4.4	Sairaanhoitajaikonin kehitys ja siihen vaikuttavat syyt – Grounded theory.....	62
4.5	Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti	65
4.6	Loppusanat.....	67
	Lähteet / References	70

Kuvat / Figures

Kuva 1.	Muutokset sarjakuvissa kuvattujen sairaanhoitajien univormuissa 1879-2012.....	20
Kuva 2.	Sarjakuvissa esiintyvien sairaanhoitajien ikäjakauma 1879-2012.....	22
Kuva 3.	Tummaihoisten sairaanhoitajien määrä eurooppalaisissa ja pohjoisamerikkalaisissa sarjakuvissa 1879-2012.....	23
Kuva 4.	Sarjakuvissa esiintyvien sairaanhoitajien työtehtävät 1879-2012	25
Kuva 5.	Sarjakuvissa esiintyvien sairaanhoitajien status 1879-2012.....	26

Taulukot / Tables

Taulukko 1.	Tutkimusmateriaalin reliabiliteettivertailu.....	66
-------------	--	----

KESKEISET TERMIT

Merkki: Merkki on jokin, joka edustaa jotakin muuta kuin vain itseänsä. Piirros sairaanhoitajasta ei ole vain mustetta paperilla, vaan se edustaa piirtäjän näkemystä mm. sairaanhoitajan ammatista. Merkit luokitellaan ikoneihin, indekseihin ja symboleihin.

Ikoni: Ikoni on merkki, joka muistuttaa kuvaamaansa kohdetta. Esimerkiksi piirros injektioruiskusta on ikoni. Se esittää injektioruiskua, koska sillä on oleellisia yhteisiä ominaisuuksia oikean injektioruiskun kanssa

Indeksi: Indeksi on merkki, joka on suhteessa kohteeseensa käytännöllisen ja pääteltävissä olevan läheisyyden kautta. Esimerkiksi savu on tulen indeksi ja näppylät tuhkarokon indeksi.

Symboli: Symboli on merkki, jonka suhde kohteeseensa on puhtaasti sopimuksenvarainen. Useat liikennemerkkit, kuten esim. "Kielletty ajosuunta" -merkki, ovat symboleita. Merkitystä ei voi suoraan tulkita puna-keltaisesta pyöreästä kuvasta, vaan merkitys on sovittu.

Simulacrum: Simulacrum on jotain, esimerkiksi merkki, joka korvaa todellisuuden sen representaatiolla. Simulacrumia voi luonnehtia kopioksi ilman alkuperäiskappaletta.

Diskurssi: Diskurssi sijoittuu kielijärjestelmän ja puhunnan välimaastoon. Tajunta tai tietoisuus ei ole riippumaton, vaan diskurssit määräävät, miten asioista ajatellaan, koska ajattelu tapahtuu diskurssien tarjoamalla välineistöllä. Diskurssit elävät käyttötavoissa, jotka voivat olla hyvinkin vakiintuneita sosiaalisia instituutioita. Me tuotamme diskurssiseja, mutta myös diskurssit tuottavat meitä. Sarjakuvista nouseva diskurssi heijastaa sarjakuvan omia vakiintuneita käytäntöjä, ympäröivän yhteiskunnan arvoja sekä piirtäjän suhdetta näihin.

Protagonisti: Protagonisti on sarjakuvan päähenkilö.

Stereotypia: Stereotypia on voimakkaasti yksinkertaistettu kuvaus jostain ilmiöiden, olentojen tai asioiden ryhmästä.

1 JOHDANTO

Ennen kouluttautumistani hoitoalalle toimin sarjakuvapiirtäjän ammatissa. Sarjakuvailmaisuus on taloudellista. Se pelkistää todellisuuden merkeiksi. Kyseessä on tekijän ja lukijan välinen sopimus, jossa lukija hyväksyy tekijän tarjoaman merkkikielen toden vastineeksi. Aivan kuten kirjainten on piirrostenkin oltava helposti ja nopeasti tulkittavia, käytännössä läpinäkyviä, jotteivät ne hidastaisi viestin ymmärtämistä.

Kun onnistunut kuvallinen merkki on kerran luotu, se iskostuu ihmisten mielikuviin pidemmäksi aikaa kuin sille löytyy vastine todellisuudesta. Ikonit muuttuvat symboleiksi, joita piirtäjät joutuvat kierrättämään pitääkseen viestinsä ymmärrettävänä. Aloitteleva, näkemyksestään vielä epävarma suomalainen sarjakuvapiirtäjä, saattaa tradition paineessa piirtää tarinaansa amerikkalaisen Aku Ankasta tutun postilaatikon, vaikkei ole koskaan nähnyt sellaista luonnossa. Toimiessani 1990-luvulla piirtäjänä minun oli hyvin vaikea luopua pyöritettävällä numerolevyllä varustetun puhelimen piirtämisestä, vaikka omalla pöydälläni oli ollut näppäinpuhelin jo vuosia. Vasta kännyköiden yleistyminen vapautti minut vanhan ikonin ikeestä. Aikojen kuluessa monet tutut sarjakuvaikonit ovat joutuneet väistymään uuden todellisuuden tieltä; gramofonit, veivillä käynnistettävät autot ja kaislahameiset ihmissyöjät muun muassa.

Kuusi vuotta hoitotyötä tehneenä olen kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka monet sarjakuvapiirtäjät yhä kuvaavat sairaanhoitajan vuosikymmeniä vanhassa univormussa. Oman sairaanhoitajaksi valmistumiseni kynnyksellä olen halunnut selvittää, kuinka entiset kollegani ovat historian saatossa sairaanhoitajan ammattia kuvanneet ja miksi vanha sairaanhoitajan ikoni on todellisuuden muuttumisesta huolimatta yhä voimissaan.

1.1 Taustatiedot

Sarjakuvat ovat muokanneet tapaamme nähdä maailma jo yli sadan vuoden ajan. Viihde- ja muotokuva kehittyi nykymuotoonsa Euroopassa 1800-luvun aikana ja saavutti ennennäkemättömän suosion vuonna 1894 aloittaneen Yellow Kid -sarjakuvan myötä Yhdysvalloissa. Yellow Kid vakiinnutti sarjakuvat sanomalehtiin, joissa ne alusta alkaen ovat olleet lehtien luetuinta aineistoa. (McCloud 1993:16–18) Vertailun vuoksi: Lumiären veljekset järjestivät ensimmäisen 46 sekuntia kestävästä elokuvaesityksensä 1895, mutta

kesti vuosikymmeniä ennen kuin elokuvateatteriverkosto kattoi pienetkin kaupungit. Lois H. Gresh ja Robert Weinberg (2002:xi-xiv) kuvaavat elämää 1930-luvun alun yhdysvalloissa:

Oli maailmanlaajuinen lama. Työtä oli vaikea saada ja jos sitä löysi, olivat päivät pitkiä ja työ raskasta. Viikoittaiset radioseikkailut olivat vielä vuosien päässä ja televisio alkaisi levitä vasta 20 vuotta myöhemmin. Elokuvia näki lauantai-iltapäiväisin, jos silloinkaan. Lukeminen oli kaiken ikäisten pääasiallinen ajanviette.

Suosituimmat amerikkalaiset sarjakuvat, kuten esim. Dick Tracy, ilmestyi päivittäin 700 sanomalehdessä. 1940-luvun lopulla joka kolmas myyty aikakauslehti oli sarjakuvalehti. 90 % amerikkalaisista luki säännöllisesti sarjakuvia, kun nykyään luku on alle 1 %. (Robbins 1999:110,140) Voidaan sanoa sarjakuvan olleen johtava visuaalisten mielikuvien muokkaaja ennen kuin elokuva ja televisio vakiinnuttivat asemansa. Tänä päivänä se heijastaa tavassaan kuvata sairaanhoitajia sekä itse luomaansa perinnettä että muiden medioiden vaikutusta.

Sarjakuvaa pidettiin pitkään liian rahvaanomaisena akateemiselle tutkimukselle. Francis E. Barcus kirjoitti 1963 sarjakuvan heijastavan yhteiskuntaa tivolin vääristävän peilin tavoin, mutta että se siitä huolimatta on yksi arvokkaimmista tiedonlähteistä yritettäessä ymmärtää ympäröivää kulttuuria. Reitberger ja Fuchs väittivät 1972 sarjakuvan kaikista massamedian lajeista uskollisimmin heijastavan amerikkalaisten kollektiivista alitajuntaa. Lassi ja Leevi -sarjakuvan piirtäjä Bill Watterson on todennut 1996 sanomalehtisarjakuvan olevan luotu nostamaan sanomalehtien levikkiä, eikä se siten lähtökohtaisesti ole voinut olla ristiriidassa yleisten arvojen kanssa. (Kts. Brabant, Mooney 1997:270,280)

Tutkimuksen tekijällä oli lähtökohtanaan kolme muistikuvaa eri tavoista esittää sairaanhoitaja sarjakuvissa. Yksi oli pähineeseen ja mekkoon verhoutunut enkeli, toinen seksuaalisesti aktiivinen toimija ja kolmas, usein sadistinen, hoitaja ruisku kädessä. Tämä vuosien 1970–2012 -välisen sarjakuvaharrastuksen synnyttämä muistikuva on hämmästyttävän yhtenäinen 1800-luvun puolivälin viktoriaanisen debatin kanssa, jossa keski- ja yläluokkaiset sairaanhoidon uudistajat paheksuivat vanhojen työväenluokkaisten, Sarah Gampin hahmoon kiteytyvien, sairaanhoitajien moraalista epäluotettavuutta sekä suituttivat uusia, Florence Nightingalen henkilöimiä, Pyhiä Sairanhoitajia. Henkilökohtaisesti koen Nightingalen perinnön näkyneen voimakkaasti omassa sairaanhoitajan koulu-

tuksessani sekä ammatin sisäisessä diskurssissa hoitajan työn olemuksesta. Voidaan myös katsoa alan jatkuvasti nousevien koulutusvaatimusten olevan heijastusta ammatin yhä jatkuvasta pyrkimyksestä irtaantua työväenluokkaisista juuristaan. Sarah Gamp ei tänä päivänä juuri esiinny ammatin sisäisessä diskurssissa, mutta julkisuus, asiakaspalaute ja omat kokemukseni hoitotyön kentällä nostavat toisinaan tietoisuuteen epämiellyttäviä kokemuksia hoitotyön ammattilaisista. Florence Nightingalen Pyhän Hoitajan perintö ei näkemyseni mukaan ole aukoton. Vaikka hoitoyhteisön sisäisessä hierarkiasa sairaanhoitajan ammattia voidaan pitää keskiluokkaisena, viestii mm. maahanmuuttajien osuuden nopea kasvu ammatin julkisen kuvan työväenluokkaisuudesta. Tämä nostaa esiin kysymyksen, kumpi kahdesta 1800-luvun sairaanhoitajaikionista on relevantimpi tänä päivänä, Florence Nightingale vai Sarah Gamp?

Jokainen nainen, tai ainakin melkein jokainen nainen Englannissa, on jossain elämänsä vaiheessa vastuussa jonkun toisen terveydestä, oli kyseessä sitten lapsi tai invalidi – toisin sanoen, jokainen nainen on sairaanhoitaja. (Nightingale 1969:3)

Aina Florence Nightingalen ajoista alkaen on hoitamista ja naiseutta ollut vaikea tarkastella toisistaan erillisinä alueina. Julia Hallamin (2000:12) mukaan naiseus on aktiivinen tila ja naiset rakentavat naiseuttaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa massamedian, ympäristön ja ostamiensa tuotteiden kanssa. Naiseus on rajallinen valikoima tekstejä ja tapoja jotka sosiaalistavat ja opettavat naista elämään sukupuolittuneena yksilönä ja valitsemaan tai hylkäämään tarjolla olevista ulkonäkö-, käyttäytymis- ja asennevaihtoehdoista omaan näkemykseensä sopivimmat. Sairaanhoitajuus on ollut viktoriaaniselta ajalta lähtien yksi harvoista naisille tarjolla olleista ammattirooleista, mikä näkyy ammatin runsaana edustuksena sarjakuvissa aina 1970-luvulle saakka.

Se, miten sairaanhoitajan malli kulttuurissa esitetään vaikuttaa siihen minkälaiset ihmiset ammattiin hakeutuvat. Jos sairaanhoitajan malli on yhä Florence Nightingalen luoma nuori, valkoinen, keski- tai yläluokkainen nainen, joutuu ammattirooliin pyrkivä suhteuttamaan itsensä siihen ikänsä, rotunsa, yhteiskuntaluokkansa ja sukupuolensa mukaan. (Hallam 2000:5,13) Vaikka kausaalista suhdetta median ja stereotypian välillä ei aina voida osoittaa, on kuitenkin vahvaa näyttöä mediakuvien vaikutuksesta käsityksiin sukupuolirooleista (Brabant, Mooney 1997:280). Esimerkiksi hoitajia 1940–1950 - luvuilla kouluun värvänneet ovat kertoneet elokuvien olleen iso tekijä kouluun päässeiden naisten motivoitumisessa pyrkiä hoitoalalle (Hallam 2000:32). Sairaanhoitajien rek-

rytoinnissa käytettävän kuvituksen on kommunikoitava kohdeyleisönsä kanssa, joten senkin on käytettävä lähtökohtanaan tunnistettavaa sairaanhoitajan ikonia joko sitä noudattaen tai sitä vastaan kapinoiden (Hallan 2000:84). Sarjakuvien ja muun populaarikuvaston kautta levinnyt käsitys ammatista on vaikuttanut ammatin arvostukseen sekä potilaan ennako-odotuksiin hoitajaa kohdatessa.

Ammatin sisäinen diskurssi sisältää aina toiveita siitä, mitä ammatin pitäisi olla tai mitä sen toivottaisiin olevan. Siihen sisältyy myös ammatin markkinointi, joka pyrkii korostamaan ammatin parhaita puolia ja peittämään sen varjopuolia. Sarjakuvapiirtäjät katsovat sairaanhoitajan ammattia ulkopuolelta ja heijastavat lahjomattomasti ympäröivän yhteiskunnan näkemystä sairaanhoitajan ammatista eri aikakausina.

1.2 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tarkoitus on luoda kattava teoria, Grounded Theory, selittämään sarjakuvapiirtäjien valintoja heidän kuvatessaan sairaanhoitajia tarkastelujaksolla ja tulevaisuudessa. Vanhin tutkimuksessa käytetty sairaanhoitaja-aiheinen sarjakuva ajoittuu vuoteen 1879, jolloin Florence Nightingale kannattajineen pyrki uudistamaan sairaanhoitajan ikonin tekemällä jyrkän pesäeron vanhemman sukupolven sairaanhoitajiin, joiden ikoniksi, uudistajien vahvalla myötävaikutuksella, oli muotoutumassa Charles Dickensin (1844) luoma fiktiivinen juoppo sairaanhoitaja Sarah Gamp. Tutkimuksen aikajana antaa mahdollisuuden seurata Nightingalen Pyhän Hoitajan ja Dickensin työväenluokkaisen hoitajan ikonien kohtaloa ammattikunnan ulkopuolisessa viestinnässä. Tutkimus pyrkii hakemaan selitystä materiaalista nousseille ilmiöille peilaamalla niitä sarjakuvan ja muiden populaarikulttuurilajien historiaan, maailmanhistoriaan sekä sairaanhoitajan ammatin historiaan.

Spesifit tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millainen on sairaanhoitajan ikoni sarjakuvissa, kuinka se on muuttunut tarkastelujakson aikana ja mikä on tapahtuneiden muutosten suhde reaali maailmaan?
2. Miten sarjakuvatuotannon miesvaltaisuus näkyy sairaanhoitajien kuvaamisessa?
3. Kuinka 2000-luvulla tehtyjen sarjakuvien sairaanhoitajaikoni vertautuu Florence Nightingalen luomaan Pyhän Hoitajan ikoniin sekä Charles Dickensin luoman Sarah Gampin työväenluokkaisen hoitajan ikoniin?

Tutkimuksen hyöty sairaanhoitajan ammattikunnalle on ulkopuolisen katseen tekeminen näkyväksi. Tällä on merkitystä, koska ulkopuolinen katse määrittelee sairaanhoitajien arvostuksen, resurssit ja palkkauksen ja vaikuttaa koulutukseen pyrkivien laatuun sekä potilaan ja sairaanhoitajan kohtaamiseen. (Kalisch & al. 2007:182) Selvittäessään ulkopuolisen katseen muutoksia tarkastelujaksolla ja siihen vaikuttaneita syitä tutkimus antaa pohjan ymmärtää niitä seikkoja, jotka määrittävät ammattia suuren yleisön silmissä. Sairaanhoidon uudistajat viktoriaanisella ajalla käyttivät Pyhän Hoitajan ja Sarah Gampin ikoneita ajaakseen omaa agendaansa julkisuudessa. Tätä kautta tutkimus avaa näkökulman myös siihen, kuinka kestäviä muutoksia ammatin ulkoiseen kuvaan voidaan tehdä alan omilla markkinointiponnisteluilla.

1.3 Työn tilaaja

Työn tilaaja on sosiaali- ja terveystieteiden ammattijärjestö Tehy ry.

1.4 Teoreettinen raami

Tutkimuksen lähtökohta, että sarjakuvia analysoimalla voidaan kertoa jotain merkittävää sairaanhoitajan julkisesta ammattikuvasta, perustuu semiotiikkaan. Semiotiikaksi kutsutaan merkkien tutkimista sanan laajassa merkityksessä. Merkki voi olla esimerkiksi sana, kuva, ääni, tuoksu, toiminta tai käsitelty esine. (Anttila 2006:598) Tämän tutkimuksen kohteena ovat sairaanhoitajaa ilmaisevat merkit sarjakuvissa.

Merkit jaetaan kolmeen ryhmään sen mukaan, millainen merkin suhde on kohteeseensa. Ikoni on merkeistä lähinnä viittaamaansa kohdetta, koska sen ymmärrettävyys perustuu oleellisiin yhteisiin ominaisuuksiin kohteensa kanssa. Tutkimus lähtee liikkeelle sairaanhoitajan ikonista, koska aina 1970-luvulle asti sarjakuvissa kuvattujen sairaanhoitajien voi sanoa omanneen oleellisia ja helposti tunnistettavia yhteisiä ominaisuuksia todellisissa sairaaloissa työskennelleiden sairaanhoitajien kanssa. 2000-luvulle tultaessa nämä ominaisuudet kadottavat lisääntyvästi yhteytensä reaali maailmaan ja tällöin tutkimuksessa on tapauskohtaisesti puhuttu sairaanhoitajan symbolista, jolloin merkin ja kohteen yhteys ei ole enää yhteisiin ominaisuuksiin vaan sopimukseen perustuva. Ikonin ja symbolin väliin sijoittuu indeksi, joka tarkoittaa merkkiä, jonka yhteys kohteeseen

seensa on ymmärrettävissä loogisen päättelyn kautta, kuten esim. että savu on tulen indeksi, koska ei ole savua ilman tulta. (Chandler 2002:39-41)

Sarjakuvapiirtäjä erottelee eri ammattien edustajat toisistaan nopein vedoin: Leipurilla on korkea hattu, esiliina vyötäisillä ja kaulin kädessä, poliisilla puolestaan koppalakki ja pamppu. Tämä tapa pelkistää eri ammattikunnan edustajat muutamaan ikoniin vaikuttaa siihen, kuinka hahmotamme sellaisen ammatin edustajat ja heidän työkuvansa, joista meillä ei ole syvempää omaa kokemusta. Useiden tutkijoiden mukaan ajattelemme varsin stereotyyppisesti, ulkoa syötettyjen ajatusmallien avulla. Imiessämme keskeytyksettä materiaalia visuaalisesta kulttuurista ja todellisuudesta varastoituu mieleemme eräänlainen kuvapankki, jonka avulla konstruoimme todellisuutta milloin todellisuus ei ole läsnä. (Hietala 1993:21) Semiotikko Jean Baudrillard (1988:120) näkee ihmisten jo asuvan hypertodellisuudessa, jossa merkit ovat korvanneet todellisuuden ja elämä muuttunut simulaatioksi. Baudrillard näkee merkkien muuttuneen kuviksi vailla esityskohdetta. Tämä niin kutsuttu simulacrum syntyy neljässä vaiheessa:

1. Kuva esittää todellisuutta
2. Se naamioi ja vääristää todellisuuden
3. Se naamioi todellisuuden poissaolon
4. Sillä ei ole enää minkäänlaista suhdetta todellisuuteen, vaan se on muuttunut omaksi simulacrumikseen, kuvaksi joka esittää vain itseään.

Koetettaessa hahmottaa sairaanhoitajan merkkiä sarjakuvissa on olennaista antaa sen nousta materiaalista ilman kahlitsevia ennako-oletuksia. Vasta kun merkki on määritelty, on mahdollista muodostaa teoria sen syistä ja seurauksista induktiivista metodia käyttäen.

1.5 Rajaus

Sarjakuvapiirtäjät ovat suurimmalta osalta, elleivät kokonaan, maallikoita. Ammattilehdissä julkaistut sarjakuvat on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle, koska ne kuvaavat hoitajan työtä sisältä päin, kun taas tutkimuksen tarkoitus on selvittää, miten ammatti ymmärretään ulkopuolisin silmin. Mieshoitajien osalta ambulanssinkuljettajat ja mielisairaanhoitajat rajattiin hyvin aikaisessa vaiheessa pois, koska tutkittujen sarjakuvien kon-

tekstissa niihin ei korkeasta esiintymisasteestaan huolimatta liittynyt juuri koskaan hoidollista elementtiä.

2 TUTKIMUSMATERIAALI JA -METODI

2.1 Tutkimusmateriaali

Tutkitut sarjakuvat ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tuotettu seitsemässä maassa: Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa, Ranskassa, ranskankielisessä Belgiassa, Italiassa, Suomessa ja Japanissa. Yhdysvallat dominoi tutkimusta 54 % osuudella. Eurooppalaisia sarjakuvia on 38,5 % ja aasialaisia 7 % aineistosta. Sanomalehtisarjakuvat ja supersankarisarjakuvat ovat syntyjään yhdysvaltalainen ilmiö. Ranskalainen ja belgialainen traditio nojaa albumimittaiseen muotoon ja sivun mittaisiin tarinoihin. Italia ja Japani erottuvat tutkimuksessa aikuisviihdesarjakuvien suurtuottajina.

Määrällinen tarkastelumateriaali koostuu 200 sarjakuvapiirtäjän töistä. Määrällisen analyysin kohteena on 569 eri sairaanhoitajahahmoa 4973 sarjakuvaruudussa. Piirrosten perusteella on mahdollista suorittaa erottelua sairaanhoitajien ja perushoitajien välillä. Satunnaisesti, esim. ruokaa jaettaessa, kyseessä voisi työtehtävän perusteella olla myös laitoshuoltaja. Kaikki hoitajan univormua kantavat on tilastoitu tässä tutkimuksessa sairaanhoitajiksi, paitsi milloin on varmasti tiedossa, ettei kyseessä ole hoitaja, kuten esimerkiksi protagonistin käyttäessä sairaanhoitajan univormua valepukuna tai naamiaisasuna.

Tutkimuksen pohja, noin 25 % lopullisesta materiaalista, koottiin tekijän omasta sarjakuvakokoelmasta, jota ei ole kerätty tätä tutkimusta silmälläpitäen ja jota voi siten pitää sattumanvaraisena. Materiaalin seuraava neljännes koottiin käymällä läpi pääkaupunkiseudulla sijaitsevien kirjastojen sarjakuvakokoelmia. Kirjastojen sarjakuvakokoelmat on suunnattu useaa eri yleisösegmenttiä palveleviksi ja siten ne monipuolistivat tutkittujen sarjakuvien lajikirjoa. Kirjastojen hankintakriteerejä ei voi pitää tutkimuksen kannalta ohjaavina, vaan päinvastoin sattumanvaraisuutta lisäävinä. Kaikki omasta kokoelmasta sekä kirjastojen valikoimista löydetyt sairaanhoitajat otettiin mukaan tutkimukseen ilman valikointia. Viimeisessä vaiheessa materiaalia hankittiin virtuaalisista sarjakuvamuseoista sekä Internetin kansainvälisiä kauppapaikkoja hyödyntäen nurse comic-, in-

firmière bd-, infermiera fumetto-, sekä krankenschwester comic. –hakusanoja käyttäen. Myös hospital, hôpital, ospedale, doctor, docteur, médecin sekä dottore yhdistettynä kunkin kielen sarjakuvaa tarkoittavaan sanaan toivat muutamia onnistuneita osumia. Täten kerättiin noin puolet materiaalista ja kokonaan uusina lajityyppeinä mukaan nousivat romantiikka-, porno- ja sotasarjakuvat.

Internetin kautta suoritettu materiaalietsintä nosti Yhdysvallat tutkimuksen suurimmaksi materiaalin tuottajaksi. Tämä selittyy paitsi maan suurella tuotantovolyymilla, myös paikallisten sarjakuvaharrastajien aktiivisuudella. On sivustoja, jotka pyrkivät luetteloimaan kaikki Yhdysvalloissa ilmestyneet sarjakuvalehdet ja niissä ilmestyneet hahmot, mikä helpottaa sairaanhoitajien löytämistä. Vanhoihin sarjakuvalehtiin erikoistuneita laajoja Internet-kauppoja on useita. Erilaisia vanhoihin amerikkalaisiin sarjakuviin keskittyviä harrastajasivustoja on runsaasti, minkä lisäksi kustantajat julkaisevat jatkuvasti uusintapainoksia 1900-luvun ensimmäisen puoliskon amerikkalaisista sanomalehtisarjakuvista, joita muuten olisi liki mahdoton Suomesta käsin tutkia. Eurooppalaisella kentällä sisältöhakujen tekeminen sarjakuviin ei yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta onnistunut, mutta sellaisia sarjakuvia, joiden nimessä on joku edellä mainituista hakusanoista, jäi kuitenkin haaviin.

Vallitseva tutkimustilanne kartoitettiin akateemisia hakukoneita, Google Scholar, Academic Search Elite sekä Science Direct käyttäen. Hakusanat nurse, nursing, hospital ja health care yhdistettynä sanoihin comic tai cartoon ei tuottanut yhtään relevanttia tutkimusta aiheesta. Oli todettava sarjakuvan ja hoitotyön yhdistävän akateemisen tutkimuksen olevan olematonta. Tämä vahvisti näkemystä, että tutkimuksen on tapahduttava induktiivisesti, materiaalista itsestään lähtien.

Aiempaa sarjakuvakuvatutkimusta muista aiheista on koottu kirjamuotoon usean julkaisun verran. Näitä on hankittu Internet-kaupoista hakusanoilla Comic ja history tai studies. Ensimmäisten teosten lähdeluetteloiden avulla on päästy vanhempien lähdeosien jäljille. Yksi puhtaasti sairaanhoitajan rooliin sarjakuvissa pureutuva lehtiartikkeli Comic Book Care: A History of Nurses in Comic Books (Vaughan 2006) löytyi tutkimuksen jo alettua tavallisella Google-haulla. Mainittu artikkeli osoittautui asiavirheitä sisältäväksi ja kapeaksi niukan otantansa vuoksi, mutta siinä oli päädytty samansuuntaiseen luokitteluun kuin tässä tutkimuksessa. Naisen roolista sarjakuvissa on useita tutki-

muksia. On esimerkiksi verrattu naisen roolin kehittymistä sanomalehtisarjakuvissa vuosikymmenten mittaan. Näiden tutkimusten ongelma on siinä, että valitut sarjakuvat, kuten Ville Vallaton, Helmi ja Heikki yms. eivät enää heijasta niinkään vallitsevan yhteiskunnan arvoja kuin kyseisten pitkäikäisten sarjakuvien muuttumatonta arvomaailmaa kymmenien vuosien takaa, jolloin alkuperäinen piirtäjä oli vielä elossa. Bill Watersonin mukaan oikeudet omistava Syndikaatti haluaa pitää sarjakuvat mahdollisimman muuttumattomina ollakseen ärsyttämättä lehtien sisäänostajia (Kts. Brabant, Mooney 1997:280). Siinä missä aiempia tutkimuksia on tehty tutkimalla satoja esimerkkejä muutamasta amerikkalaisesta sarjakuvasta, on tässä tutkimuksessa tutkittu satoja eri sarjakuvia ympäri maailmaa ainoana yhteisenä tekijänään taidemuoto ja se, että niissä on kuvattu sairaanhoitajia. Sarjakuvien eri genreistä, mm. supersankareista ja sotasarjakuvista on useita tutkimuksia, samoin mm. sarjakuvan historiasta sekä rodullisten vähemmistöjen kuvaamisesta sarjakuvissa. Tarvittaessa on haettu populääritutkimuksellista näkemystä puhtaan sarjakuvatutkimuksen ulkopuolelta, esim. pohdittaessa romanttisten lukemistojen merkitystä naispuolisille lukijoille.

Verratessa tutkimuksessa nousseita tuloksia todellisuuteen tai yritettäessä asettaa niitä historialliseen kontekstiin on turvauduttu useisiin lähteisiin. Kaunokirjallisista teoksista Charles Dickensin *Martin Chuzzlewit* (1844) on olennainen aikalasteos yritettäessä ymmärtää viktorianaisen ajan sairaanhoidon uudistajien propagandaa vanhaa sairaanhoitajakaartia vastaan. Dickensiin on viitattu laajasti ja yksinkertaisten eri sairaanhoitajahistoriikeissa myöhemminkin, mutta itse teoksen lukeminen antaa Sarah Gampista huomattavasti monisyisemmän kuvan. Sairaanhoitajan julkisesta kuvasta viktorianisella ajalla on kirjoitettu muutama kirja, joista Catherine Juddin (1998) *Beside Seductions* sekä Mary Pooveyn (1989) *Uneven developments: The Ideological Work of Gender in Mid-Victorian England* ovat olleet tälle tutkimukselle erityisen arvokkaita. Julia Hallamin (2000) sairaanhoitajan julkisen kuvan kehittymistä Nightingalesta 1900-luvun loppuun asti kartoittava *Nursing the Image: Media, Culture and Professional Identity* on ensimmäinen kokoava näkemys aiheesta ja merkitykseltään aivan keskeinen tälle tutkimukselle.

Rotukysymys hoitotyössä on saanut omat historiikkinsa, samoin miehet hoitotyössä. Tieteellisiä artikkeleita on käytetty siinä mitassa kuin niitä on eri osa-alueisiin liittyen ollut saatavissa. Tämän tutkimuksen suuntaamisen kannalta merkityksellinen on ollut

sairaanhoitajan ammatin historiattomuutta ruotiva *The rhetoric of rupture: Nursing as a practice with a history?* (Nelson & Gordon 2004). Sairaanhoitajan ikonin seksuaalisesta ulottuvuudesta on alan tutkimuksessa vaiettu täysin, vaikka se on ollut korostuneesti esillä jo viktoriaanisen ajan uudistajien retoriikassa (Hallam, 2000:77).

Sairaanhoitajien kuvaaminen populaarikulttuurissa on puutteellisesti tutkittu alue. Television ja elokuvien osalta on muutama vanha tutkimus. Internetin sairaanhoitajakuvaa on tutkinut yksi henkilö. Sairaanhoitaja-aiheisista postikorteista on kirjoitettu yksi kirja. Sairaanhoitajista sarjakuvissa on kirjoitettu yksi artikkeli. Tutkimusta tehdessä tuli nopeasti selväksi, että käsiteltävä aineisto on laajuudessaan niin määrällisesti kuin tarkastelujakson pituuden puolesta harvinainen. Populaariin aineistoon liittyvän aiemman tutkimuksen ollessa näinkin suppea ja sarjakuvan osalta täysin olematon, on perusteltua antaa teemojen ja teorioiden nousta tarkastelumateriaalista ja luoda ns. Grounded Theory induktiivisen päättelyn keinoin.

2.2 Metodi

Grounded Theory, eli aineistopohjaisen teoria, on metodi, jossa perusväittämiä ei muotoilla aiemman tutkimuksen tai teorianmuodostuksen pohjalta, vaan oman aineiston tulokinnan pohjalta. Teoria syntyy asteittain avoimessa vuorovaikutuksessa aineiston kanssa tutkijan peilattaessa saatuja tuloksia kasvavaan esiyymmärrykseensä ja rakentaessa aineistoon sopivaa luokittelua. Analyysin kuluessa tutkija reflektoi myös muiden tutkijoiden teorioita saaden näin rakennuspuita oman mallinsa luomiseen. Grounded Theory ei oletta ilmiöiden olevan staattisia, vaan koko ajan muuttuvia ja sen tarkoitus on mallintaa tämä muutos teoriaksi. Menetelmä edellyttää tutkijalta joustavuutta, koska tutkimuksen rakennetta ei voida tarkasti määrittellä tutkimuksen alussa, vaan rakenne syntyy tutkimuksen edetessä. (Anttila 2006:376–377)

Barney G. Glaser (1978:4-5) on asettanut neljä vaatimusta Grounded theoryn ja tutkimusaineiston suhteelle:

1. Teorian tulee pohjautua ja mukautua aineistoon. Aineistoa ei voida valita etukäteen vastaamaan oletettua teoriaa. Aineistoa ei voi karsia myöskään syntymässä olevan teorian pitämiseksi ehjänä. Periaate on, että aineisto on todempi kuin teoria, eikä teoria siksi saa tehdä väkivaltaa aineistolle.

2. Teorian tulee toimia. Se tarkoittaa, että teorian tulee selittää ja tulkita aineistosta nousevat ilmiöt sekä ennustaa tulevaa kehitystä.
3. Teorialla tulee olla yhteys käytäntöön. Ollakseen relevantti teorian tulee hyödyttää tutkimansa aihepiirin toimijoita näiden tulevassa toiminnassa.
4. Teorian tulee olla muokattavissa uuden aineiston niin vaatiessa. Koska teoria ei voi olla todempi kuin tutkimansa aineisto, on teoria pystyttävä mukauttamaan muuttuvaan todellisuuteen.

Tutkimus on tehty kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto käytiin läpi määrällisen tutkimuksen periaattein, jolloin analyysin kohteena oli 200 sarjakuvapiirtäjän toteutunut näkemys sairaanhoitajista ja heidän työnkuvastaan. Määrällinen tutkimus edellyttää suurta määrää yksittäisiä havaintoja ja nojaa aineistosta luotavien muuttujien sisäisiin ja välisiin tunnuslukuihin. Määrällinen tutkimus tapahtuu makrotasolla ja antaa tietoa tutkimusaineistonsa pääpiirteistä. (Anttila 2006:180–181) Näin ollen se sopii hyvin seulomaan esiin selkeimmin erottuvat teemat. Iso tutkimusjoukko ja pitkä tarkastelujakso antaa mahdollisuuden tutkia myös ajassa tapahtuneita muutoksia. Tutkimuksen pohjaksi rakennettiin tekijän ennakkokäsityksiin perustuva Excel-taulukko, jota täydennettiin tutkimuksen edistyessä uusilla mitattavilla suureilla. Määrällisen vaiheen lopullisessa versiossa mitattavia suureita oli 60. Määrällisen analyysin valmistuttua huomattiin selkeän rajan sairaanhoitajan ammatin kuvaamisessa kulkevan noin vuosituhannen vaihteessa, jolloin päähineettömien ja housupukuisten naishoitajien, mustien hoitajien sekä mieshoitajien määrä kääntyi selkeään nousuun.

Määrällisen analyysin perusteella valittiin jatkotutkimukseen seuraavat teemat:

1. Sairaanhoitajan univormu
2. Sairaanhoitajan ikä
3. Sairaanhoitajan ihonväri
4. Sairaanhoitajan sukupuoli
5. Sairaanhoitajan työnkuva
6. Sairaanhoitajan status
7. Tekijöiden sukupuoli
8. Potilaiden sukupuoli
9. Sairaanhoitaja romanttisena toimijana

10. Sairaanhoitaja seksuaalisena toimijana
11. Sairaanhoitaja sodassa
12. Sairaanhoitaja ja supersankarit

Teemat 1-6 yhdistettiin otsikon ”Sairaanhoitajan ikoni” ja teemat 7-12 otsikon ”Miehen katse” alle. Lopulliseksi teemajaoksi muodostui:

1. Sairaanhoitajan ikoni
2. Miehen katse

Teemojen erottelun jälkeen hankittiin lisää sarjakuvaesimerkkejä ja täydentävää tutkimustietoa kustakin teemasta, jotta materiaalia olisi riittävästi laadulliseen analyysiin. Laadullinen analyysi on toteutettu induktiiviseen päättelyyn nojaten siten, että kukin määrällisen analyysin luoma teema on aineiston heterogeenisyyden niin vaatiessa purettu mikrotasolla edelleen pienempiin, aineiston osa-alueita tai kehitystä luonnehtiiviin teemoihin. (Anttila 2006:117,167,169) Vaikka induktiivinen päättely lähtee liikkeelle aineistosta, se myös keskustelee aiemman tutkimuksen kanssa. Aiempi tutkimus on auttanut ymmärtämään kontekstia, jossa sarjakuvat ovat syntyneet, ja on siten ollut olennainen apuväline määriteltäessä sarjakuvista nousseiden ilmiöiden suhdetta reaali maailmaan. Materiaalissa näkyy selkeästi mm. sairaanhoitajan kuvaamisen yhteys naisten vapautumisen historiaan, vaikei se ole ollut yhdenkään sarjakuvan aihe. Tämä selittyy sillä, että sarjakuvat heijastavat aina paitsi taiteenlajin omia konventioita, myös ympäröivän yhteiskunnan arvoja.

2.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimus rakentaa teoriansa materiaalista lähtöisin ilman ennako-odotuksia tai tarkoitusta ohjata tuloksia mihinkään suuntaan. Tulokset on käyty kattavasti läpi ilman peitteilyä ja asioille on annettu niille kuuluvat nimet. Aiempia tutkimuksia on lainattu väärin telemättä alkuperäisessä hengessä, eivätkä siteeraukset aseta alkuperäistä lähdettä epäasialliseen valoon. Tutkimus ei leimaa sairaanhoitajia tai sarjakuvapiirtäjiä, vaan pyrkii ymmärtämään näiden yhteyttä kaikissa konteksteissa ja hyödyttää molempia ammattiryhmiä tekemällä nämä tietoisiksi yhteisen historiansa vaikuttimista. (Anttila 2006:186)

3 AINEISTOANALYYSIN TULOKSET

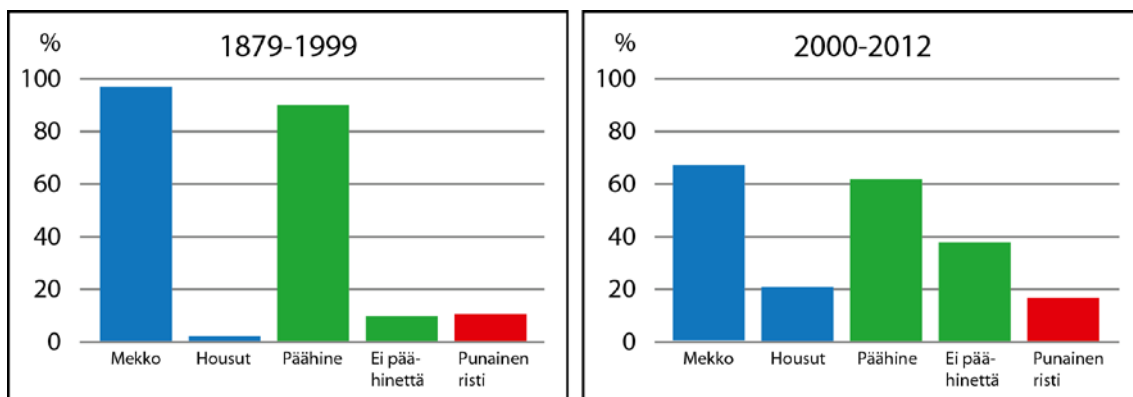
Aineistoanalyysissä nousi esiin 12 teemaa, jotka on yhdistetty kahden pääteeman alle: Sairaanhoitajan ikoni ja Miehen katse.

3.1 Sairaanhoitajan ikoni

3.1.1 Sairaanhoitajan univormu

Jokeri: "...ja äidilliset sairaanhoitajat järkevine kenkineen. Brrr." (Batman - Legends of the Dark Knight #200)

Sarjakuvapiirtäjien perinteisesti käyttämän sairaanhoitajaikonin vaatetukseen on aina kuulunut olennaisena osana sekä mekko että päähine. Reaalimaailmassa mekot ovat käyneet harvinaisiksi housupukujen osoittauduttua sekä käytännöllisemmiksi että arvokkaammiksi kantaa, eikä päähinettä enää käytetä osana univormua vaan vain tarvittaessa osana aseptiikkaa. Sarjakuvapiirtäjät ovat kuitenkin alkaneet reagoida univormun muutokseen vasta 2000-luvulla ja laahaavat yhä kaukana todellisuudesta jäljessä. Suomessa sairaanhoitajan päähineestä luovuttiin yhteisellä päätöksellä 1971. (Sorvettula 1998:473) Tästä huolimatta yli puolet 2000-luvun suomalaisista sarjakuvasairaanhoitajista kantaa päähinettä.

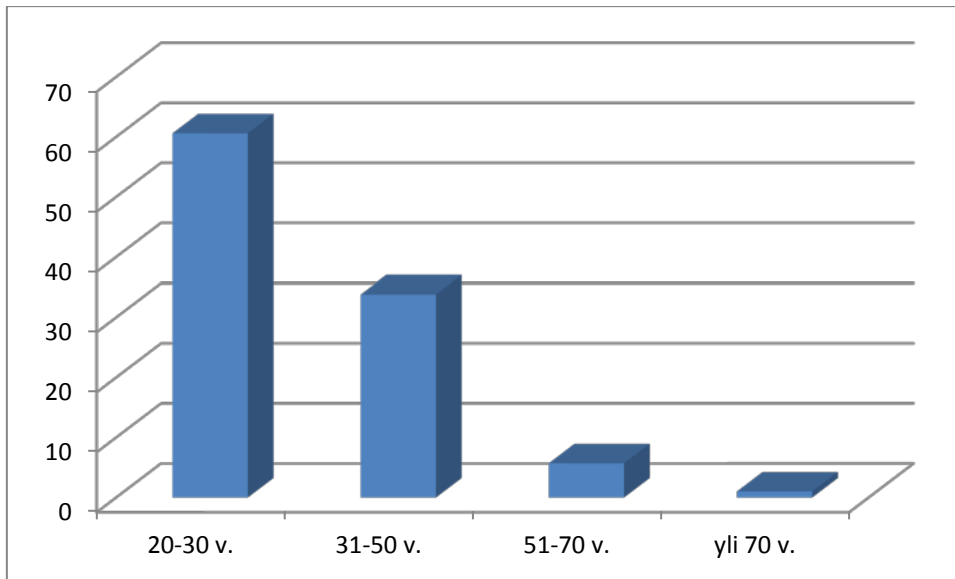
Kuva 1. Muutokset sarjakuvissa kuvattujen sairaanhoitajien univormuissa 1879–2012.

Kuva 1 havainnollistaa sarjakuvissa kuvattujen sairaanhoitajien univormujen muutoksia globaalisti koko tarkastelujaksolla. Mekon ja päähineen dominoivaa asemaa 2000-luvulla voi pitää yllättävänä ottaen huomioon, että nykyajan suurin visuaalisten mieli-

kuvien muokkaaja, televisio, toi housupukuisen ja päähineettömän sairaanhoitajan suuren yleisön tietoisuuteen jo 1994 suositussa sairaalasarjassa Teho-osasto. Huomiota kiinnittää myös punaisen ristin lisääntynyt käyttö sairaanhoitajan tunnistettavuuden tukena 2000-luvulla. Kuusi prosenttiyksikköä suurempi esiintyvyys uudella vuosituhanella voi selittyä pienen otannan aiheuttamalla virhemarginaalilla. Tilastoa tarkemmin tutkittaessa huomataan kuitenkin, että punainen risti esiintyy aina mekkopukuisen ja päähineellisen hoitajan yhteydessä, ei koskaan housupukuisen hoitajan. Tästä syntyy vaikutelma, että mekkoon ja päähineeseen verhoutunut hoitaja olisi sarjakuvapiirtäjien silmissä menettämässä yleispätevää tunnistettavuuttaan ja että piirtäjät siksi lisääntyvässä määrin kokevat tarpeelliseksi käyttää kahta symbolia päällekkäin. Pelkästään mekolliset hoitajat mukaan laskien punaisen ristin esiintyvyys on noussut 1900-luvun 11,3 %:sta 2000-luvun 24,8 %:iin, mikä kasvu on tilastollisesti merkittävä. Joka neljäs mekollinen sarjakuvasairaanhoitaja tarvitsee 2000-luvulla punaisen ristin tukemaan symbolinsa ymmärrettävyyttä.

3.1.2 Sairaanhoitajan ikä

Sarjakuvahahmojen iän määrittäminen ei ole yksiselitteinen tehtävä. Tässä tutkimuksessa on käytetty kahdenkymmenen vuoden ikähaarukoita ja epäselvät tapaukset on jaettu tasan lähimpien todennäköisten ikärajojen kesken. Hoitotyön kuluttavuus näkyy sarjakuvissa hyvin. Sairaalat ovat täynnä nuoria ja kauniita hoitajia. Kolmekymmenvuotispäiviensä jälkeen heistä on kadonnut yli puolet, eikä yli 50-vuotiaiksi kestä alalla kuin vajaa kymmenes. Kuva 2 havainnollistaa hoitajien ikäjakaumaa koko tarkastelujaksolla. Ikäluokan 31–50-vuotiaat osuus kasvaa 2000-luvulla yhdeksän prosenttiyksikköä, mikä tukee yleisvaikutelmaa sarjakuvasairaanhoitajien heterogenisoitumisesta. Muutoksen merkitystä arvioitaessa on kuitenkin pidettävä mielessä virhemarginaali sekä sarjakuvahahmojen iän arvioimisen vaikeus.

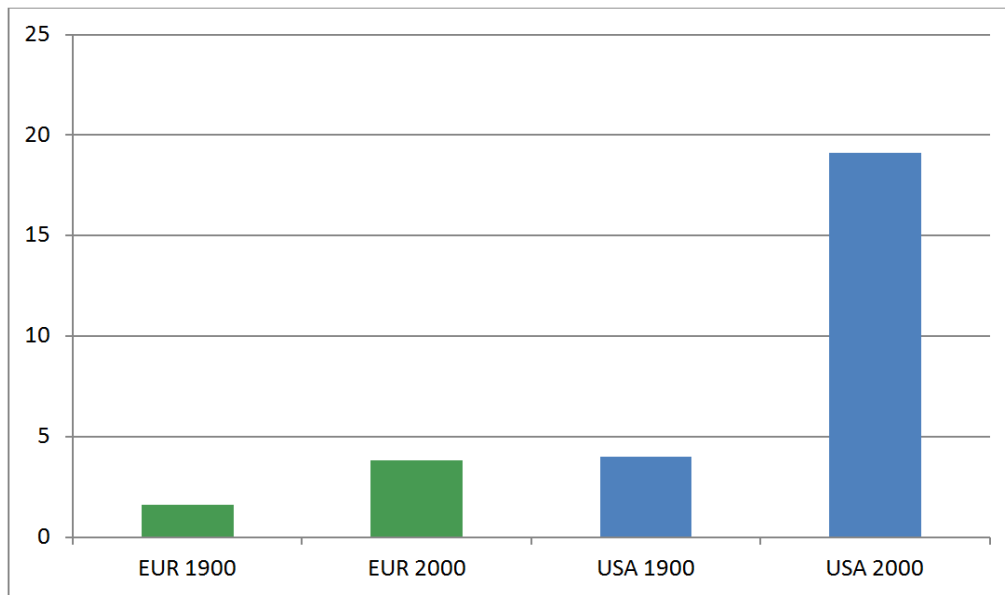

Kuva 2. Sarjakuvissa esiintyvien sairaanhoitajien ikäjakauma 1879–2012.

3.1.3 Sairaanhoitajan ihonväri

Sarjakuvasairaalat ovat valkoisten naisten työpaikkoja. Koko tarkastelujakson sairaanhoitajista 5 % on tummaihoisia. Vuosina 1879–1999 tummaihoisten hoitajien määrä on 3,1 %, mikä on täsmälleen sama prosentti kuin sairaanhoitajan tointa hoitavilla eläimillä ja roboteilla yhteensä. 2000-luvulla tummaihoisten hoitajien osuus yli kolminkertaistuu 9,8 %:iin, mitä voidaan pitää tilastollisesti merkittävänä. Aasialaisia sairaanhoitajia on kolmannes enemmän kuin tummaihoisia, mikä selittyy puhtaasti aasialaisten sarjakuvien edustuksella. Eurooppalaisissa tai amerikkalaisissa viihdesarjakuvissa ei esiinny lainkaan aasialaisia hoitajia eikä aasialaisissa sarjakuvissa yhtään hoitajaa oman etnisen viitekehänsä ulkopuolelta. Meksikolaisissa ja espanjalaisissa sarjakuvissa on muutama latinoiksi laskettava sairaanhoitaja. Sarjakuvien perusteella sairaanhoitajan ammattia ei näin ollen voi pitää erityisen kansainvälisenä.

Kuva 3 havainnollistaa merkittäviä eroja verratessa tummaihoisten sairaanhoitajien esiintyvyyden muutoksia eri maanosien sisällä tarkastelujakson aikana.

Kuva 3. Tummaihoisten sairaanhoitajien määrä eurooppalaisissa ja pohjoisamerikkalaisissa sarjakuvissa 1879-2012.

Tummaihoisten hoitajien määrä pohjoisamerikkalaisissa sarjakuvissa viisinkertaistuu 2000-luvulla liki 20 %:iin. Eurooppalaisessa sarjakuvassa tummaihoisten hoitajien määrä yli kaksinkertaistuu samalla ajanjaksolla lähes 4 %:iin, millä se hätyyttelee Yhdysvaltojen edellisen vuosituhaten tulosta. Nousu eurooppalaisella areenalla voi kadota virhemarginaaliin. Aasialaisissa sarjakuvissa tummaihoisia hoitajia ei esiinny lainkaan kummallakaan vuosituhatella.

3.1.4 Sairaanhoitajan sukupuoli

Sairaanhoitajuus on tutkimusmateriaalin valossa selkeästi naisten ammatti. Käytetyillä rajauksilla sairaanhoitajista yli 98 % on naisia. Usein naiseus määrittää sairaanhoitajaa sarjakuvissa enemmän kuin sairaanhoitajan ammatti. Sarjakuvat kasvattavat nuorista naispuolisista lukijoistaan tulevia sairaanhoitajia kolmella eri tavalla:

1. Näyttämällä sairaanhoitajuuden tytölle luontaisesti lankeavana tehtävänä.
2. Käyttämällä naispuolisia sairaanhoitajaopiskelijoita tarinoiden päähenkilöinä.
3. Kertomalla sairaanhoitajan ammatista koulutussarjakuvien muodossa tytöille suunnatuissa lehdissä.

Miehille on sarjakuvissa ollut tarjolla pääsääntöisesti kaksi hoitoalan työtehtävää. Toinen on ambulanssikuljettaja ja toinen mielisairaanhoitaja, jotka molemmat on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle, koska kumpaankaan ei tutkituissa sarjakuvissa juuri-kaan liity hoitotyö. Tällä rajauksella mieshoitajien tilastollinen osuus jää pieneksi: 11 mieshoitajaa 554 naishoitajaa kohti on alle kaksi prosenttia. Sarjakuvissa miesten revii-riä sairaanhoidossa ovat perinteisesti olleet lääkäriroolit, kuten televisiostakin tutut Tohtori Kildare ja Ben Casey. Sotasarjakuvissa on joitain mainintoja lääkintämiehistä. 2000-luvulle tultaessa mieshoitajien esiintyvyys nousee. Tilastollisesti mielenkiintoinen huomio on, että kaikkiaan seitsemästä 2000-luvulle ajoittuvasta miespuolisesta sairaan- hoitajasta vain yksi, suomalainen, on valkoihoinen.

3.1.5 Sairaanhoitajan työnkuva

Ammattia edustava hahmo tekee sarjakuvissakin työtään. Työn kuvaaminen sellaisena, kuin suuri yleisö sen mieltää, tukee ammattia edustavan ikonin ymmärrettävyyttä. Sairaanhoitajat toistavat sarjakuvissa noin kymmentä sairaanhoitoon perinteisesti yhdistettävää työtehtävää, minkä lisäksi he käyttävät työaikaansa mm. taistelemalla ja harrastamalla seksiä. Useimmin esiintyviä työtehtäviä voi pitää osana sairaanhoitajan ikonia. Yli neljännes piirtäjistä on kuvannut sairaanhoitajia suorittamassa seuraavia kolmea työtehtävää:

Tarjottimen kantaminen

Tarjottimen kantaminen on selkeästi sairaanhoitajan ammatin näkyvin ominaisuus. Tarjotin on seurannut sarjakuvasairaanhoitajia vuodesta 1887 vuoden 2012 julkaisuihin asti. Siinä kuljetetaan lääkkeitä ja ruokaa. Se kaatuu helposti järkytyksen yhteydessä mutta osoittaa myös uhkaavissa tilanteissa käytännöllisyytensä toimimalla lyömäaseena.

Vieraiden tai potilaan ohjaaminen

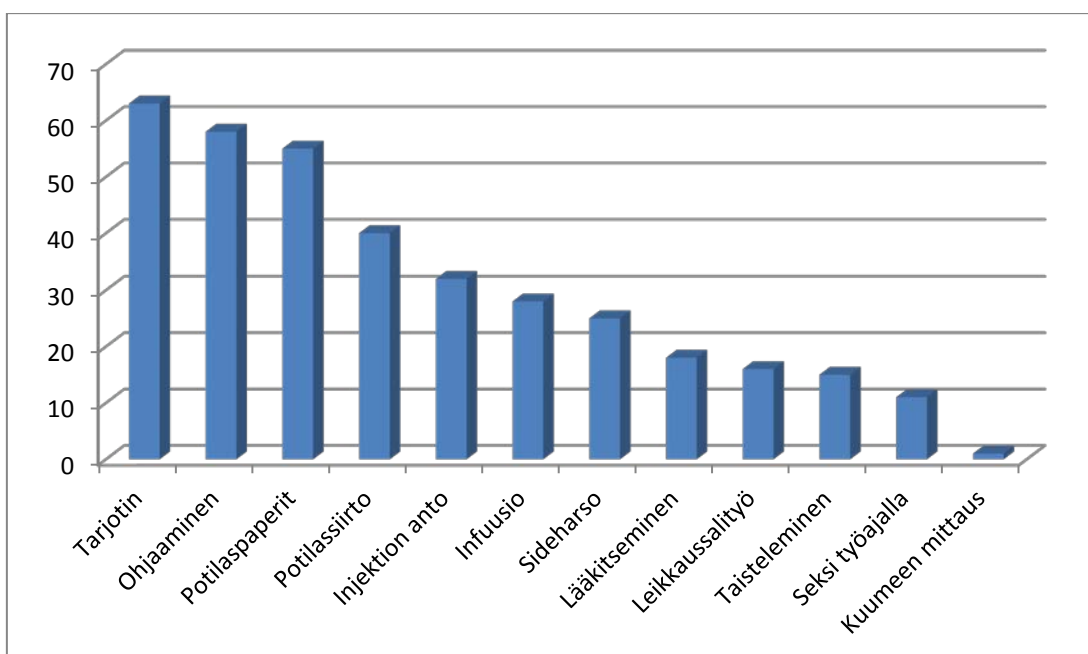
Vierailta on usein kysyttävää potilaan sijainnista tai voinnista ja sairaanhoitaja on aina valmis neuvomaan. Toistuva aihe on vierailuajan rajaaminen hyvin lyhyeksi potilaan heikkoon vointiin vedoten.

Potilaspaperien kantaminen

Sarjakuvien sairaanhoitaja kantaa uskollisesti mukanaan potilaan tietoja. Kyseessä on kovapohjainen C4-kokoinen kirjoitusalue, jossa on kiinnitin noin kahta paperiarkkia varten. Sairaanhoitaja katsoo tai kirjoittaa papereihin tuskin koskaan, mutta ne ovat hyvässä säilössä hänen kainalossaan. Sähköinen kirjaaminen ei ole heilauttanut potilaspaperien asemaa sarjakuvissa, pikemminkin päinvastoin. Pelkästään 2000-luvun sarjakuvia tarkasteltaessa huomataan potilaspaperien kantamisen nousseen sairaanhoitajan yleisimmin suorittamaksi työtehtäväksi.

Muut työtehtävät

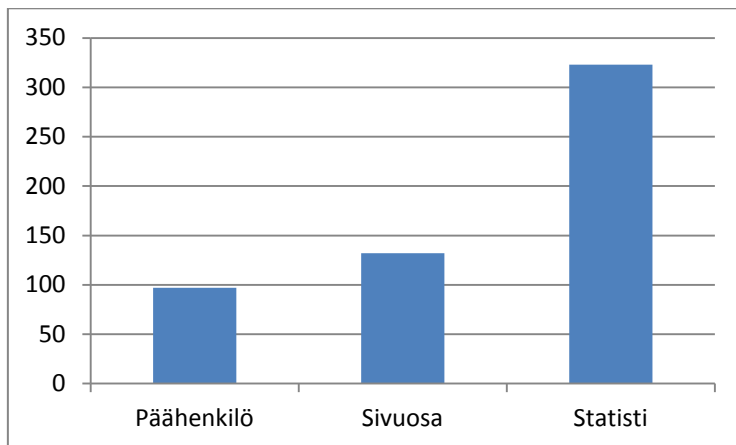

Kuva 4. Sarjakuvissa esiintyvien sairaanhoitajien työtehtävät 1879–2012.

Muita tilastollisesti merkittäviä työtehtäviä alenevassa järjestyksessä ovat potilaan siirtäminen, injektion anto, infuusion laitto, sideharson vaihto sekä lääkkeiden jako. Leikkaussalityöskentely ja taisteleminen ovat yhtä näkyvä osa sairaanhoitajan työnkuva. Seksin harrastaminen sairaalassa on kymmenen kertaa yleisempää kuin kuumeen mittaaminen.

3.1.6 Sairaanhoidajan status

Sairaanhoidaja voi olla aktiivinen toimija kohtauksen sisällä olematta tarinan protagonis-
ti. Sarjakuva on visuaalinen media, jossa hahmo voi olla aktiivinen sanomatta sanaa-
kaan. Erityisesti amerikkalaisissa sarjakuvissa, joita tässäkin tutkimuksessa on valtaosa,
huomataan kuitenkin päähenkilöiden olevan jatkuvasti äänessä. Tässä tutkimuksessa on
hahmotettu sairaanhoidajien statusta kohtauksen sisällä vertaamalla niiden ruutujen lu-
kumäärää, joissa he ovat äänessä, niihin, joissa he ovat vaiti. Koska eri sarjakuvissa
kohtaukset ovat erimittaisia, on tilastoa tasapainotettu laskemalla kullekin analysoidulle
sarjakuvulle oma äänessäoloprosentti ja lopuksi saatu näitten prosenttien keskiarvoksi
58,51 %. Tästä voi päätellä sairaanhoidajien olevan sangen tärkeitä hahmoja omien koh-
taustensa sisällä, sillä he ovat harvoin tarinoiden protagonisteja. Tällöin protagonistin
saama puhe aika jäisi keskimäärin sairaanhoidajan käyttämää puhe aikaa pienemmäksi.
Virhemarginaali huomioon ottaen voidaan sanoa sairaanhoidajien olevan keskimäärin
tasaveroisia toimijoita muiden osapuolien kanssa omissa kohtauksissaan. Kuvassa 5 nä-
kyy hoitajien status sarjakuvissa jaettuna kolmeen eri luokkaan; pää- ja sivuhenkilöihin
sekä statistiteihin.

Kuva 5. Sarjakuvissa esiintyvien sairaanhoidajien status 1879–2012.

3.2 Miehen katse

Sairaanhoidajuus on Florence Nightingalen päivistä asti ollut korostuneen feminiini
ammatti. Sarjakuvien luominen taas on ollut perinteisesti miesten ammatti. Tämän otsi-

kon alle kerätyt teemat havainnollistavat, kuinka sarjakuvien sairaanhoitajat joutuvat toimimaan miesten luomassa maailmassa miesten luomin säännöin.

3.2.1 Tekijöiden sukupuoli

Tutkittujen sarjakuvien tekijät ovat 92,6 % miehiä. Naispiirtäjien 5,7 % osuus 1900-luvulla on kasvanut 2000-luvulle tultaessa 10,7 %:iin.

3.2.2 Potilaiden sukupuoli

72,9 % sarjakuvissa näytetyistä potilaista on miehiä. Yksinomaan miesten muodostamissa tekijätiimeissä miespotilaiden osuus on 77,4 %. Sellaisissa tekijätiimeissä, joissa on ollut mukana yksikin nainen, miespotilaita on vain 29,2 %.

3.2.3 Sairaanhoitaja romanttisena toimijana

Sairaanhoitaja joutuu romanttisissa tarinoissa tyypillisesti valitsemaan useamman miehen väliltä, joihin jokaiseen hän on ehtinyt muodostamaan tunnesiteen. Erillisellä 21 tarinan otannalla on pyritty selvittämään kehen sairaanhoitaja tunteensa suuntaa. Mukaan on laskettu kaikki ne henkilöt jotka sairaanhoitaja merkitsee suudelmalla. Tuloksi saadaan 11 potilasta, 10 lääkäriä, 5 sotilasta sekä 4 muuta henkilöä, esim. omaista. Koska sotilaat ovat lähes aina myös potilaita, voidaan todeta sairaanhoitajien yleisimmin suuntaavan romanttiset tunteensa omiin potilaisiinsa.

3.2.4 Sairaanhoitaja seksuaalisena toimijana

Silloin kun sairaanhoitaja harrastaa seksiä työpaikallaan, ei hän yleensä tyydy vain yhteen kumppaniin. Erillisellä 22 tarinan otannalla on pyritty hahmottamaan kenen kanssa sairaanhoitaja työajan seksuaalisia tarpeita tyydyttää. Potilaat ovat suurin ryhmä, 16 kpl. Lääkäreitä mukaan valikoituu vain 6 kpl, kun taas muu sairaalahenkilökunta on aktiivisena osapuolena 12 tapauksessa. Muut, esim. omaiset, jäävät vähemmistöön 5 osumalla.

3.2.5 Sairaanhoidaja sodassa

Sota on myyvä ja miehinen aihe sarjakuvissa. Sairaanhoidaja on perinteisesti ollut harvoja loogisesti sotasarjakuvaan tuotavissa olevia naishahmoja. Tapa kuvata sairaanhoidajia tarkastelluissa sotasarjakuvissa etenee kronologisesti seuraavan teemajaon mukaisesti:

1. Itsenäiset sankarit 1936–1944
2. Sukupuolten sota 1951–1967
3. Likaisen sodan todistajat 1969 –

3.2.6 Sairaanhoidaja ja supersankarit

Supersankarisarjakuvat on mahdollisesti myydyin yksittäinen lajityyppi sarjakuvan historiassa. Sairaanhoidajaa ei voi laskea supersankarigenren erottamattomaksi osaksi samalla tavoin kuin hänen läsnäolonsa esim. romanttisissa sarjakuvissa, mutta jo pelkästään supersankarisarjakuvien valtava tarjonta tarkoittaa, että harvallakin esiintymistahdilla sairaanhoidaja kerää monta esiintymistä tämän genren sisällä. Sairaanhoidajilla on supersankarisarjakuvissa kolme roolia:

1. Supersankarin sairaanhoidaja
2. Supersankarin tyttöystävä
3. Supersankarisairanhoidaja

4 KESKUSTELU

4.1 Millainen on sairaanhoidajan ikoni sarjakuvissa, kuinka se on muuttunut tarkastelujakson aikana ja mikä on tapahtuneiden muutosten suhde reaaliin maailmaan?

4.1.1 Sairaanhoidaja verhoutuu mekkoon ja päähineeseen

Puvut ja päähineet olivat 1800- ja 1900-luvuilla tärkeitä sairaanhoidajakunnan symboleja, jotka kehittyivät sotilaallisesta ja uskonnollisesta taustasta. Tämä näkyi erityisesti

johtajien kantamissa vaikuttavissa kauluksissa ja pääkappaleissa. Virka-asujen suunnittelussa on seurattu kulloisenkin ajan muotipuvun piirteitä, mutta pukeutuminen on myös kunnioittanut perinteitä. Kun *Epione*-lehti 1908 teki tietojen vaihtamisen sairaanhoitajien kesken mahdolliseksi Suomessa, otettiin virkapuvun ulkonäkö esille jo lehden ensimmäisenä ilmestymisvuonna. (Sorvettula 1998:469) Muualla asiaa oli ilmeisesti pohdittu jo aiemmin, koska Englannissa *the Graphic* -lehti julkaisi jo 1901 sarjakuvan aiheesta, kuinka muodikkaampi virkapuku helpottaisi naisten rekrytointia alalle.

Se, missä kulmassa päähinettä on pidetty, on määritellyt oman yksityisyyden, sairaanhoitajan identiteetin sekä laajemmin naiseuden ja muodin rajoja. Univormu on kantanut mukanaan hoitajien esiäitien ja menneiden hyveiden haamuja. (Hallam 2000:51) Sarjakuvissa menneisyyden haamut seuraavat sairaanhoitajaa vielä 2000-luvullakin perinteisen univormun muodossa. Sairaanhoitajan merkin sarjakuvissa voi sanoa muuttuneen ikonista symboliksi, sopimuksenvaraiseksi merkiksi vailla yhdennäköisyyttä kohteeseensa. Voidaan kysyä, onko muutoksen hitaudessa kyse vain piirtäjien mukavuudenhalusta, vai olisiko nopeammalla muutoksella kenties tuhottu symbolin yleispätevä ymmärrettävyys.

Suomessa luovuttiin sairaanhoitajan päähineen käytöstä 1971 (Sorvettula 1998:473). Siitä huolimatta yli puolet suomalaisista sarjakuvapiirtäjistä kuvaa sairaanhoitajan päähine päässä vielä 2000-luvullakin. Joissain maissa, kuten esim. Kiinassa perinteinen sairaanhoitajan päähine on yhä käytössä. Kansainvälisesti 2000-luvun sarjakuvissa perinteinen mekko ja päähine -yhdistelmä on yhä vallitseva, mutta tarvitsee ollakseen ymmärrettävä yhä useammin toisen symbolin, punaisen ristin, omaa symbolimerkitystään selventämään.

4.1.2 Sairaanhoitajat ovat nuoria ja kauniita

Sarjakuva on kaupallinen media ja sairaanhoitajien kuvaaminen nuorina ja kauniina voisi selittyä pelkästään kaupallisista kriteereistä. Vaihtoehtoinen selitys voisi olla miesvaltaisen piirtäjäkunnan viehtymys kauniiden naisten piirtämiseen. Sillä, että yli 50 % sarjakuvien sairaanhoitajista on alle 30-vuotiaita, on kuitenkin myös vahva yhteys sairaanhoitajan ammatin historiaan. Naisen ensisijainen ura oli kotiäitiys ja kouluttautumista sairaanhoitajan ammattiin markkinoitiin perhe-elämäntaitoja kasvattavana. Naisten ole-

tettiin jättävän työnsä avioliiton satamaan astuessaan, tai viimeistään lapsien siunaantuessa. (Hallam 2000:50,66) Vasta 1970-luvun vaihteen sairaanhoitajapulan aikaan lapsensa kasvattaneita sairaanhoitajia alettiin houkutella Englannissa takaisin työelämään samalla kun ennestään alaa tuntemattomia samassa tilanteessa olevia naisia rohkaistiin astumaan alan koulutukseen. (Hallam 2000:125) Tämä näkyy viiveellä sarjakuvissa siten, että keski-ikäisten sairaanhoitajien määrä sarjakuvissa näyttäisi otannan perusteella nousseen 2000-luvulla.

4.1.3 Sairaanhoitajat ovat valkoihoisia

Sarjakuvien suhde tummaihoisiin, olivat he sitten hoitajan roolissa tai eivät, ei ole ongelmaton. Ennen toista maailmansotaa heidät kuvattiin sarjakuvissa stereotyyppisesti yksinkertaisina villi-ihmisinä tai palvelijoina. Toisessa maailmansodassa Yhdysvaltojen sotajoukoissa taisteli iso joukko tummaihoisia sotilaita, eikä tämän jälkeen ollut enää soveliasta kuvata heitä entiseen tapaan. Tämän seurauksena mustat sarjakuvahahmot käytännöllisesti katsoen katosivat amerikkalaisista sarjakuvista neljännesvuosisadan ajaksi lukuun ottamatta Mustanaamion ja Tarzanin tapaisia viidakkoseikkailuja. Tekijöiden kannalta tilanne oli hankala. Tummaihoisen hahmon sijoittaminen tarinaan loukasi aina isoa osaa lukijakunnasta. Vihaista palautetta tuli sekä niiltä, joiden mielestä aiheen kuvaamisessa oli oltava varovaisempi, että niiltä, joiden mielestä kuvaus ei ollut tarpeeksi edistyksellistä. Kaupallisesti turvallisin vaihtoehto oli kiertää koko aihe. (Strömberg 2012:266–268) Vuosien 1946–87 välillä tummaihoiset sarjakuvahahmot siirtyivät näkyvistä stereotyyppisistä rooleista, esim. palvelija tai noitatohtori, tokenistiseksi ja passiiviseksi ruudun täytteeksi, esimerkiksi väkijoukon osaksi, pois sarjakuvan keskiöstä. Yhtenä syynä mustien sarjakuvahahmojen puuttumiseen on ilmeisesti ollut poliittinen korrektius. Masi-sarjakuvan luoja Mort Walker on puhunut valkoisten piirtäjien vaikeudesta luoda hyväksyttävä musta sarjakuvahahmo sarjakuvaan, koska tämä ei esimerkiksi voinut olla yhtä laiska kuin Masi tai yhtä yksinkertainen kuin Hönö. (Kts. Glascock & Preston-Schreck 2004:424,429)

Tyypillisenä amerikkalaisena sanomalehtenä tutkitun Akron Beacon Journalin sarjakuvavisivuilla seikkailleista hahmoista tummaihoisten osuus pysyi kahdeksankymmenen vuoden ajan, 1915–1995, tasaisesti alle kahdessa prosentissa. Vuonna 2002 ilmestyneistä viidestäkymmenestä suositusta sanomalehtisarjakuvasta tehdyssä analyysissä huomati-

tiin mustien osuuden nousseen 2,5 %:in ja kaikkien muiden vähemmistöjen yhdessä yhteen prosenttiin, kun todellisuudessa neljännes yhdysvaltalaisista kuului vuonna 2004 johonkin rodulliseen vähemmistöön. (Kts. Glascock & Preston-Schreck 2004:424-429) Se, että nyt tehdyssä tutkimuksessa luvut ovat amerikkalaisten sarjakuvien osalta korkeammat kuin mainituissa tutkimuksissa, 4 % 1900-luvulla ja 19,1 % 2000-luvulla, johtuu eroista tutkimusmateriaalissa. Aiemmat tutkimukset ovat käyttäneet materiaalinaan ainoastaan syndikaattien kautta suodatettuja sanomalehtisarjakuvia, kun taas tässä tutkimuksessa materiaalikirjo kattaa laajasti myös kustannuspoliittisesti vapaampaan ympäristöön tuotettuja sarjakuvia.

Yksi syy mustien sarjakuvahahmojen viimeaikaiseen lisääntymiseen amerikkalaisissa sarjakuvissa on ollut Detroit Free Press ja Detroit News -sanomalehtien aloittama kampanja vuonna 1988. Lehdet olivat kiinnittäneet huomiota sarjakuvien kovin valkoiseen populaatioon ja alkoivat aktiivisesti ajaa asiaan muutosta. Detroit Free Press järjesti sarjakuvakilpailun rodullisiin vähemmistöihin kuuluville sarjakuvapiirtäjille, molemmat lehdet kirjelmöivät sarjakuvasyndikaateille ja vetosivat lisäksi valkoisiin piirtäjiin, jotta nämä monipuolistaisivat sarjakuvahahmojensa etnistä alkuperää. Kampanjasta huolimatta muutos on ollut hidasta. (Astor 1998:34) Euroopassa muutos on tapahtunut vieläkin hitaammin ja ilman suurta julkista keskustelua (Strömberg 2012:268–272).

Ensimmäinen musta sairaanhoitaja nähtiin mustien amerikkalaisten omassa sanomalehdessä Pittsburgh Courieriessa 1953. Jackie Ormes oli ensimmäinen tummaihoisen nais-sarjakuvapiirtäjä ja hänen sarjakuvansa Torchy in Heartbeats ottaa ajalle epätyypillisen suorasukaisesti kantaa rotujen ja sukupuolten väliseen eriarvoisuuteen. Kun sarjan musta protagonistti Torchy koulutetaan hoitoapulaiseksi ja muuttaa mustan lääkärirakkaansa luo, hän joutuu pian auttamaan rikkaan valkoisen miehen omistaman kemikaalitehtaan päästöjen myrkyttämiä mustia uhreja. Mustien sairaanhoitajien esiinmarssi valkoisiin sarjakuviin tapahtui vasta 20 vuotta myöhemmin, 1970-luvun alussa. Vuonna 1971 Young Love -lehden peräkkäisissä numeroissa 87 ja 88 esiintyi kansikuvassa musta hoitaja, joista jälkimmäinen esiintyi myös lehden yhdessä tarinassa. Samana vuonna Kippari Kalle esitteli koululaisille tuotetussa sarjakuvalehdessä sairaanhoitajuutta yhtenä monista terveydenhuoltoalan ammateista. Selvästi tietoisena linjauksena lehdessä esiintyi huomattavan paljon tummaihoisia ja aasialaisia sekä hoitajina että lääkäreinä. Tummaihoiset oli piirretty korostuneen asiallisesti, mutta aasialaisten stereotyyppiset

karikatyyrit eivät kestäisi tämän päivän poliittisesti korrektaa tarkastelua. Kaikkia mainittuja sarjakuvia vaivaa vaikutelma tokenismista. Tummaihoiset sairaanhoitajat tuntuvat pakotetuilta ja irrallisilta kiintiösarjakuvasankareilta, jotka ovat tarinassa rotunsa edustajina, eivät lihaa ja verta olevina roolihahmoina.

Ensimmäinen musta päähenkilötasoinen sairaanhoitaja valkoisessa mediassa, Georgia Jenkins, aloitti 1972 Night Nurse -lehdessä, joka lopetettiin neljän numeron jälkeen. Erittäin rotutietoisessa tarinassa Georgia pääsee opiskelemaan Metro General -opetussairaalaan kahden valkoihoisen asuintoverinsa Lindan ja Christinen kanssa. Linda ja Christine viettävät vapaapäivänsä miljonäärien seurassa, toinen huvijahdilla ja toinen loistoauton kyydissä, missä molemmille luvataan rahakas tulevaisuus. Georgia puolestaan palaa köyhään kotikortteliinsa, missä rikollisuus ja köyhyys rehottavat. Katkeruus valkoisia rahamiehiä kohtaan tuo Georgian veljelle 22 vuoden vankilatuomion. Tästä kimpaantunut Georgia kieltäytyy sairaalassa ensin hoitamasta vastuulleen tulevaa vankilan välttämättä valkoista rahamiestä, mutta lopulta sairaanhoitajan vala vie voiton ja Georgia päättää jättää potilaan tuomitsemisen oikeuslaitokselle. Night Nurse – lehden molemmat valkoihoiset protagonistit ovat tehneet paluun supersankarisarjakuvissa 2000-luvulla. Georgia Jenkins odottaa yhä paluutaan.

Feministiliike tuotti sarjakuvalehden Abortion Eve vuonna 1973, jossa asiallisesti ja naisten tuntemukset huomioon ottaen käydään läpi abortin teko. Yksi potilaista ja kaikki tarinassa esiintyvät sairaanhoitajat ovat mustia. 40 vuotta myöhemmin musta sairaanhoitaja kelpaa ajamaan myös uskonnollisten piirien agendaa. Jack T. Chickin sarjakuvassa Uninvited 2011 yksi aidiin kuolevista potilaista kysyy sairaanhoitajaltaan, eivätkö hekin ole Jumalan lapsia. Sairaanhoitaja Claran vastaus on tyyli:

Ette tietenkään ole! Jokainen teistä tietää mitä on tehnyt. Nyt teillä on AIDS ja päivänne ovat luetut. Arvatkaa kuka vie sielunne sillä sekunnilla kun heitätte henkenne?

Valtavirtasarjakuvan ensimmäinen roturajat ylittävä suudelma nähtiin vuonna 1973 Young Romance -lehdessä # 194 julkaistussa Full Hands, Empty Heart -tarinassa, joka kertoo nuoren mustan sairaanhoitajan ja valkoisen lääkärin rakkaussuhteesta. Romanssi päättyy, kun lääkäri kuolee pelastettuaan sairaanhoitajansa huumehakukselta potilaalta. Ympäristön suhtautuminen pääpariin on alusta loppuun tuomitseva. Lääkärin kuoleman hetkelläkään kummankaan kollegat eivät osoita minkäänlaista empatiaa, vaan komenta-

vat kyönelehtivän sairaanhoitajan takaisin töihinsä. Ympäristön viesti tuntuu olevan, että kuolema oli oikeutettu rangaistus rotutabujen rikkomisesta. Sairaanhoitaja toteaa tarinan päätteeksi:

On maailmoja joissa ei ole värejä vaan pelkkiä ihmisiä.

Romanttisten sarjakuvalehtien alkuaikoina tällaista tarinaa ei olisi voinut ajatellakaan, olivathan roturajat ylittävät avioliitot tuolloin vielä lailla kiellettyjä useissa osavaltioissa (Nolan 2012:7).

Vuonna 1976 ensimmäinen oman lehtensä saanut musta supersankari Luke Cage Power Man seurusteli mustan naislääkärin kanssa. Tämä työskenteli sairaalassa, jonka kaikki sairaanhoitajat olivat valkoihoisia. Sairaanhoitajien suhde lääkäriinsä oli asiallinen, mutta heillä oli vaikeuksia sulattaa Luke Cagen mustaa katuasennetta tämän vieraillessa sairaalassa.

Ensimmäinen tummaihoisen päähenkilötasoinen sairaanhoitaja, jonka ihonväristä ei tehdä numeroa, esiintyy Marvel Premiere #50 -lehdessä 1979, jossa vahvatahtoinen psykiatrinen sairaanhoitaja Rozetta pitää aisoissa sairaalaan erehdyksessä joutuneen rocktähti Alice Cooperin. Seuraavat päähenkilötasoiset mustat sairaanhoitajat nousevat esiin tutkimusmateriaalissa vasta 2000-luvulla, jolloin rotukysymys ei enää ole tarinan keskiössä, vaan mustat sairaanhoitajat harrastavat seksiä ja taistelevat zombeja vastaan siinä missä valkoihoiset kollegansa. Uutena piirteenä 2000-luvulla myös keski-ikäiset mustat sairaanhoitajat saavat näkyvyyttä, kuten esimerkiksi Detective Comics #799 -lehdessä kristillisyyttään varovasti esiintuova sairaanhoitaja Jenkins sekä henkisesti romahtanutta Bruce Waynea syöttävä nimetön sairaanhoitaja Legends of the Dark Knight -lehdessä #39.

Jos tummaihoisten sairaanhoitajien näkyvyys sarjakuvissa on ollut heikkoa, on se ollut sitä myös todellisuudessa. Yhdysvalloissa ja Euroopassa on erilainen suhde monikulttuurisuuteen. Euroopan sisällä entisillä siirtomaavalloilla on omanlaisensa suhde siirtolaisiin ja joissain maissa, kuten Suomessa, laajempi maahanmuutto on hyvin tuore ilmiö. Valkoisten sarjakuvasairaanhoitajien suuri osuus heijastaa sairaanhoitojärjestelmän rotuerottelevaa historiaa. Jo Krimin sodasta palasi kaksi juhlittua sairaanhoitajaa, joista toinen, tummaihoisen Mary Seacole, katosi kuolemansa jälkeen historiankirjoista yli sadaksi vuodeksi. (Britannica:2012)

Britanniassa mustia työntekijöitä palkattiin entisistä siirtomaista tekemään matalapalkkaisia ja vähäpätöisinä pidettyjä töitä, kuten sairaaloiden siivoamista. Heidän palkkaamistaan asiakaspalvelutehtäviin pyrittiin rajoittamaan, mutta sairaanhoitajien puutteen vuoksi mainittu ammatti aukeni heille 1940-luvun puolivälistä alkaen. Tämä oli haaste keskiluokkaiselle ja valkoiselle sairaanhoitajan ikonille. Mustien hoitajien oletettiin pyrkivän niin ulkonäössään kuin käytöksessään kohti valkoisen keskiluokan ideaalia, minkä lisäksi heidän täytyi kohdata rotusyrjintää sekä verbaalista ja fyysistä ahdistelua niin potilaiden kuin kollegoiden taholta. (Hallam 2000:25,65,117) Vuonna 1972 mustat sairaanhoitajat muodostivat 25 % alan työvoimasta Britanniasta. Tästä huolimatta heidän valokuvansa eivät koskaan päätyneet sairaanhoitajan työtä mainostaviin esitteisiin. Yleneminen oli vaikeaa ja ne, jotka pääsivät esimiesasemaan, kokivat valkoisten alaisensa vastarintaa. Valkoinen keskiluokkainen nainen oli yhä sairaanhoitajan normi vaikka 36 % työvoimasta ei ollut valkoisia tai naisia. (Hallam 2000:118,124) Voidaan sanoa tutkimukseen valikoituneiden sarjakuvien heijastavan hyvin tarkasti aikansa rotujännitteitä ja pyrkineen satunnaisesti jopa vaikuttamaan niitä lieventävästi.

4.1.4 Sairaanhoitajat ovat naisia

Naishahmoille tarjottu ammattivalikoima sarjakuvissa ei ole perinteisesti ollut kovin laaja. Kun Marvel-kustantamon edeltäjä Atlas halusi toisen maailmansodan päättyessä valloittaa osansa naispuolisesta lukijasegmentistä, se perusti siihen tarkoitukseen kolme sarjakuvalehteä: Millie the Model, Tessie the Typist ja Nellie the Nurse. Nellie the Nurse ilmestyi 12 vuotta 1945–1957 jääden kuitenkin kakkoseksi Millie the Modelille, jonka mallinura kesti 28 vuotta. (Robbins 1999:30) Miesten ollessa rintamalla naiset olivat työskennelleet laajasti erilaisissa miesten ammateissa, myös sarjakuvapiirtäjinä, mutta sodan jälkeen miesten oli saatava työpaikkansa takaisin (Robbins 1993:83). Atlaksen naiskolmikko havainnollistaakin näin ollen paitsi kaupallisia intressejä myös paluuta arkeen ja perinteisiin ammattirooleihin. Toisaalta Amy Nyberg (1995:216) on havainnut, että naispuoliset lukijat eivät nosta ryhmäkeskustelussa lainkaan esiin sarjakuvahahmojen sukupuolta, vaan pystyvät identifioitumaan myös miespuolisiin sankareihin, kunhan tarina muuten täytti heidän asettamansa laatuvaatimukset. Naislukija saattoi toisin sanoen saada inspiraation ammatinvalintaansa sarjakuvan miespuolisesta rikostutkijasta, vaikka tarinan kaikki naiset olisikin puettu sairaanhoitajiksi. Tutkimusmateriaalis-

ta nousee kuitenkin esiin kolme teemaa, joissa tyttöjä ja nuoria naisia lähes kädestä pitäen ohjataan sairaanhoitajan ammattiin.

1. Näyttämällä sairaanhoitajuuden tytölle luontaisesti lankeavana tehtävänä.
2. Käyttämällä naispuolisia sairaanhoitajaopiskelijoita tarinoiden päähenkilöinä.
3. Kertomalla sairaanhoitajan ammatista koulutussarjakuvan muodossa tytöille suunnatuissa lehdissä.

Sairaanhoitajuus tytölle luontaisesti lankeavana tehtävänä

Britanniassa, Florence Nightingalen synnyinmaassa, uusien sairaanhoitajien kasvattaminen sarjakuvien kautta vaikuttaa lähes systemaattiselta. Sairaanhoitaja oli 1900-luvulla päähenkilön yleisin ammatti tytöille suunnatuissa sarjakuvissa ballerinan ohella. Nancy the Little Nurse oli alle viisivuotiaille tytöille suunnatun Twinkle-lehden tähti vuosina 1968–1999. Nancy laastaroi, auttoi toimenpiteissä, keitti teetä ja puheli potilaiden ja heidän omaistensa kanssa. Hän työskenteli yhdessä ”lääkärin”, isoisänsä, kanssa näin tukien tuonaikaisia terveydenhuoltoalan sukupuolirooleja. Nancy piirsi sairaanhoitajasta toisia palvelevan enkelin ihannekuvan. Lehdessä ei 31 vuoden aikana kertaakaan esitelty mitään toista ammattia. (Gibson 2010:125,130) Nancyn suosiosta kertoo hänestä julkaistu postimerkki. Myös muissa lasten ja nuorten sarjakuvissa sairaanhoidolliset tehtävät lankeavat useimmiten protagonistijoukon naispuoliselle jäsenelle.

Sairaanhoitajaopiskelijat sarjakuvasankareina

Yhdysvalloissa sairaanhoitajaopiskelijat kelpasivat tarinoiden päähenkilöiksi ja kahdella heistä oli oma lehtensä. Student Nurse Linda Lark ilmestyi ainoastaan yhden numeron verran vuonna 1961, mutta jatkoi seikkailujaan ammattiin valmistuttuaan uudessa lehdessä nimeltä Linda Lark Registered Nurse. Komediallisempaa otetta edusti samana vuonna aloittanut Linda Carter Student Nurse, joka ilmestyi omassa lehdessään yhdeksän numeron verran. Lehden nimikkosairaanhoitajaopiskelija Linda Carter valmistui lopulta ammattiin toisessa, lyhytikäisessä ja vakavahenkisessä Night Nurse -sarjakuvalehdessä, viisi vuotta Linda Carter Student Nurse -lehden lopettamisen jäl-

keen. Kuusi numeroa 1963–1964 kestäneen *Three Nurses* -lehden kolmesta vakituisesta protagonistista yksi oli opiskelija.

Iso-Britanniassa sairaanhoitajaopiskelijoilla ei ole ollut säännöllisesti ilmestyneitä nimikkolehtiä. Heitä tavataan kuitenkin satunnaisesti tarinoiden päähenkilöinä muissa tyttöjen sarjakuvissa. Amerikkalaisiin kilpasisariinsa verrattuna brittiläisissä sarjakuvissa käytetään enemmän aikaa realistiseen työtehtävien kuvaamiseen, eikä romantiikka ole yhtä vahvasti esillä. Kaikissa opiskelijasarjakuvissa opintojen vaativuus ja työn raskaus nostetaan esille. Osastonhoitajat ja ylihoitajat, "matroonat", esitetään vaativina ja pelättyinä, mutta pätevinä ammattilaisina. Brittiläisissä sarjakuvissa korostuu sairaanhoitajaopiskelijoiden vastuunkanto potilaistaan ja heidän sosiaalinen erityislahjakkuutensa näiden kanssa toimiessaan. Pyhän Sairanhoitajan ihannekuva on läsnä, mutta nuoreen protagonistiin inhimillisine puutteineen on helppo samaistua. Vaikka tarinoita höystettiin romantiikalla ja ihmissuhteilla, olivat keskiössä usein myös ammattiroolit ja urakehitys. Näiden sarjakuvien kasvattamat uudet sairaanhoitajat huomasivat pian valmistuttuaan työnsä olevan kovin erilaista Thatcherin Englannissa (Gibson 2010:125,130).

Koulutussarjakuvat

Joskus sarjakuvia on käytetty suoranaisena ammatin markkinointivälineenä. *Planet stories* -lehdessä ilmestyi perusteellinen selvitys sairaanhoitajan uramahdollisuuksista. Kippari Kalle valjastettiin yhden lehden verran markkinoimaan terveydenhuoltoalan, ammatteja koululaisille. Sairanhoitajasarjakuvalehdissä oli romanttisten tarinoiden lisäksi lyhyitä historiallisia sarjakuvia todellisista sairaanhoitajista tai ammatin esiäideistä. Florence Nightingale ja Clara Barthon ovat molemmat saaneet 32-sivuiset sarjakuvaelämäkertansa historian merkkihenkilöistä kertovassa sarjassa.

Siinä missä poikien sarjakuvalehdissä mainostettiin kehonrakennuskursseja, saivat sairaanhoitajista kertovat sarjakuvalehdet mainostuloja sairaanhoitajakouluilta ja mm. kirjekerussiopintoja sairaanhoitajiksi haluaville tarjoavilta yrityksiltä.

Toinen sukupuoli

Jokainen nainen, tai ainakin melkein jokainen nainen Englannissa, on jossain elämänsä vaiheessa vastuussa jonkun toisen terveydestä, oli kyseessä sitten lapsi tai invalidi – toisin sanoen, jokainen nainen on sairaanhoitaja. (Nightingale 1969:3)

Nightingalen jälkeen on jokaisen miessairaanhoitajan ollut pakko hyväksyä toiseutensa ja löytää oman sukupuolensa näkökulma hoitotyöhön. Julkisia esikuvia ei juuri ole ollut, ei ainakaan sarjakuvien maailmassa. Miehillä on silti takanaan pitkä historia sairaanhoidossa. Munkkiluostarit ja sotatantereet ovat tarjonneet runsaasti alan töitä. Miehet ja naiset ovat jakaneet sairaanhoidolliset tehtävät likipitäen tasan aina Nightingalen johtamaan uudistukseen asti. Nightingalen missio oli luoda kunniallinen ammatti naimattomille keski- ja yläluokkaisille naisille, mikä sisälsi viestin, ettei miesten ollut sopivaa työskennellä samoissa tehtävissä, tai jopa, etteivät he olleet naiselliseen ammattiin päteviä. Naishoitajien ylivallan todettiin kuitenkin pian johtavan potilaiden väliseen epätasaarvoon, kun kainot sairaanhoitajat luovuttivat miesten intiimihoidon vähemmän koulutetuille avustajille. Myös psykiatriset potilaat oli eroteltu sukupuolen mukaan, jolloin naisia hoitivat sairaanhoitajat ja miehiä avustava henkilökunta. (O'lynn & Tranbarger 2007:43–44)

Miehille aukeni pääsy sairaanhoitajan ammattiin vasta toisen maailmansodan jälkeen. Monet olivat työskennelleet alan tehtävissä psykiatriassa, vankiloissa ja armeijassa. Sodan jälkeen Britannian valtio maksoi palveluksesta vapautuneiden rintamamiesten palkat helpottaakseen heidän paluutaan työelämään ja henkilöstöpulan riivaama terveydenhuoltoala käytti mahdollisuutta hyväkseen. Näin armeijassa hoitotyötä tehneet pystyivät hyödyntämään taitojaan myös siviilissä. Miehet etenivät urallaan nopeasti ja olivat pian yliedustettuina esimiestehtävissä 1950- ja 1960-luvuilla. Naisille sairaanhoitajan ammatti oli tuolloin vielä välivaihe koulun ja avioliiton välissä, kun taas miesten oletettiin olevan perheen pääasiallinen elättäjä. Siinä missä avioliitto merkitsi useimmille nuorille naisille palkkatyön päättymistä, tarkoitti se miehille entistä tiukempaa sitoutumista työhönsä. (Hallam 2000:100–102)

Vuonna 1968 sairaanhoitajan ammattia alettiin aktiivisesti markkinoida miehille Englannissa. Homoseksuaalisuuden stigmaa pyrittiin tietoisesti välttämään esitteissä käyttämällä maskuliinista kirjasintyyppiä ja painottamalla uranäkymiä ja uusinta tekniikkaa.

Vahingossakaan ei vihjattu, että miehet voisivat antaa ”rakastavaa ja hellää hoitoa potilaan vuoteen äärellä”, mikä oli ollut perinteinen tapa markkinoida ammattia naisille. Vähemmistöasemastaan huolimatta sukupuoli ei ole rajoittanut miesten etenemistä ammatissa, paitsi jos he ovat olleet tummaihoisia. (Hallam 2000:112-117)

Miehille on sarjakuvissa ollut tarjolla pääsääntöisesti kaksi hoitoalan työtehtävää. Toinen on ambulanssinkuljettaja ja toinen mielisairaanhoitaja, jotka molemmat on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Sotasarjakuvissa on joitain mainintoja lääkintämiehistä, jotka myös on tässä tutkimuksessa sivuutettu. Sairaanhoitajan ammattia koululaisille valottavassa sivun mittaisessa opetussarjakuvassa ”Buzzy learns about careers in nursing” 1957 nähdään ensimmäisen kerran miespuolinen sairaanhoitaja. Hän on harteikas ja miehekäs ja hänen kerrotaan pelastaneen aiemmin sotilaita rintamalla lääkintämiehenä. Sodan jälkeen hän on käynyt 3-vuotisen sairaanhoitajakoulun ja erikoistunut miesten hoitamiseen. Miessairaanhoitajuuden mahdollisuus mainitaan myös sivun mittaisessa opetussarjakuvassa ”A Future Nurse’s Club” vuonna 1961, joskaan häntä ei näytetä. Ensimmäinen viihteellisessä sarjakuvassa esiintyvä miessairaanhoitaja, Reggie, nähtiin romanttisessa Hospital Nurse Picture Library -lehdessä #1 vuonna 1964. Tarinassa osaston uusi sairaanhoitajaharjoittelija pilkkaa jatkuvasti häneen ihastunutta Reggietä. Silmälasipäinen Reggie vaikuttaa heikolta ja ihastuksensa silmissä arvottomalta. Vasta tulluttuaan mustasukkaisesti sydämensä valitun viekoitelleelle potilaalle Reggie löytää maskuliinisuutensa ja itseluottamuksen, joita tarvitaan naisen viettelemiseen. Sarjakuvassa näytetään Reggie tekemässä sairaanhoidollisia toimenpiteitä, kuten vaihtamassa haavasiteitä, mutta jo hahmoa esitellessä tulee selväksi, että sairaanhoitajuus on hänelle vain välivaihe matkalla jalkakirurgiksi. Tarinan loppu palauttaa normaalin perhejärjestyksen, kun vielä tässä vaiheessa ammatillisesti tasa-arvoinen sairaanhoitaja lupaa ryhtyä tulevan lääkärimiehensä leikkaussaliassistentiksi.

1972 miessairaanhoitajuus esiteltiin potentiaalisena uravaihtoehtona koululaisille tuotetussa sarjakuvamuotoisessa Kippari Kalle -ammatinvalintaoppaassa Popeye the Sailor and Health Careers. Huolimatta tasa-arvoisesta ajatuksesta esitellä sairaanhoitajuutta varteenotettavana ammattina myös pojille, Kippari-Kalle päättyy lopulta ilmaisemaan itse pitävänsä enemmän suudelmia jakavista sairaanhoitajattarista.

Vielä 1970-luvulla miespuoliset sairaanhoitajat joutuivat jatkuvasti vastaamaan epäilyihin homoseksuaalisuudestaan (O'lynn & Tranbarger 2007:245) Ajan sarjakuvista tätä ennakkokäsitystä ei löydy, ellei sellaisena pidetä sekä miessairaanhoitajien että homoseksuaalien täydellistä puuttumista sarjakuvista, maskuliinisuudestaan varmat ambulanssinkuljettajat ja mielisairaanhoitajat pois lukien. Edes pornosarjakuvat, joissa sairaanhoitajat harrastavat seksiä käytännössä jokaisen kohtaamansa miehen kanssa, eivät luota miessairaanhoitajien heteroseksuaaliseen kyvykkyyteen. Tutkitusta 20 pornoksi luokiteltavasta sairaanhoitajasarjakuvasta vain yhdessä, vuonna 2009 julkaistussa japanilaisessa Nurse wo kanojo ni suru houhou –mangassa, miessairaanhoitaja kelpaa tyydyttämään naissairaanhoitajien seksuaalisia tarpeita. Mainittu sarjakuva on lisäksi ainoa, jossa miessairaanhoitaja on tarinansa päähenkilö. Japanista tulee myös tutkimuksen ainoa miesten homoeroottinen fantasia Nurse ga Oshigoto, jossa miessairaanhoitajien feminiinisyys on viety äärimilleen. Sirot miessairaanhoitajat pukeutuvat päähineeseen ja lyhyeen mekkoon ja tyydyttävät maskuliinisen mieslääkärin ja maskuliinisen potilaan seksuaalisia tarpeita.

2000-luvun puolella miessairaanhoitajat yleistyvät sarjakuvissa eikä heidän kuvaamisensa enää liity jännitteitä Huomiota herättävä piirre on, että aineiston 2000-luvulle ajoittuvista kaikkiaan seitsemästä miessairaanhoitajasta vain yksi, suomessa piirretty, on valkoihoinen. Tämä on ilmiö, joka ei ole voinut syntyä mitenkään muuten kuin havainnoimalla todellisuutta.

4.1.5 Loppupäätelmä

Sairaanhoitajan perinteinen ikoni valkoinen nuori nainen valkoisessa mekossa ja päähineessä on vallitseva koko tarkastelujakson ajan, joskin 2000-luvulle tultaessa päähine jää yhä useammin pois ja housupuku korvaa mekon. 2000-luvulla työyhteisöön on myös alkanut lisääntyvästi ilmaantua keski-ikäisiä, tummaihoisia ja/tai miespuolisia työntekijöitä. Työtehtäviensä perusteella sairaanhoitaja on suorittavan työn tekijä, jonka tärkeimmät työtehtävät ovat tarjottimen kantaminen, vieraiden tai potilaiden ohjaaminen sekä potilaspapereiden kantaminen. Sairaanhoitajan ikoni seuraa hitaasti reaali maailmassa tapahtuneita muutoksia. Päähineiden osalta muutos lähestyy puoliväliä kun aikaa reaali maailman muutoksesta on kulunut 40 vuotta.

4.2 Miten sarjakuvatuotannon miesvaltaisuus näkyy sairaanhoitajien kuvaamisessa?

Tutkittujen sarjakuvien tekijät ovat 92,6 % miehiä. Tämä vaikuttaa siihen minkälaisessa maailmassa ja millaisin avuin sairaanhoitajat sarjakuvissa joutuvat toimimaan. Miehet, joita he sarjakuvissa kohtaavat, ovat korostetun miehekkäitä; sota- tai supersankareita, komeita ja itsevarmoja ja seksuaalisesti kyvykkäitä. 1950–60 -luvuilla tehdyissä tutkimuksissa huomattiin, että mies oli sarjakuvissa keskimäärin naista vahvempi, päättäväisempi, itsenäisempi ja kekseliäämpi, mutta vain niin kauan kuin hän pysyi poikamiehenä. Avioliittoon joutuneet miehet kuvattiin aloitekyvyttöminä, lihavana, kaljuina ja usein vaimojaan lyhyempinä. (Horn 1977:3–5)

Sarjakuvissa esitetyt näkemykset sukupuolista ovat yleensä olleet linjassa ajan yleisten näkemysten kanssa (Brabant, Mooney 1997:270). Harvojen naispiirtäjien tapa kuvata naisia on historiallisesti noudattanut yleisiä asenteita, eivätkä heidän piirtämänsä kaunottaret tässä suhteessa ole eronneet miespuolisten kollegoiden töistä (Robbins 2002). Muutosta on kuitenkin ollut havaittavissa viimeisen 20 vuoden aikana, kun sanomalehdet ovat panostaneet naispiirtäjiin ja naiset aktivoituneet vaihtoehtosarjakuvan puolella (Glascock & Preston-Schreck 2004:430).

4.2.1 Miesten taidemuoto?

Naiset muodostivat vielä 1950-luvun alussa puolet sarjakuvalehtien lukijakunnasta, vuonna 1998 enää 5-10 %. (Lavin 1998:96) Kyse on myös tarjonnasta. 2000-luvun alusta maailmaa valloittaneet japanilaiset tytöille suunnattu shoju-manga ja naisille suunnattu josei-manga ovat tehneet nopeasti naisista maailmanlaajuisesti uudelleen sarjakuvakustantajia kiinnostavan kohderyhmän. (Gibson 2010:122) Kun sarjakuvat olivat 1900-luvun viimeiset kolme vuosikymmentä leimallisesti poikien juttu, mangan ansiosta asetelma on kääntynyt. Tyttöjen osuuden mangan lukijoista arvioidaan olevan 80–90 prosenttia. Samaan aikaan kun pojat ovat siirtyneet tietokonepelien ja muun elektroniikkaviihteen pariin, saattaa paperinen sarjakuva jäädä hiljalleen tyttöjen ja nostalgianälkäisten miesten huviksi. (Römpötti 2009)

4.2.2 Nainen protagonistina

Lähes puhtaasti miesten dominoimassa sisällöntuotannossa nainen muodostaa tekijöille haasteen kahdella rintamalla. Sisällöntuotannon kannalta nainen on Toinen, jonka sielunelämää tekijät eivät tunne. Todelliseksi haasteeksi nainen nousee kohderyhmänä, jolle tuote pitäisi myydä. Tällöin tuotetaan sarjakuvia, joita miehet olettavat naisten haluan lukea. Miespuoliselle kohdeyleisölle nainen protagonistina on ollut helpointa myydä yhdistelmällä niukat vaatteet ja suuret rinnat. Naispuoliselle kohdeyleisölle on myyty romantiikkaa.

4.2.3 Sairaanhoidajan päämäärä on avioliitto

Nuori Florence Nightingale kirjoitti serkulleen Hilary Bonham Carterille 1845:

Moni asia kauhistuttaa äitiäni. En nyt puhu sairaanhoidajan työn fyysisesti inhottavista yksityiskohdista, vaan kirurgien ja sairaanhoitajien välisistä, kuten voit arvata. (Nightingale & al. 1989:29)

Viktoriaaninen Englanti oli maa joka palvoi kotona olevaa naista. Naiset nähtiin vaimoina ja äiteinä, potentiaalisina vaimoina ja äiteinä tai epäonnistuneina vaimoina ja äiteinä. Nainen oli enkeli joka palveli kodin alttarilla. Miehet käyttivät perheessä absoluuttista taloudellista valtaa. Jos ei kirjallisesti ollut muuta sovittu, mies hallitsi laillisesti naisen omaisuutta, mukaan lukien lapset ja vaimon keho. Täydellisen yläluokkaisen naisen ideaali oli olla perheen joutilas koru, seksuaalisesti viaton kerskakuluttaja. Florence Nightingale kasvoi halveksimaan tällaista elämää. Vuonna 1846 hän kirjoitti:

Mikä on minun virkani tässä maailmassa ja mitä olen saanut aikaan viimeisen kahden viikon aikana? Olen lukenut kirjan ”Daughter at Home” isälleni sekä kaksi lukua Macintoshin kirjasta ”A Volume of Sybil” äidilleni. Olen opetellut ulkoa seitsemän laulua, kirjoittanut useita kirjeitä, ratsastanut isän kanssa, vieraillut kahdeksassa paikassa ja pitänyt seuraa. Ja siinä kaikki. (Kts. Stark 1979, 6)

Nightingalen saavutuksista huolimatta naisen asema muuttui hyvin hitaasti. Vielä 1930-luvun elokuvissa naisilla oli elämässään niin vähän vaihtoehtoja, että he olisivat yhtä hyvin voineet asua sellissä, täysin riippuvaisina avioliiton ja äitiyden tuomasta turvasta. Sairaanhoidajan ammatin naiminen ei todellisuudessa vapauttanut naista tästä kuviosta, sillä sairaalassa lääkäri oli patriarkka, hoitaja äiti ja potilaat lapsia. (Hallam 2000:32,37) 1950-luvulla lääketiede oli arvostuksensa huipulla. Yleisö uskoi tieteen voimaan hoitaa

ja parantaa ja lääkäreistä tuli populaarikulttuurin sankareita. He syrjäyttivät aateliset maskuliinisen voiman ja viriiliyden symboleina. Sairaalarjoissa lääkäri oli uuden ajan valkea ritari joka valloitti neitojen sydämet. Avioliitto lääkärin kanssa antoi naisprotagonistin saada sosiaalista statusta, voimaa ja tietoa vaihtamalla ne oman seksuaalisuutensa ja naiseutensa pääoma-arvoon. (Hallam 2000: 63–64,71,82)

Sairaanhoitajan sydämen ailahtelevuutta kuvataan sarjakuvissa ensimmäisen kerran vuonna 1887 ilmestyneessä englantilaisessa sivun mittaisessa tarinassa *Matrimonial Adventures of a Hospital Nurse*. Sarjakuvassa nuori nainen suututtaa vanhan rikkaan setänsä seurustelemalla varattoman nuorukaisen kanssa. Hän kouluttautuu sairaanhoitajaksi ollakseen taloudellisesti riippumaton holhoojastaan. Varaton nuorukainen pestautuu kirurgiksi samaan sairaalaan, missä heidän sopimaton lempensä paljastuu. Setä tekee neidon perinnöttömäksi ja nyttemmin naimisiin mennyt nuoripari ajautuu taloudellisiin vaikeuksiin. Setä kuitenkin sairastuu ja neito sulhasineen palaa kotiin häntä hoitamaan. Hoito on tuloksellista ja vanha patriarkka siunaa heidät ja loppu on onnellinen. Tarinan päättää teksti, jossa varoitetaan, ettei loppu todellisuudessa aina ole näin auvoinen.

Vuosisadan ensivuosisikymmeninä sairaanhoitajat keskittyivät työntekoon romanssien etsimisen sijasta. Salapoliisissairaanhoitaja Myra North suhtautui miehiin etäisen asiallisesti vielä 1936. Naispuolisten supersankareiden myötä naisellisuus ja romanttiset tunteet tulevat sarjakuvassairaanhoitajia määrittäviksi ominaisuuksiksi. Väkivahva Ihmenainen taistelee paljain käsin rikollisia vastaan omassa nimikkolehdessään, mutta on sulaa vahaa rakkaansa sairastuessa edessä. Naisille suunnattu *Young Romance* -sarjakuvalehti alkoi ilmestyä 1947 aloittaen aivan uuden, romanttisten sarjakuvien, genren. Menestys ruokki kilpailua ja romanttisten sarjakuvalehtien lukumäärä nousi yhdeksä vuodessa 1948–49 neljästä 125:een. 1950 joka neljäs myyty sarjakuvalehti oli rakkausaiheinen. Samana vuonna tehdyssä tutkimuksessa selvisi että naiset ikäluokassa 17–25 vuotta olivat ahkerampia sarjakuvanlukijoita kuin ikäisensä miehet. (Robbins 1999:49,54)

Lehdet sisälsivät yleensä kolme tai neljä tarinaa, joissa jokaisessa esiteltiin uusi lemmenongelmien kanssa painiva pari. Vaikka jokainen tarinoista päättyi onnellisesti parin saadessa toisensa, oli heidän ensin selvitettävä 6-8 sivua onnen tiellä olevia esteitä. Sar-

jakuvat olivat realistisesti piirrettyjä, päähenkilöt kauniita ja komeita. Ihmissuhteiden solmimiseen suhtauduttiin erittäin vakavasti ja tarinoiden käsittelyä leimasi melodramaattisuus. Lähes kaikki romanttisen genren sarjakuvat olivat miesten kirjoittamia ja piirtämiä. Miehet kirjoittivat myös vastaukset lukijoiden ihmissuhdepulmiin niille varatuilla palstoilla, tosin naiseen viittaavan nimimerkin suojissa. (Duncan & Smith 2009:204–205) Romanttisten sarjakuvien kuvastossa sairaanhoitajat olivat suosittu kansiaihe. Sairaanhoitajien suutelemia ihmisiä vertaamalla huomataan sairaanhoitajien jakavan rakkautensa melko tasan potilaiden ja lääkäreiden kesken. Näiden ryhmien ulkopuolelta on vain muutama edustaja, joista heilläkin usein on jonkinlainen kontakti hoitoon, esimerkiksi muuna henkilökuntana tai omaisena. Sairaanhoitajilla ei tämän perusteella näyttäisi olevan juurikaan sosiaalista elämää sairaalan ulkopuolella.

Janice A. Radwayn (1984:58–59) romanttisten lukemistojen lukijoiden lukutottumuksia selvittäneessä tutkimuksessa kävi ilmi, että naiset yrittivät päivittäin lukea niin paljon kuin mahdollista, minkä vain kotitöiltä ehtivät ja mieluiten ilman keskeytyksiä. Tätä taustaa vasten sarjakuvalehtien 6-8-sivuiset pakahduttavan intensiiviset romanssit ovat varmasti olleet hyvin käytännöllisiä. Romanttisten sarjakuvien suosio kesti vuoteen 1964, jolloin supersankarisarjakuvien uusi tuleminen syrjäytti ne luetuimpana genrenä. (Robbins 1999:77) 1950-luvulla voimaan astunut sarjakuvasesensuuri Comics Code rajoitti sarjakuvien mahdollisuuksia käsitellä aiheita, jotka samanaikaisen seksuaalisen vallankumouksen myötä olivat lukijoille arkipäivää. Harlekiinilukemistot ja television saippuasarjat saivat vapaasti tarjota uskaliaampaa aiheenkäsittelyä. Viimeinen romanttisen sarjakuvan lippulaiva, *Young Love*, lopetettiin vuonna 1977. (Duncan & Smith 2009:205) 2000-luvulle tultaessa sarjakuvien sairaanhoitajaa kuormittaa ensisijaisesti työ eivätkä rakkaussurut.

4.2.4 Sairaanhoitaja seksuaalisena toimijana

Yksi 1800-luvun myyttejä oli, että työväenluokan sairaanhoitajat olivat entisiä prostituoituja, jotka olivat tulleet liian vanhoiksi toimiakseen vanhassa ammatissaan. (Judd 1998:169) Tähän Nightingalekin viittanee kun hän kirjoittaa Sir Thomas Watsonille vuonna 1867:

(Sairaanhoito jätettiin) niille jotka olivat liian vanhoja, liian heikkoja, liian juovuksissa, liian likaisia, liian tyhmiä tai liian pahoja tehdäksään mitään muuta. (Kts. Poovey 1998:174)

Työväenluokkaisen naisen ja yläluokkaisen miehen sukupuolinen yhtyminen oli viktoriaanisen ajan hallitseva seksuaalifantasia. Palvelijattaren keho oli isäntänsä pakkomielle, jota sosiaalinen ja fyysinen etäisyys vain kasvattivat. Vika oli työväenluokan naisen, jonka katsottiin saastuttavan yleisen moraalin. (Judd 1998:39,48,50) Keskittyminen sairaanhoitajien seksuaalisuuteen erottaa viktoriaaniset uudistajat aiemmista työväenluokan hoitajien arvostelijoista. Uudistajat ilmaisivat johdonmukaisesti halunsa korvata vanhat hoitajat joko moraalisesti koulituilla työväenluokan naisilla tai luonnostaan asekuaaleilla varattomilla yläluokan naisilla:

Sairaanhoitajia ei tulisi valita työhönsä vain heidän osastotyöosaamisensa perusteella, vaan heistä huokuvan korkean moraalisen voiman ja erinomaisuuden perusteella, joka tekee heistä päteviä johtamaan ja innoittamaan alaisiaan näiden omaksi parhaaksi. (Judd 1998:37-38)

Sen sijaan, että Pyhä Sairaanhoitaja olisi poistanut seksuaalisuuden viktoriaanisesta sairaanhoitajadiskurssista, se toi siihen uusia sävyjä. Pyhästä Sairaanhoitajasta tuli erittäin erotisoitunut hahmo. (Judd 1998:32,34) Ylemmän luokan sairaanhoitajan ja työväenluokkaisen miespotilaan kuva käänsi sukupuoliroolit, mutta toisti vanhan luokkaasetelman. Sänkyyn sidotut potilaat olivat vammojensa ja himonsa orjuuttamia ja hoitajalla yksin oli valta päättää kenelle huomionsa soi. Pyhän hoitajan seksuaalinen välinpitämättömyys vain kasvatti hänen valtaansa.” (Judd 1998:48,50) Uusi hoitaja näyttäytyi mieskirjoittajien teksteissä äiti-hahmona, joka esitettiin miehen roolista ja sosiaalisesta vastuusta vapauttavana hahmona. Pyhä Hoitaja oli halun kohde, mutta ei sellainen, jota tuli metsästä, vaan sellainen joka saapui miehen luokse omasta tahdostaan ja joka neutraalilla huolenpidollaan paransi tämän seksuaalisen trauman. Pyhä Hoitaja hoiti miespotilaansa sänkyyn ilman että potilaalla olisi ollut seksuaalisen tyydyttämisen vastuuta. Tässä Pyhän Hoitajan kuva lähestyi prostituotua, sillä prostituutiossakaan asiakkaan ei odoteta tyydyttävän tuotteen tarjoajaa. Keski- ja yläluokkaisten naisten kirjoittamissa teksteissä keskiössä on sairaanhoitaja. Näissä fantasioissa potilas on säännönmukaisesti työväenluokasta, joko sotilas tai loukkaantunut työläinen. Pyhä Hoitaja kontrolloi työväenluokan miehiä. Tämä lisää yrityksiin kahlita työväenluokkaisten sairaanhoitajien seksuaalisuus uuden tason: Pyrkimyksen korvata heidät kokonaan ylempiluokkaisilla, asekuaaleilla, Pyhillä Sairaanhoitajilla. (Judd 1998:44–45)

Nuori Nightingale varoitti oman luokkansa nuoria naisia lähtemästä väärin motiivein hoitajiksi:

Mitä on näiden nuorten tyttöjen mielissä kun yksi laulaa Schubertia, toinen uppoutuu lukemistoon-
sa kolmannen tehdessä ristipistoa. Ettei vain yksi heistä unelmoi hoitavansa uutta sairasta ystä-
väänsä, toisen antautuessa romanttisiin vaaroihin hänen kanssaan... (Nightingale 1979:27)

Viedessään sairaanhoitajansa Krimin sotaan Nightingale vaati kovaa kuria. Hoitajat ei-
vät saaneet mennä yksin ulos, eivät edes pareittain. Heillä oli oltava seuranaan joko ta-
loudenhoitaja tai kolme muuta sairaanhoitajaa. Epäasiallinen käytös sotilaiden kanssa
johti välittömään eroon. (Judd 1998:36–37) Kuitenkaan edes Nightingale, Pyhän Sai-
raanhoitajan ensimmäinen edustaja, ei pystynyt hänkään olemaan herättämättä hoita-
missaan miehissä kaipausta, kuten runo vuodelta 1857 todistaa:

Katso! Tuossa murheen talossa/ naisen kera lampun näen / kulkevan läpi kajastavan hämyn/ puik-
kelehtien huoneesta toiseen/ ja hitaasti, kuin suloisessa unessa/ sanaton kärsijä kääntyy suudellak-
seen/ Hänen varjoaan, kun se laskeutuu/ tummaa seinää vasten. (Longfellow 1857)

Britanniassa vuoden 1851 väestönlaskennan mukaan 24.466 sairaanhoitajasta 19.325 oli
yli 45-vuotiaita. Yrittäessään päästä eroon vanhan polven sairaanhoitajista reformistit
palkkasivat huomattavasti nuorempia, 20–40 -vuotiaita, naisia. Tämä toi mukanaan pe-
lon nuorten sairaanhoitajien seksuaalisesta lankeamisesta. Reformiliike kiinnitti paljon
huomiota nuorten ja köyhien sairaanhoitajien oletettuun kevytkenkäisyyteen. Heidän
pelättiin olevan vieteltävissä tai itse viettelevän potilaita ja lääkäreitä. (Judd 1998:35–
36) Nightingale itse käytti paljon energiaa suunnitellessaan sellaista sairaala-
arkkitehtuuria ja valvontasysteemiä, joka mahdollisimman kattavasti ennaltaehkäisisi
niin hoitajien ja potilaiden välistä kuin molempien ryhmien sisäistä seksuaalista kanssa-
käymistä. (Poovey 1988:181–83) Hoitajia on kuvattu huorina ja prostituoituina viktori-
aanisista ajoista lähtien, mutta tätä kuvaa on kontrolloitu raskaasti sosiaalisten normien
kautta ja aikakaudesta riippuen myös sensuurin toimin. Sairaanhoidon ammattilaisten
näkemys on ollut, että aiheesta on parempi vaieta kuin keskustella ja antaa sille julki-
suutta. Julia Hallam (2000:77) kertoo yrityksestään lähestyä tabua:

Hiljaisuuden muuri kohtaa yhä niitä jotka yrittävät aloittaa aiheesta keskustelun, kuten sain huo-
mata tehdessäni ensimmäisiä tunnusteluja aihetta tutkiakseni.

Miesten miehille tekemissä sarjakuvissa naispuolinen hahmo on aina vaarassa menettää vaatteensa ammatista riippumatta. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole ollut mahdollista suorittaa vertailua eri ammattien sijoittumisesta seksuaalifantasia-asteikolla, mutta kuten Hallam (2000:77) viittaa, tällainen ulottuvuus sairaanhoitajan julkisuuskuvassa ilman muuta on.

On vaikea vetää jälkikäteen rajaa seksikkään sairaanhoitajan ilmestymiselle sarjakuviin. Jo tiukasti kiinni napitetussa puvussa esiintyvässä sairaanhoitajassa vuonna 1887 on eroottisen kamppailun elementti. Puhtaasti vaatetuksen perusteella arvioituna hoitajan tarkoituksellinen seksikkyyden korostaminen nousee esiin viimeistään supersankarigenressä toisen maailmansodan alkaessa. Speed Comics #13:ssa 1941 esitelty Pat Parker War Nurse tiukoissa trikoissaan muistuttaa aikansa tanssityttöjä, kuten hänen miespuolinen taistelutoverinsakin asian sarjakuvassa ilmaisee. Amazonin saarella kasvanut Ihmenainen paljastuu Sensation Comics #1 -lehdessä 1941 sairaanhoitajaksi. Sairaanhoitajan puvussa hän esiintyy hyvin asiallisesti kuvattuna, mutta supersankarin roolissa hän joutuu toistuvasti bondage-tyyliin sidottuna vihollistensa armoille. Sota-aikaan vähäpukeisia naisia käytettiin muutenkin laajasti hyväksi pyrittäessä nostamaan sotilaiden taitelumielialaa. Vuonna 1952 Hey Sarge -tarinassa vuoteenomaa kersanttia hoivaa kaunis sairaanhoitaja, jolla on erittäin avara kaula-aukko. Koko perheen komediallisen Nellie the Nurse -sarjakuvalehden ensimmäisen numeron avaustarinassa 1957 lääkäri testaa miespuolisen potilaansa elinvoimaa kutsumalla sarjakuvan uhkean nimihenkilön huoneeseen. Potilas syöksyy välittömästi sängystä ja alkaa jahdata sairaanhoitajaa, jolloin lääkäri julistaa hänet terveeksi. Naisille suunnatuissa romanttisissa sarjakuvissa sairaanhoitajat on piirretty hillitymmiin.

Ensimmäinen lihallinen yhtyminen sairaanhoitajaan nähdään vuonna 1970 Robert Crumbin sarjakuvassa The Simp and the Gimp, jossa kaksi mielisairaalan potilasta raiskaa hoitajansa tavalla, joka on jopa underground-sarjakuvan kontekstissa brutaali.

Varhaisin tutkimuksen piiriin kuulunut pornon ja sairaanhoitajan yhdistänyt sarjakuva on italialainen Goldrake agente playboy vuodelta 1972. Maa erottuu joukosta sikäli että 12 italialaisesta sairaanhoitajia sisältäneestä sarjakuvajulkaisuista 10 on pornografisia. Toisessa mainitussa ei-pornografisessa julkaisussakin protagonistia päättyy sänkyyn tapaamansa sairaanhoitajan kanssa, kuitenkin poikkeuksellisesti vasta työajan päätyttyä.

Japani on toinen sairaanhoitajapornon suurtuottaja, mutta sieltä on löydettävissä runsaasti myös täysin asiallisia sairaanhoitajakuvauksia. Muissa maissa pornoksi luokiteltavat sairaanhoitajakuvaukset ovat yksittäisiä. Benoit Sokalin eläinsarjakuvassa *L'inspecteur Canardo: Le canal de l'angoisse* vuodelta 1994 näytetään protagonistipotilaan ja sairaanhoitajan välinen yhdyntä. Hitlerin poika -sarjakuvassa vuodelta 2011 sairaanhoitajat harrastavat seksiä sotainvalidien kanssa ja *Young Liars: Rock Life* -sarjakuvassa 2009 sairaanhoitaja yhtyy poikaystävänsä varatun sairaalasängyn äärellä.

Juddin (1998:48) havainto, että Pyhän Hoitaja vain lisäsi ammattiin vihkiytyneiden seksuaalista vetovoimaa lisäämällä siihen luokkarajat ylittävän seksuaalisuuden potentiaalin, ei näy tutkimusmateriaalissa. Sarjakuvissa sairaanhoitajat ovat joko samaa tai alempaa sosiaaliluokkaa kuin potilaansa. Sairaanhoitajan klassisen univormun voi kuitenkin todeta muuttuneen selkeäksi fetissiksi. Nainen kuin nainen voi lisätä seksuaalista vetovoimaansa pukemalla ylleen sairaanhoitajan asun. Puku on niin voimakkaasti latautunut, että myös naissairaanhoitajan pukuun pukeutunut mies herättää toisten miesten seksuaalisen halun. Rip Kirby -sarjakuvan iäkäs miespalvelija Desmond saa sairaanhoitajattareksi naamioituna miehet syttymään jo 1954. Tasan viisikymmentä vuotta myöhemmin Nurse ja Oshigoto -mangassa hameeseen ja päähineeseen pukeutuneet mieshoitajat herättävät homoseksuaalisen halun osaston miespotilaassa ja lääkäriissä. Useassa sarjakuvassa, mm. Nemi ja Péchés Mignons sairaanhoitajan pukua käytetään nostamaan siviilinaisen seksuaalista haluttavuutta. Jopa italialainen Dottoressa, seksuaalisesti aktiivinen naislääkäri, kuvataan aina lehtiensä kannessa sairaanhoitajan hilkka päässä tarkoituksena nostaa lehden myyntiä. Sisäsivuilla hänellä ei koskaan ole päähinettä, jottei häntä sekoitettaisi osastonsa sairaanhoitajiin. Voidaan sanoa perinteisen sairaanhoitajan univormun muuttuneen potentiaalisen seksuaalisen tyydyttymisen indeksiksi.

Pornosarjakuvien perusteella biseksuaalisuus näyttäisi olevan sairaanhoitajien keskuudessa yleistä. Ei-pornahtavien HLBT-sarjakuvien piiristä nousee esiin kaksi lesbokuvausta sairaanhoitajiin liittyen. Alison Bechdelin sarjakuvassa *Lepakkoelämää* 1996 yhden päähenkilön naisystävä on sairaanhoitaja, joka päätyy hoitamaan seurustelukumppaninsa iäkästä äitiä. Suomalaisen Annukka Leppäsen *Anopin Unelma* -sarjakuvassa 1998 leikitellään ajatuksella, kuinka iäkäs dementoitunut lesbo käyttäytyy vuodeosastolla; flirttailee naislääkärille, nipistelee hoitajia ja pyrkii samaa sukupuolta olevien ikätovereidensa vuoteisiin. Sairaanhoitajia on käytetty sarjakuvissa myös homoseksuaalisuutta

vastaan. Uskonnollista käännytystä sarjakuvan keinoin tekevän Jack T. Chickin sarjakuvassa *Uninvited* vuodelta 2011 sairaanhoitaja Clara kertoo aidiin kuolevien potilaidensa taudin olevan heidän syntisen elämänsä syytä.

4.2.5 Sairaanhoitaja sodassa

Turhautunut Florence Nightingale kirjoitti kirjeessään Scutarin parakkisairaalassa 1856:

Mahtavalla ja kaukaisella sotatoimistolla ei ole mitään vaikutusvaltaa näihin naisiin (sairaanhoitajiin), jotka ovat liukkaimpia olentoja mitä maa päällään kantaa. (Nightingale & al. 1989:145)

Sota taiteellisena näyttämönä ei ole yksin sarjakuvien omaisuutta, sillä onhan tuhon runous myyttien muodossa ollut keskeinen elementti kulttuurihistoriaamme (Ordoñez 1999:61). Sodan lähtöasetelma, kahden protagonistin sovittamaton ristiriita, antaa ainekset toiminnan, tunteiden, politiikan ja tarvittaessa propagandankin täyttämiin tarinoin (Strömberg 2010:38). Sotaa on kuvattu sarjakuvissa monin tavoin. Se on voinut olla osa jotain toista lajityyppiä, kuten supersankari- tai fantasiasarjakuvaa. Se on voinut tarjota dramaattisen taustan kuvattavien ihmisten tarinalle tai sijoittaa heidät osaksi suurempaa tarinaa. Sotasarjakuvat itsessään muodostavat myös oman selkeän lajityyppinsä. (Ordoñez 1999:61) Lajityypin edustajia yhdistää yleensä tietynlainen muoto tai sisällöllinen kaava. Jotta lajityyppi voisi menestyä, on sen sisällön oltava yhteen sovitettavissa, ellei jopa yhtenevä, lukijoiden valtaosan maailmankuvan kanssa. Koska lajityyppi syntyy ja määrittyy kaupallisin perustein vuorovaikutuksessa yleisön mieltymyksen kanssa, näkyvät muutokset yhteiskunnan arvoissa nopeasti menestyksensä säilyttäneiden lajityyppien sisällöissä. Toisaalta lajityyppi voi toimia myös muutoksen eturintamassa tarjoamalla mahdollisuuden tutkia uusia ajatuksia turvallisen kaavan sisällä mielikuvituksen maailmassa. Näin toimiessaan lajityyppi tukee osaltaan yhteiskunnallista jatkumoa. (Cawelti 1976:34–36) Sotasarjakuvissa yhteiskunnallisten arvojen muutos nousee esiin selkeämmin kuin missään muussa tässä tutkimuksessa käsitellyssä lajityypissä. Se heijastuu selkeästi myös sotaan osallistuvien sairaanhoitajien kuvaukseen eri vuosikymmeninä.

Ensimmäisen maailmansodan aikoihin sarjakuva oli vasta löytämässä rooliaan. Britanniasta ja Ranskasta löytyy kummastakin yksi sarjakuvan ja kuvasarjan rajalla tasapainoileva aikalaiskuvaus. Amerikkalainen sanomalehtisarjakuva miellettiin hauskuuttami-

seksi, eikä sillä ollut perinnettä käsitellä vakavia aiheita kantaa ottaen. Laajemmat sota-aiheiset sarjakuvaseitokset ovat syntyneet vasta 1930-luvun lopulla erillisten sarjakuvalehtien ilmestyttyä markkinoille. (Conroy 2009:11) Yhdysvalloissa monet johtavat sarjakuvantekijät ja kustantajat olivat juutalaisia, minkä on yleisesti katsottu olevan syy siihen, että sarjakuvien supersankarit alkoivat sotia natsia vastaan jo vuotta ennen yhdysvaltojen virallista puolen valitsemista (Wright 2000:70). Useat supersankarit sotivat liittoutuneiden joukossa, mukaan lukien Teräsmies ja Kapteeni Amerikka (Duncan & Smith 2009:250). Toisen maailmansodan jälkeen sotasarjakuvien suosio hiipui, kunnes Korean sodan puhkeaminen 1952 ja Yhdysvalloissa vallitsevan kommunistipelko yhdessä nostivat sotasarjakuvat uuteen suosioon. Korean sotaa kuvaavia sarjakuvalehtiä ilmestyi tuolloin yli sadalla eri nimikkeellä. (Conroy 2009:11–12) Yhdysvaltain armeija oli sarjakuvakustantajille tärkeä asiakas. Joka neljäs rintamalle lähetetty lehti oli sarjakuvalehti ja pelkästään Teräsmiestä lähetettiin rintamalle 35.000 kpl joka kuukausi. (Wright 2001:31) Jos armeija huomasi lehden sisällössä jotain itselleen epämieluisaa, se veti tuotteen pois hyllyistään, kunnes oli saanut kustantajalta vakuutuksen, ettei tämän lehdessä enää julkaista ”veristä tai pasifistista materiaalia.” Näin suuri asiakas varmisti sotapönnisteluilleen myötämielisen suhtautumisen sarjakuvakustantajien taholta. (Duncan & Smith 2009:251)

Vietnamin sota muutti suuren yleisön mielipiteen sodan vastaiseksi. Tämä heijastui valtavirran sotasarjakuviin siten, että tarinat alkoivat sada moniulotteisempia sävyjä. Underground-sarjakuvien kautta purkautui esiin suora sodanvastaisuus. (Duncan & Smith 2009:252–254) Viimeistään kylmän sodan päätyttyä monet sarjakuvat ovat suhtautuneet sotaan hyvinkin kriittisesti tai painottaen propagandan ja taistelun sijaan sotivien tai sodan vaikutuspiirissä olevien ihmisten kohtaloita ja tunteita (Ordoñez 1999:63). Materiaalissa on havaittavissa selvä ilmapiiriero miehittämättömien maiden eli Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian sekä miehitettyjen maiden kuten Ranskan, Tanskan ja Alankomaiden sarjakuvatuotannossa. Jälkimmäisen ryhmän sotakuvaukset ovat huomattavan surumielisiä ja keskittyvät usein enemmän siviilien kuin sotilaiden kokemuksiin sodasta.

Loogisin tapa tuoda nainen höystämään muuten kovin miesvaltaisia sotatarinoita on kuljettaa hänet sisään sairaanhoitajan asussa hoitamaan haavoittuneita. Tutkimusmateriaalista nousee esiin kolme toisiaan ajallisesti seuraavaa ja yhteiskunnallista asenneilmapiirin muutosta sotaa kohtaan heijastavaa teemaa.

1. Itsenäiset sankarit 1936-1944

Sota on kuvattu tämän tarkastelujakson sarjakuvissa neutraalisti luonnonilmiön tapaisena väistämättömänä pahana. Sairaanhoitajat eivät kyseenalaista sotaa, vaan ottavat sen työnä, joka täytyy hoitaa. Sota näyttyy yhden tai muutaman ihmisen sankaruutena. Myra North työskentelee Punaisen Ristin sotasairaanhoitajana 1936 ilmestyneessä tarinassa omistautuen täysin haavoittuneiden auttamiseen. 1940 Jane Martin pelastaa yksin autolasteittain haavoittuneita sotilaita pommikoneista piittaamatta. Hänelle ei tuota ongelmia kantaa haavoittuneita miehiä olkapäillään tai ohjastaa autonsa läpi saksalaisten tiesulkujen. 1941 Pat Parker hoitaa potilaita muiden rintamalla olevien sairaanhoitajasisartensa tavoin, mutta sotilasjohdon ollessa isomman avun tarpeessa hän sujauttaa ylleen naamion ja tiukan supersankarimaisen asun, kutsuu itseään nimellä War Nurse ja lähtee tuhoamaan natsien salaista lentokonetehdasta. Samana vuonna Yhdysvaltoihin saapuu sairaanhoitaja Amatsonien saarelta, joka pian tunnetaan täyspäiväisenä supersankarina nimeltä Ihmenainen. Hän jättää pian sotilaiden hoitamisen rikollisuuden torjunnan viedessä kaiken hänen aikansa.

2. Sukupuolten sota 1951-1967

Korean sodan alkaminen merkitsi Yhdysvalloissa sotasarjakuvalle uutta tuleamista. Tarkastelujakson materiaalin voi jakaa karkeasti kahteen luokkaan kohderyhmiensä sukupuolen mukaan. Miehillä suunnatuissa sarjakuvissa sairaanhoitaja on kauan kaivattu nainen. Naisen suosioista kilpaillaan ja hän on sankaritekojen motiivi. Naisille suunnattujen romanttisten sarjakuvien 1947 alkanut suosio heijastuu romanttisten sotatarinoiden suurena määränä. Tarinoissa sairaanhoitaja joko aktiivisesti etsii itselleen miestä rintamalta tai hänen kohdalleen osuu sellainen aiheuttaen kriisin sairaanhoitajan olemassa olevassa suhteessa. Avioliiton satamaan astutaan vasta kärsimyksen tuoman lunastuksen kautta. Naisille suunnatuissa sarjakuvissa sairaanhoitaja astuu lopulta aviosäätyyn, kun taas miesten tarinoissa sotilas joko onnistuu pakenemaan yli-innokasta sairaanhoitajaa, sairaanhoitaja kuolee tai sankari pelastaa sairaanhoitajan ja tämä palaa siviiliin, jotta sankari voi jatkaa sotaa miesten kesken lehden seuraavassa numerossa.

Sarjakuvasairaanhoitajien marssittaminen rintamalle aktiivisesti etsimään puolisoa perustuu tosielämän ilmiöön. Siinä missä muita töitä yleensä mainostetaan hyvällä

palkalla ja uranäkymillä, sairaanhoitajuutta markkinoitiin erityisesti toisen maailmansodan aikana lupaavana mahdollisuutena tavata tuleva aviomiehensä. New York Timesin haastatteleva värivääjä kertoi, että rintamalla vihittiin neljä paria päivässä ja että ”tuskin yksikään sairaanhoitaja jää vanhaksi piiksi, sillä suurin osa ei pysty välttämään avioliittoa lääkärin kanssa.” (Hein 2001:68) Tämän aikakauden sarjakuvalehdet julkaisivat sivuillaan sotilaiden ja siviiliin jääneiden naisten välisiä kirjeenvaihtoilmoituksia ja antoivat ohjeita mistä asioista ”meidän pojillemme” kannatti kirjoittaa.

3. Likaisen sodan todistajat 1969 –

Vietnamin sota käänsi yleisen mielipiteen kaikkialla maailmassa sodanvastaiseksi. Tarkastelujakson sarjakuvissa ei ole juonellista kaavaa, mutta niitä kaikkia leimaa sodan oikeutuksen kyseenalaistaminen. Charleys´ war 1981 kuvasi ensimmäistä maailmansotaa nuoren vapaaehtoisotilaan silmin. Charleyta hoitanut sairaanhoitaja katselee miehiä rintamalle vievää junaa ja ajattelee:

Se on kuin teurastamo. Kenraalit lähettävät kasan miehiä etulinjaan. Heidät teurastetaan ja sen jälkeen me lähetämme sen, mitä heistä on jäljellä, takaisin kotiin.

Toisen maailmansodan vaiettuja sairaanhoitajakohtaloita tuodaan esiin vuonna 2009 sarjakuvassa Dear Billy, jossa sairaanhoitaja käy kirjeessä läpi kokemiaan sodan kauhuja; joutumistaan japanilaisten sotilaiden raiskaamaksi ja ampumaksi ja lopulta japanilaisten sotavankien hoitajaksi. Japanilaisten näkökulma asiaan saatiin Hiroshiman poika -sarjakuvan alkaessa ilmestyä 1973. Siinä sairaanhoitajien tehtävä oli levittää nestettä karrelle palaneiden atomipommin uhrien haavoille. Yksi tunnetuimmista amerikkalaisten viihteellisten sotasarjakuvien tekijöistä, Joe Kubert, joutui uuteen tilanteeseen kun hänen ystävänsä ja työtoverinsa Ervin Rustemagic jäi saarroksiin sotaa käyvään Sarajevoon. Rustemagicin lähettämiin fakseihin perustava teos Fax from Sarajevo 1996 kuvaa ahdistavasti siviilin selviytymistäistelua sodan runtelemassa kaupungissa. Joe Saccon sotareportaasissa Safe Area Gorazde vuodelta 2000 haastatellaan sairaanhoitajia serbien julmuuksien todistajina. Doonesbury-sarjakuvassa The Long Road Home 2005 yksi sarjan protagonisteista, B.D., menettää toisen jalkansa Irakin sodassa ja joutuu sairaanhoitajien kuntouttamaksi. Sairaanhoitajan rooli tarkastelujakson sarjakuvissa on olla sodan jälkien todistaja ja paikkaaja.

4.2.6 Sairaanhoidaja ja supersankarit

1990-luvulla, feminismin jälkiaalloissa, myös heteroseksuaalinen maskuliinisuus alettiin nähdä sosiaalisena rakennelmana. Maskuliinisuus, jota on perinteisesti pidetty miehen luonnollisena ja pysyvänä sukupuoli-identiteettinä, joutui monitieteellisen dekonstruktion kohteeksi. Median tuottama kuva maskuliinisuudesta alettiin nähdä samaan tapaan kuin feminiinisyys; ei todellisena tai yhtenäisenä olotilana vaan huolellisesti suunniteltuna näytelmänä, jopa naamiaisesityksenä. (Brown 1999:25–27) Supersankarisarjakuvat kuvaavat maskuliinisuutta puhtaimmillaan. Supersankarien maskuliinisuus on perinteisesti ollut kaikkea sitä, mikä ei nimenomaisesti ole feminiinistä: Kova – ei pehmeä, vahva – ei heikko, tyyni – ei tunteellinen, aktiivinen – ei passiivinen. Hypermaskuliininen teräksenkova supersankarivartalo sulkee ulkopuolelleen pehmeät Toiset; homot, runoilijat ja muun rotuiset. (Lendrum 2005:361,363)

Ensimmäisen Teräsmies-lehden ilmestyminen vuonna 1938 aloitti supersankarigenren, johon on alusta alkaen kuulunut olennaisena osana sankarin kaksoisidentiteetti: Teräsmies on siviilissä nahjusmainen Clark Kent, Batman on elosteleva Bruce Wayne ja Hämmähäkkimies on rahahuolien kanssa kamppaileva Peter Parker. Teräsmies on 1900-luvun puolivälin maskuliininen ideaali. Hän on viisas, ystävällinen ja komea oikeuden puolustaja, jolla on runsaasti yli-inhimillisiä kykyjä, kuten röntgenkatse, superkuulo, lentokyky ja valtavat voimat. Clark Kent taas on ujo, kömpelö, epävarma, pelokas ja toisten kiusaama. (Brown 1999:31) Siinä missä Clark Kent vastaa lukijan kokemusta omasta arjestaan, edustaa Teräsmies unelmaa muutoksesta. Identifikaation kautta voi kuka tahansa kirjanpitäjä, missä tahansa kaupungissa, unelmoida, että jonain päivänä hänestäkin kuoriutuu Teräsmies ja hän saa oikeutuksen vuosikausien keskinkertaiselle olemassaololleen. (Eco 2004:147) Väkivalta on supersankarien pääasiallinen ongelmanratkaisukeino, mikä korostaa heidän salaisen henkilöllisyytensä nahjusmaisuuutta. Nais-supersankarit ovat miespuolisia heikompia, vaikkei tähän useinkaan olisi mitään syytä. Musta supersankari on valkoista heikompi. (Lendrum 2005:361,363)

Pääsääntöisesti sairaanhoitajat toimittavat supersankarisarjakuviissa statistin virkaa, eli he ovat olemassa vain luodakseen tilaan sairaalan tunnun. Jos heille on uskottu vuoro sanoja tai tekemistä, rajoittuu se yleensä sankareiden kysymyksiin vastaamiseen tai potilaiden pelastamiseen supersankarin ja superrikollisen välisen kaksintaistelun alta.

Statistien lisäksi materiaalista nousee esiin kolme aktiivista roolia sairaanhoitajille:

1. Supersankareiden sairaanhoitajat
2. Supersankareiden tyttöystävät
3. Sairaanhoitajat supersankareina

Supersankareiden sairaanhoitajat

Supersankareiden elämä on vaarallista. Työnkuvaan kuuluu ottaa iskuja vastaan, eivätkä kaikki sankarit ole haavoittumattomia. Seurauksena on murtumia, kuolemia ja uudelleensyntyä. Supersankareita potilasryhmänä vaivaa tietty sairautentunnettomuus. Möykky polttaa sikareita sairaalassa ja Hämähäkkimies loikkii seinillä. Supersankarin hoitaminen julkisessa sairaalassa on selkeä riski muille potilaille, koska superrikkoliset pyrkivät käyttämään sankarin heikentyneitä tilaa hyväkseen. Näin ollen voidaan pitää käytännöllisenä, että Marvel-kustantamon supersankarit voivat kääntyä Night Nursen, supersankareihin erikoistuneen sairaanhoitajan, puoleen. Hänen salainen identiteettinsä, Linda Carter, muistetaan vuonna 1972 ilmestyneestä Night Nurse-lehdestä aivan tavallisten ihmisten vasta valmistuneena sairaanhoitajana. Tohtori Outo valottaa lukijoille Lindan uutta urasuuntautumista 2006 tarinassa Oath: Hän on tullut pelastetuksi naamioidun sankarin toimesta ja omistanut sen jälkeen elämänsä heidän auttamiseensa. Myös toinen vanhan Night Nurse –lehden sairaanhoitajista, Christine Palmer kohtaa supersankarin, Ryhmä X –jäsenen NightCrawlerin, vanhalla työpaikallaan Metro Generalissa vuonna 2004, jossa hän nyttemmin toimii lasten psykiatrisena sairaanhoitajana. Lajityyppi sai uudenlaista haavoittuvuutta sarjassa Marvel Divas 2009, jossa Night Nurse toteaa naispuolisen supersankarin rinnassa syöpäkasvaimen.

Supersankareiden tyttöystävät

Skandinaavisen mytologian ukkosen jumala Thor on Marvelin 1962 supersankarisovituksessa siirtynyt amerikkalaislääkäri Don Blaken ruumiiseen. Don Blake rakastaa uskollista sairaanhoitajaansa Jane Fosteria, muttei saa tunnustettua rakkauttaan. Jane aavistaa Donin tunteet, mutta turhautuu odottamaan kosintaa nahjukselta, joka ei uskalla avata suutaan. Jane alkaa ihailla Donin Salaista identiteettiä, miehekästä ja sankaritekoja

tehtailevaa Thoria. Kolmiodraama on toisinto Teräsmiehen, Clark Kentin ja Lois Lanen suhteesta.

Reportteri Lois Lanella, Teräsmiehen tyttöystävällä, oli vuosina 1958–1974 oma sarjakuvalehti nimeltä Superman's Girlfriend Lois Lane. Loisilla oli lehdessään toistuva pyrkimys sairaanhoitajan rooliin. Numerossa 25 hän kuvittelee olevansa Florence Nightingale ja parantaa sairaita Kongossa. Numerossa 48 hän matkustaa ajassa vuoteen 1854 Krimin sotaan ja ottaa Florence Nightingalen paikan, ennen kuin tämä itse ehtii paikalle. Numerossa 43 Lois aloittaa vapaailtoinaan työt Metropoliksen sairaalassa vapaaehtoisena sairaanhoitajana, jonka työ käsittää perushoidollisia tehtäviä, mm. kuntouttamista ja vuodepesuja. Numerossa 80 hän muuttaa Coral Cityyn ja aloittaa sairaanhoitajan työt paikallisessa sairaalassa. Muutamassa viikossa hän on talon taitavin sairaanhoitaja, joka avustaa leikkauksissa ja luovuttaa omaa vertaan parantaakseen potilaansa. 18 numeroa myöhemmin hän antaa sädehoitoa.

Superman's Girlfriend Lois Lane -lehti tuo naispuolisen protagonistinsa myötä toistuvasti esiin tämän epätoivoa päästä koskaan naimisiin rakastamansa Teräsmiehen kanssa. Rakkauden kohde itse on näissä tarinoissa huomattavan tunteellinen verrattuna nimikkolehtensä kertomuksiin. Lois Lane voi omassa lehdessään keskittyä rakentamaan avioliittoa Teräsmiehen kanssa ja niinpä häät ja superlapsen kasvatus ovat lehdessä toistuva teema. Lois sairaanhoitajana, potilaan/lapsen hoivaajana, on looginen askel kohti avioliittoa. Voidaan ajatella että sairaanhoitajuus palauttaa itsenäisenä ja rämäpäisenä tunnetun reportterin äidille ja vaimolle sopivaan rooliin. Pari sai vihdoin toisensa vuonna 1996 kolmekymmentäkolme vuotta Lois Lanen sairaanhoitajadebyytin jälkeen.

Perinteistä mieslääkäri-naissairanhoitaja-kaavaa on koetettu myös rikkoa supersankarisarjakuvissa. Ensimmäinen oman nimikkolehtensä saanut musta supersankari, Power Man Luke Cage, seurusteli tummaihoisen naislääkärin kanssa, joka joutui tukemaan rahatonta sankaria taloudellisesti. Pari päättyi myöhemmin eroon.

Supersankarisairanhoitajat

Sairanhoitajat ovat hyvin edustettuina myös supersankareina. Kautta aikain tunnetuin naispuolinen supersankari, Ihmenainen, paljastaa Yhdysvaltoihin saapuessaan 1941 olevansa Amatsonien saarella koulutettu sairaanhoitaja. Mainitussa tarinassa hän ajautuu

hoitamaan rakastettuaan sotilassairaalaan. Myöhemmin supersankaritehtävät muodostavat hänen uransa ytimen. War Nurse, vaikkei omannutkaan supervoimia, voidaan laskea genreen kuuluvaksi. Animaanisesta animaatio-sarjan sarjakuvaversiossa esiintyvä Hello Nurse -hahmo täyttää supersankarin kriteerit.

Japanilainen manga-sankari Ray vuodelta 2003 on entinen elinkaupan uhri, jonka silmät oli myyty kahdella miljoonalla eteenpäin. Hän sai salaperäiseltä pelastajaltaan uudet silmät, joiden ansiosta hänellä on nyttemmin röntgenkatse. Hän on virallisesti sairaanhoitaja, mutta tekee työnsä ohessa kovapalkkaisia leikkauksia röntgenkatseensa avulla.

Flaxen vuodelta 1992 on supersankarisarjakuva joka on saanut inspiraationsa oikean amerikkalaisen sairaanhoitajan Susie Diane Owensin tarinasta. Owens oli laihdutusklinikalla työskentelevä sairaanhoitaja, joka pudottamalla omaa painoaan 30 kiloa ja perehtymällä meikkauksen saloihin saavutti havittelemansa tunnustuksen naisellisuudelleen saamalla kuvansa Playboy-lehden keskiaukeamalle. Hän jatkoi mallin uraansa toimimalla kalifornialaisen sarjakuvakaupan logossa esiintyvän supersankarin elävänä versiona. Sarjakuvalehden supersankari Flaxen sisältää viittauksia Owensin elämään. Sairaanhoitaja Cora on kauniskasvoinen normaalivartaloineen nainen. Sarjakuvan konseptissa hänen pieni pyylevyytensä on rumuuden ja kömpelyyden merkki ja ympäristö antaa hänen jatkuvasti kuulla tästä. Hän on hyväsydäminen ja potilaskontaktissa omistautunut. Korjatessaan ukkosmyrskyn rikkomaa generaattoria hän saa salamaniskun ja muuttuu kuvankauniiksi supersankariksi. Tässä roolissa hän pelastaa toisen onnettoman tukevahkon naisen, joka on joutunut petoksen uhriksi ja joka nyt elää jatkuvassa nauretuksi tulemisen pelossa. Sarjakuvan yllä leijuu kenties tarkoituksettomasti jatkuva surumielisyyden naisten ulkonäkökeskeisyyden vuoksi.

4.2.7 Loppupäätelmä

Sarjakuvien sairaanhoitaja ei pääse pakoon naiseuttaan. Miespiirtäjän kynä avartaa sairaanhoitajan kaula-aukkoa ja lyhentää mekon helmaa. Sairaanhoitajat ovat miespotilaiden ja -piirtäjien seksuaalinen fantasia, joka sarjakuvissa voi myös toteutua. Asetelma palautuu vähintään viktoriaaniseen aikaan, ellei kauemmaksikin. Viktoriaanisen ajan uudistajien luoma Pyhä Hoitaja vain kasvatti sairaanhoitajan ikonin eroottista latausta tuomalla siihen vallankäytön elementin. Sairaanhoitajan klassisesta univormusta mekko

ja päähine on tullut fetissi, potentiaalisen seksuaalisen tyydytyksen indeksi. Siihen tarkoitukseen sitä käytetään sarjakuvissa yhä, 40 vuotta sen jälkeen kun univormu poistui reaali maailmasta. Yksikään housupukuinen sairaanhoitaja ei yhdy potilaaseen tai tuo esiin seksuaalisuuttaan.

Kohderyhmän ollessa naiset mieskäsikirjoittajat kasaavat loputtomasti esteitä sairaanhoitajien ja heidän tulevien aviomiestensä onnen eteen. Tällä on ollut kaikupohjaa 1900-luvulla, varsinkin maailmansotien jälkeen, jolloin miestappiot tekivät perheen perustamisen naisille vaikeaksi. Sairaanhoidajan ammattia markkinoitiin tosielämässäkin tieksi lääkärin sydämeen, joten sarjakuvien voidaan sanoa heijastaneen aikansa yhteiskunnallista diskurssia. Romanttisen kärsijän rooli on 2000-luvulle tultaessa kadonnut kokonaan, kun naisille on auennut muitakin uravaihtoehtoja kuin avioliitto. Seksikkyyttään sairaanhoitajat tuovat yhä aktiivisesti esiin.

Sairaanhoidaja sotatantereella on usein ollut ainoa tapa tuoda naiskauneutta miesten kylästämiin sotatarinoihin. Sairaanhoidajilla ja sodalla on syvä historiallinen yhteys todellisuudessa, samoin tästä syntyneillä seksuaalisilla jännitteillä. Jo Nightingale joutui vahvimaan sairaanhoidajiensa kunniaa ja toisen maailmansodan aikaan sairaanhoidajia värvättiin rintamalle avioliittolupauksin. 1970-luvulta alkaen sairaanhoidajien ammattirooli alkoi korostua sotasarjakuvissa osana genren muuttumista realistisemmaksi ja sodan pimeitäkin puolia valottaviksi.

Ensimmäiset supersankarit olivat kirkkaisiin väreihin sonnustautuneita sukupuolensa idealisoituja edustajia siten kuin miespiirtäjät asian käsittivät. Miehet olivat vahvoja ja oikeudenmukaisia, naiset kauniita ja empaattisia. 1900-luvun päättyessä supersankareiden näkyvin tunnusmerkki eivät enää olleet kirkkaanväriset ihonmyötäiset tekstiilit, vaan niiden alla pullistelevat valtavat sukupuoliset tunnusmerkit (Brown 1999:32). 2000-luvulla sairaanhoitajat ovat supersankareiden yhteistyökumppaneita ja hoitajia supersankarigenren saadessa synkempiä sävyjä sotasarjakuvien tapaan.

4.3 Kuinka 2000-luvulla tehtyjen sarjakuvien sairaanhoitaja-ikoni vertautuu Florence Nightingalen luomaan Pyhän Hoitajan ikoniin sekä Charles Dickensin luoman Sarah Gampin työväenluokkaisen hoitajan ikoniin?

4.3.1 Florence Nightingalen perilliset

Florence Nightingalen Pyhän Hoitajan ikoni erkani nopeasti Nightingalen omista teksteistä, kun hänen kannattajansa ja media ylistivät kilvan uutta hoitajaa. Ideaali hoitaja kuvattiin lehdissä tärkättynä valkoisena olentona, joka kulki romanttisesti leikkausosaston ja vuodeosaston välillä. Hän oli kaunis, nuori, rauhallinen, tehokas ja puhdas ja hänellä oli potilasta miellyttävä ääni. Hyvää luonnetta pidettiin tärkeämpänä kuin koulutusta, sillä ”mikään määrä koulutusta ei riitä tekemään karkeasta naisesta kunniallista hoitajaa.” Johtuen sairaanhoidon historiallisesta kytköksestä uskonnollisiin yhteisöihin sairaanhoito nähtiin armontyönä pitkään ammatin maallistumisen jälkeenkin. Itsensä uhraamisen tuoman tyydytyksen nähtiin kompensoivan raskasta työtä. Maksettaisiinhan palkkio joka tapauksessa taivaassa. (Hein 2001:62–65)

Pyhän Hoitajan haamu leijuu sarjakuvasairaanhoitajienkin yllä, mutta täydellisesti sen lunastaa vain muutama hoitaja. Sairaanhoitajaetsivä Myra Northin hahmossa on tiettyä aristokraattisuutta ja hänen luonteessaan Nightingalemaista jämäkkyyttä. Itsensä uhramista edustaa tosielämästä Heroic Comics -lehteen #44 noussut sairaanhoitaja Esther McBlveen, joka kuoli liekkeihin pelastaessaan lapsia tulipalosta. Fiktiivinen sotasairaanhoitaja Wini Winston puolestaan heittäytyi käsikranaatin päälle pelastaakseen kersantti Rockin Our Army at War #159:ssä. Monet sarjakuvasairaanhoitajat tekevät ylipyöräilyä työvuoroja. Suurin osa sarjakuvien hoitajista on nuoria, edustavia ja miellyttäviä. Useimmilla sarjakuvien hoitajilla oli 1980-luvulle asti kuitenkin yksi heikkous, jota Nightingale itse ei olisi hyväksynyt; pyrkimys löytää mies työn kautta.

4.3.2 Sarah Gampin perilliset

Edward Henry Sieveking kirjoittaa The Engliswoman's magazinessa 1852:

Älköön enää olko häpeä tulla kutsutuksi sairaanhoitajaksi. Lakatkoot termit sairaanhoitaja ja ginin juoja olemasta synonyymeja. Karkotettakoon rouva Gampit keskuudestamme ja korvattakoon heidät puhtailta, älykkäillä, kaunopuheisilla ja kristityillä sairaiden hoivaajilla. (Kts. Summers 1989:365)

Medical Times and Gazette kirjoittaa samana vuonna:

Vanhan ajan palkattu hoitaja – Me tässä ammatissa tiedämme mitä se tarkoittaa; kovapäistä, lais-kaa ja juoppoa naista, joka järkyttää koko yhteisöä päähänpistoillaan. Hän nukkuu, kun pitäisi valvoa ja jaksaa keskittyä vain yhteen asiaan: rahan nyhtämiseen asiakkaaltaan. (Kts. Poovey 1988:173–174)

Anne Summers pyrkii osoittamaan, ettei itsenäisenä ammatinharjoittajina 1840–50-luvuilla toimineiden kotisairaanhoitajien herättämä vastarinta johtunut vain heidän amatillisesta inkompetenssistaan, vaan että siinä yhdistyivät kilpailu työstä miespuolisten kotikäyntejä tekevien lääkäreiden kanssa, uskonnollisten uudistajien vainuama potentiaalinen moraalittomuus sekä pyrkimykset luoda kunniallisia työpaikkoja ylempien yhteiskuntaluokkien naisille. (Summers 1989:365) Pyhä Hoitaja nähdään poikkeuksetta itsensä uhraavana enkelinä, joka luopuu kaikesta omistautuakseen sairaiden hoitamiseksi. Paha hoitaja käyttää väärin valtaansa ja auktoriteettiaan tyydyttääkseen omat tarpeensa ja intohimonsa, olivat ne sitten materiaalisia, seksuaalisia tai puhtaasti sadistisia luonteeltaan. (Hallam 2000:20)

Vaikka työväenluokan naisten oletettu seksuaalinen turmeltuneisuus oli viktoriaanisten sairaanhoidon uudistajien hampaissa, Dickensin Sarah Gampin paheet voidaan määritellä kolmella sanalla: Juoppous, julmuus ja ahneus. Nämä ominaisuudet eivät harvan esiintyvyytensä vuoksi nousisi aineistosta muuten esiin, mutta niiden tarkastelu on perusteltua selvitetessä työväenluokkaisen sairaanhoitajaikonin kehitystä.

Päihtynyt sairaanhoitaja

Kyseinen rouva (Sairaanhoitaja Gamp) oli saapunut ovelle. Hänen niatessaan Rouva Mouldille nousi erikoinen tuoksu ilman halki, ikään kuin ohhi leijaillut keijukainen olisi hikotellut palatessaan viinikellarista. (Dickens 1844:437)

Fraser's Magazine kirjoittaa toukokuussa 1848:

Vartijan on tarkastettava yökierroksellaan, etteivät sairaanhoitajat ole juoneet potilaille tarkoitettuja viinejä ja oluita. (Kts. Poovey 1988:173)

Mieltymys päihteisiin oli keskeisesti esillä viktoriaanisten uudistajien mustamaalatessa ammatin edeltäjiä. Dickensin Sarah Gampin koomisuuden olennainen elementti oli tämän viehtymys alkoholiin ja suolakurkkuihin. Sarjakuvista tälle ei löydy vastinetta. Alpha Flight #5:ssä 1983 on kuvattu traagisessa valossa yhden sairaanhoitajan jääminen huumekoukkuun. Night Nurse -sarjakuvan nuori sairaanhoitaja Christine Palmer yrittää peitellä ihailemansa kirurgin alkoholismia ja reseptiväärennöksiä, mutta ei itse sorru päihteisiin. Vuonna 2009 Young Liars: The Rock Life -sarjakuvassa dysmorfisesta ruuminkuvan häiriöstä kärsivä sairaanhoitaja Annie välittää sairaalan lääkekaapista huumeita rockmuusikko-poikaystävänsä. Psykedeelisessä Pure Trance -mangassa sairaanhoitajien käsivarret ovat täynnä huumeruiskuja Päihtynyt sairaanhoitaja on kuitenkin materiaalisissa harvinaisissa poikkeus. Aikalaissarjakuvassa 1879 on kuvattu juopunut Sarah Gamp, mutta sen jälkeen kuluu yli sata vuotta ennen kuin päihdeongelmainen sairaanhoitaja seuraavan kerran piiryy paperille.

Julma sairaanhoitajahoitaja

Daniel Defoe kuvasi 1722 sairaanhoitajien toimintaa ruton runtelemassa Lontoossa:

Yhdessä paikassa minulle kerrottiin sairaanhoitajasta, joka laittoi märän kankaan hoitamansa kuolevan potilaan kasvoille, juuri kun tämä oli ulos hengittänyt ja näin hänet hengiltä saattoi... Yhdet tappoivat potilaansa antamalla heille yhtä ainetta, toiset jotain toista, ja kolmannet näännyttivät heidät kuoliaaksi, kun eivät mitään heille antaneet. Mutta luulen, että ihmiset vain pelottelivat toisiaan näillä jutuilla. (Defoe 1969:84)

Rouva Gamp piristi itseään hyppysellä nuuskaa ja katseli potilasta pää kallellaan, kuten taiteentuntija saattaisi tuijottaa arveluttavaa teosta. Asteittain kauhea takautuma hänen ammattinsa eräästä ulottuvuudesta valtasi naisen ja hän astui alas, asetti miehen vaeltavat kädet tämän kylkiin kiinni nähdäkseen miltä tämä näyttäisi vainajaksi laitettuna. Niin inhottavalta kuin tämä voi kuulostaakin, hänen sormensa syyhysivät päästä sommittelemaan miehen raajat viimeiseen asetelmaan. "Ah!" sanoi Rouva Gamp kävellessään pois sängyn luota, "hänestä tulisi ihana ruumis." (Dickens 1844:446)

On vaikea sanoa josko Charles Dickensin luoma sairaanhoitajakarikatyyri Sarah Gamp loi vai kaupallisti kansallisen sairaanhoitajastereotypian, mutta ainakin se sementoi sen

(Poovey 1988:173). Julman hoitajan käsite on kuitenkin vanhempaa perua. Jo Lontoon mustan surman silminnäkijä Thomas Vincentin kirjoituksesta vuodelta 1665 löytyy siemen viktoriaanisen ajan reformistien hyökkäykselle:

Heidän ovensa ovat kiinniteljetyt, eikä kukaan muu kestä tulla sisälle kuin sairaanhoitaja, jota he pelkäävät enemmän kuin ruttoa. (Vincent 1811:14)

Julman hoitajan kuvaa selittää osaltaan myös tuon aikaisen hoitajan työnkuva. Sairaanhoitajan työnkuva epidemiasairaaloissa oli usein sama kuin vartijalla. Köyhät yrittivät välttää sairaaloita viimeiseen asti, sillä niillä oli oikeutettu maine kuolemanloukkuina. (Judd 1998:52-53) Vuonna 1865 Lancet Sanitary Commission raportoi köyhäintalon sairastuvalta:

Sairaanhoitajilla ei usein ole muuta keinoa hallita potilaitaan kuin levittää pelkoa heidän keskuudessaan ja tässä toimessa he ovat raakalaismaisia. (Kts. Judd 1998:71)

Sairaanhoito lietsoi pelkoa viktoriaanisella ajalla, koska ruumiillinen sairaus oli tabu. Kehon parissa työskenteleminen katsottiin häpeälliseksi, minkä lisäksi 1800-luvun sairaalat olivat kielletty puheenaihe. Näistä seurasi sairaanhoitajan ammatin halveksittavuus ja moraalinen turmeltuneisuus:

Sairaanhoitajan työ on niin hirvittävää, että vain kiirastulen rangaistuksen pelko voi motivoida hoitajat kestävämmään ammatin kauheuksi. (Kts. Judd 1998:93)

Pistäkää ne kärsimään! Antakaa veren virrata! Kirottu olkoon Hippokrateen vala! (Moottoripyörä-sairaanhoitaja, Ghost Rider #21 2008.)

Tutkituissa sarjakuvissa julma hoitaja esiintyy ensimmäisen kerran vuonna 1950 kauhutarjakuvalehdessä *The Crypt of Terror*, tarinassa *Mute Witness to Murder*, jossa hoitaja esitetään tunteettomana lääkärin ohjeitten noudattajana. Vuotta myöhemmin huumorisarjakuvassa *Nellie the Nurse #1* nimihenkilön kilpasisar yrittää myrkyttää potilaan mustataakseen Nellien maineen ihailemansa lääkärin silmissä. Myös *Animaniacs*-sarjakuvan päähenkilö, sairaanhoitaja *Hello Nurse*, joutuu taistelemaan pahaa sairaanhoitajaa, *Nurse Doomia*, vastaan. *Modesty Blaise* ottaa yhteen ensimmäisen suorastaan sadistisen sairaanhoitaja *Binksin* kanssa vuonna 1985. *Binks* on rahan perässä ja toistaa sikäli *Nightingalea* edeltänyttä myyttiä ahneesta sairaanhoitajasta, mutta *Binks* on lisäksi huomattavan taistelutaitoinen. *The Ultimates/Ylivertaiset* -lehdessä #4 2004 sairaanhoitajat ohjaavat potilasta ammattilaisen määrätietoisin ottein takaisin potilashuonee-

seen. Kun tämä haluaa kävelevänä ihmisenä käyttää käytävän wc:tä alusastian sijaan, yksi sairaanhoitajista yrittää ampua hänet. Sairaanhoitajat paljastuvat vihamielisen planeetan asukkaiksi. Myös tarinassa Look Out!! Here come the Four-Armed Men! lehdessä Where the Monsters Dwell #8 1970 lempeä sairaanhoitaja paljastuu maailmanvalloitusta hautovaksi avaruusolioksi. Ukkosenjumala Thorin lemmitty, sairaanhoitaja Jane Foster, muuttuu julkisin varoin kustannetun terveydenhoidon vastustajaksi avaruuden valloittajien esiintyessä hänen ruumiissaan. Aaveajaja Ghost Rider joutuu kamppailemaan konekiväärein ja veitsin aseistautuneita sairaanhoitajia vastaan usean numeron verran kaapattuaan heidän potilaansa. The Invincible Iron Man # 66 -lehdessä sairaanhoitaja Mabel valuttaa virne kasvoillaan myrkyä kärsivän Rautamies Tony Starckin suoneen. Morning Glories -sarjakuvassa #3 2010 tavataan sadistinen sairaanhoitaja Ninen, joka selvästi nauttii injektion antamisesta avuttomalle potilaalleen. Sairaanhoitaja Ninen penetroituminen neulalla nauraen ja kipua aiheuttaen potilaan ihon läpi, kansikuvassa jopa potilaan päällä maaten, on tulkittavissa sairaanhoitajan suorittamaksi raiskaukseksi. Hänen tapansa puhua potilaista on brutaali:

...korkataan hänen kallonsa auki ja katsotaan mitä sieltä valuu ulos.

Joissain tarinoissa hoitajien käytös on ammatillista, mutta julmuuden tunne tulee siitä, että toimenpiteet suoritetaan vastoin potilaan tahtoa. Koneellinen työtehtävän suorittaminen ilman empatiaa antaa epäinhimillisen vaikutelman. Enki Bilalin dystopiassa Bon Anniversaie! vuodelta 1974 elävän potilaan aivot poistetaan ilmeettömästi kahden sairaanhoitajarobotin avustuksella. Naurava sairaanhoitaja kipua aiheuttamassa on kauhu kuva. Materiaalista nousee esiin näkemys, että sairaanhoitajat ovat ystävällisiä ja määrätietoisia niin kauan kuin asiat tapahtuvat heidän haluamallaan tavalla, mutta että niskoittelijan on parasta varautua äärimmäisen väkivaltaiseen ruotuun palauttamiseen. Arvioitaessa julman hoitajan merkitystä sairaanhoitajan ammatin julkisen kuvan osana on todettava sen olevan häviävän pieni poikkeus. Tutkimuksessa esiin nousseista harvoista todella julmista hoitajista suurin osa on joko vieraalta ja vihamieliseltä planeetalta tulneiden muukalaisten tai muun pahan voiman palveluksessa, mikä osoittaa sarjakuvapiirtäjienkin pitävän heitä poikkeuksina. Verrattaessa tulosta Nightingalea edeltäneeseen diskurssiin voidaan sanoa sairaanhoitajan julkisen kuvan muuttuneen inhimillisemmäksi. Julman hoitajan ikonia ei kuitenkaan ole syytä ohittaa. Se voidaan nähdä metaforana sille huolelle, jota potilas tuntee joutuessaan sairaalaan ja joutuessaan luovuttamaan

henkensä vieraisiin käsiin. Se muistuttaa hoitajia inhimillisen vuorovaikutuksen, potilaiden toiveiden huomioon ottamisen sekä luottamuksen rakentamisen tärkeydestä. Luottamus kun ei tutkimustuloksen valossa ole lähtökohtaisesti täysin särötön.

Ahne Hoitaja

On tosiaan merkille pantava, että naiset kaiken tämän kurjuuden keskellä olivat kaikkein uhkarohkeimpia, pelottomimpia ja epätoivoisimpia otuksia. Monet heistä ryhtyivät sairaanhoitajiksi huolehtiakseen niistä jotka olivat sairastuneet ja siinä samalla he pääsivät varastelemaan taloissa jotka heidät olivat palkanneet. Jotkut siitä julkisesti ruoskittiinkin, vaikka ehkä parempi kuitenkin olisi ollut hirttää heidät esimerkin vuoksi. (Defoe 1969:84)

Ahneus ei sarjakuvissa kuulu sairaanhoitajien perusominaisuuksiin. Jo mainitun sairaanhoitaja Binksin lisäksi ainoastaan Juliet Jonesin Sydän -sarjakuvassa 1954 on tarina, jossa ikääntynyt kotisairaanhoitaja pyrkii väkisin naimisiin rikkaaksi arvioimansa iäkään potilaan kanssa. Voidaan kuitenkin perustellusti kysyä, kuinka tämä eroaa lukuisista nuorempien sarjakuvasairaanhoitajien saman aikakauden kunniallisina kuvatuista pyrkimyksistä naida rikas lääkäri tai potilas.

4.4 Sairaanhoitajaikonin kehitys ja siihen vaikuttavat syyt – Grounded theory

Nykytiedon valossa Nightingale näyttäisi liioitelleen kontrastia vanhan polven hoitajien ja oman sairaanhoitajaihanteensa välillä houkutellakseen aivan uuden sosiaalisen ryhmän työnhakijoita (Carré 2005:89). Nightingale rakensi sairaanhoitajan työstä naisten valtakuntaa, koska hänellä oli henkilökohtaisesta kokemuksesta kumpuava tarve luoda oman sosiaaliluokkansa naisille kunniallinen työpaikka. Jotta keski- tai yläluokkainen valkoinen nainen olisi voinut astua työväenluokkaiseen, prostituutioon verrattavaan ammattiin, oli hänen kyettävä vakuuttamaan sukunsa sekä työn että ammattiin valittujen korkeasta moraalista. Tähän tarkoitukseen luotiin Pyhän Hoitajan ikoni, joka yhdistettiin Nightingalen tunnettuun ja arvostettuun hahmoon. Erottuakseen vanhasta, pahamaineisesta ja työväenluokkaisesta, sairaanhoitajakaartista reformistit mustasivat aktiivisesti Nightingalen edeltäjiä käyttäen heidän ikoninaan Charles Dickensin (1844) luomaa juopon Sarah Gampin hahmoa.

Yläluokkainen ideaali näkyi pitkään alan koulutuksessa, jossa luonnetta korostettiin taitojen kustannuksella. Työväenluokkaisia hoitajia opetettiin vielä 1960-luvulla kaatamaan teetä ja nauttimaan taiteista. Huolimatta lamppua kantavan Lady'n ideaalista sairaanhoitajan työ oli edelleen huonosti palkattua raskasta työtä. Ylemmän sosiaaliluokan sairaanhoitajat työskentelivät johtajina ja opettajina. Suorittavan työn tekijät tulivat yhä työväenluokasta tai alemman keskiluokan piiristä, joiden muina vaihtoehtoina olivat tehdas- tai toimistotyö. (Ehrenreich & English 2010:89–92) Nightingalen Pyhä Hoitaja sementoi naisen paikan yhteiskunnassa tekemällä heistä miesten avustajia ja tukkimalla heidän tiensä miehisiin ammatteihin, mm. lääkäriksi, liki sadaksi vuodeksi.

133 vuoden jatkumo sarjakuvien sairaanhoitajakuvauksissa tekee näkyväksi, ettei Nightingalen yläluokkaisen Pyhän Hoitajan ikoni missään vaiheessa ole vakuuttanut ulkopuolista katsetta. Sarjakuvapiirtäjät ovat kautta aikain nähneet sairaanhoitajan ammatin koruttomana työväenluokan suorittavana ammattina. Työväenluokkaisesta olemuksestaan huolimatta ei sarjakuvien sairaanhoitajissa ole osoitettavissa kiinteitä yhteyksiä Sarah Gampiin. Ainoa viktoriaaniselta ajalta säilynyt työväenluokkaisen sairaanhoitajan määre on hänen edustamansa seksuaalinen potentiaali. Aiempi tutkimus kuitenkin osoittaa, että sairaanhoidon uudistajien luoma Pyhä Hoitaja vain vahvisti ammatin erotisointumista. Sairaanhoitaja potentiaalisen seksuaalisen tyydytyksen indeksinä kiteytyy sairaanhoitajan klassisessa puvussa, valkoisessa mekossa ja päähineessä, joka vielä 2000-luvullakin on seksuaalinen fetissi.

Muutos, joka tavassa kuvata sairaanhoitajia sarjakuvissa on tapahtunut, liittyy naisen aseman muutokseen yhteiskunnassa sekä sairaanhoitajan työn ja työpuvun muutoksiin. Piirrettyjen sairaanhoitajien 2000-luvulla kasvanut moniroituisuus, -sukupuolisuus ja -ikäisyys heijastavat todellisia muutoksia hoitajakunnan rakenteessa, joskin kymmenien vuosien viiveellä. Voidaan todeta sarjakuvapiirtäjien muodostavan käsityksensä sairaanhoitajan ammatista sen perusteella, miltä se näyttää ulospäin. Aineiston perusteella se näyttää suorittavalta työltä, jota yhä useammin tekevät maahanmuuttajat.

Sairaanhoitajan kuvaaminen 2000-luvulla valkoisessa mekossa päähine päässä on merkki piirtäjän takertumisesta vanhentuneeseen ikoniin, joka on muuttunut Baudrillardin kuvaamaksi postmoderniksi simulacrumiksi, kuvaksi vailla esityskohdetta, joka on syntynyt neljässä vaiheessa:

1. Valkoinen nuori nainen verhoutuneena valkoiseen mekkoon ja päähineeseen muodostuu sairaanhoitajan ikoniksi, koska sillä on selkeä vastine todellisuudessa. Sairanhoitajan ikonin ymmärrettävyys perustuu oleellisiin yhteisiin ominaisuuksiin oikean sairaanhoitajan kanssa.
2. Sairanhoitajan ikoni naamioi ja vääristää todellisuuden. Valkoinen nuori nainen valkoisessa mekossa ja päähineessä lakkaa hiljalleen olemasta yhtenevä todellisuuden kanssa. Työasu on oikein kuvattu, mutta valkoinen nuori nainen sen sisällä kätkee taakseen sen, että alalle on tullut lisääntyvästi eri-ikäisiä, -rotuisia ja -sukupuolisia ihmisiä.
3. Valkoinen nuori nainen verhoutuneena valkoiseen mekkoon ja päähineeseen naamioi todellisuuden poissaolon. Suomessa sairaanhoitajan päähine poistui käytöstä vuonna 1971. Housupuku on ollut vallitseva hoitajan työasu koko 2000-luvun, mutta sarjakuvissa valkoinen nuori nainen verhoutuneena valkoiseen mekkoon ja päähineeseen partioi osastolla vuosikymmenien ajan kuin mitään ei olisi tapahtunut. Sen ainoa yhtymäkohta todellisuuteen ovat työtehtävät, jotka ovat sairaanhoidollisia.

Merkin tunnistettavuus perustuu sopimukseen todellisen vastineen sijaan, joten merkin voidaan tässä vaiheessa sanoa muuttuneen ikonista symboliksi.

4. Valkoisella nuorella naisella verhoutuneena valkoiseen mekkoon ja päähineeseen ei ole enää minkäänlaista suhdetta todellisuuteen, vaan se on muuttunut omaksi simulacrumikseen, kuvaksi joka esittää vain itseään. Todellisen vastineen puuttuessa simulacrum vaatii ollakseen ymmärrettävä toisen symbolin, punaisen ristin, tuoman tuen. Symbolin merkitys on muuttunut vakavan sairaanhoidon tarjoajasta potentiaalisen seksuaalisen tyydytyksen indeksiksi.

Vaikka valkoinen nuori nainen verhoutuneena valkoiseen mekkoon ja päähineeseen yhä dominoi sarjakuvissa sairaanhoitajan symbolina, on sen alta selkeästi nousemassa uusi, reaali maailmasta ponnistava sairaanhoitajan merkki. Uusi sairaanhoitajan merkki nousee vanhan rinnalle, ei sen tilalle, koska niillä on 2000-luvulla erilaiset funktiot.

Uusi sairaanhoitajan merkki on työväenluokkainen suorittavan työn tekijä. Hän voi olla nuoren valkoisen naisen lisäksi tummaihoisen, keski-ikäinen ja/tai miespuolinen. Hän edustaa ammattia sukupuolensa sijaan. Uuden sairaanhoitajan merkkiä käytetään, kun piirtäjä haluaa kuvata uskottavasti esim. vaikeasti haavoittuneen protagonistin joutumista sairaalaan. Uuden sairaanhoitajan merkki välittää kuvaa sairaanhoitajista alansa ammattilaisina.

Vanha sairaanhoitajan merkki, valkoinen nuori nainen verhoutuneena valkoiseen mekkoon ja päähineeseen, menettää merkityksensä vakavan sairaanhoidon kuvaajana ja eriytyy potentiaalisen seksuaalisen tyydytyksen indeksiksi.

Tutkimus osoittaa, että ne, jotka työskentelevät potilaiden parissa, luovat ammatin julkisen kuvan huolimatta alan toimijoiden tiedotuspolitiikasta. Viktoriaanisen ajan uudistajien pyrkimys tehdä Pyhän Hoitajan ikonista vallitseva ei toteutunut, koska yläluokkaiset hoitajat toimivat esimiestehtävissä. Sarjakuvien ikonin mallina toimivat ne, jotka tekivät työtä potilaiden parissa. Samalla tavoin hoitoyhteisön viimeisten vuosikymmenten ponnistelut tehdä hoitotyöstä akateemista eivät ole muuttaneet ammatin julkista kuvaa, koska korkeasti koulutetut sijoittuvat hallinnollisiin tai asiantuntijatehtäviin. Tarkasteluissa sarjakuvissa ammatin akateemisuus ei näy lainkaan, päinvastoin kuin esim. lääkärisarjakuvissa. Jos ala haluaa muuttaa sairaanhoitajan julkista kuvaa, ei näkyvän todellisuuden merkitystä mielikuviin voi sivuuttaa. On kuitenkin huomattava, että vaikeivät yläluokkaisuus ja akateemisuus ole kotiutuneet sairaanhoitajan ikoniin, ei sarjakuvapiirtäjien tapaa esittää vakavaa sairaanhoitoa suorittavaa työväenluokkaista sairaanhoitajaa voida pitää mitenkään ylenkatsovana. 2000-luvun uusi sairaanhoitajan ikoni on asiansa osaava ammattilainen.

Vaikka alan toimijoiden oma tiedotustoiminta ei näytä jättävän pysyvää jälkeä sairaanhoitajan julkiseen kuvaan, voi siinä tapahtua suuriakin muutoksia silloin kun kyseessä on yhteiskunnallinen arvomuutos. Kansalaisyhteiskuntaistelu toi tummaihoiset sairaanhoitajat valkoisiin sarjakuviin muutamassa vuodessa. Muutokset sotaan suhtautumisessa ovat muuttaneet tapaa kuvata sairaanhoitajia sodan kontekstissa. Naisen aseman muutos on poistanut aviomiestä jahtaavat sairaanhoitajat sarjakuvista käytännössä kokonaan 2000-luvulla.

4.5 Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti

Validiteetilla tarkoitetaan valitun tutkimusmenetelmän kykyä selvittää sitä, mitä sen on tarkoitus selvittää. Voidakseen olla validi tulee tutkimusotteen tehdä oikeutta tutkittavan ilmiön olemukselle sekä kysymyksenasettelulle. (Anttila 2006:512–513) Käsissä olevan tutkimuksen kysymyksenasettelu nousee aineistosta itsestään ilman ennalta lukkoon lyötyjä hypoteeseja ja tekee sikäli oikeutta materiaalille. Kriittisen tarkastelun kohteeksi

voidaan perustellusti ottaa tutkimuksen reliabiliteetti, jolla viitataan tutkimuksen toistettavuuteen ja ei-sattumanvaraisuuteen. Se, että tutkimuksen määrällisen analyysivaiheen suoritti vain yksi henkilö, kun kyseessä on subjektiivisesti tulkittavissa oleva materiaali, heikentää kyseisen osion reliabiliteettia. Reliabiliteettia on arvioitu taulukossa 1 puolittamalla kronologisesti järjestetty aineisto poistamalla joka toinen analysoitava sarjakuva ja vertaamalla keskeisten muuttujien arvoja koko tutkimuksen vastaaviin tuloksiin.

Taulukko 1. Tutkimusmateriaalin reliabiliteettivertailu

1900-luku	Koko materiaali %	Puolitettu materiaali %
Hame	97,42268	96,46464646
Housut	2,319588	3,535353535
Päähine	89,94845	83,33333333
Ei päähinettä	10,05155	16,66666667
Punainen risti	11,34021	13,63636364
Tummaihoisen	3,092784	3,03030303
Alle 30 v	60,56701	60,60606061

2000-luku	Koko materiaali %	Puolitettu materiaali %
Hame	67,6300578	77,17391304
Housut	21,38728324	27,17391304
Päähine	61,84971098	64,13043478
Ei päähinettä	38,15028902	35,86956522
Punainen risti	16,76300578	18,47826087
Tummaihoisen	9,826589595	10,86956522
Alle 30 v	54,9132948	64,13043478

1900-luvun suuri prosenttivaihtelu päähineen kohdalla johtuu siitä, että sattumalta huomattavan suuri osa poistetuista oli aasialaisia sarjakuvia, joissa kaikilla hoitajilla on aina päähineet. 2000-luvun materiaalissa erot ovat suurimmillaan kymmenen prosenttiyksikön luokkaa. Tämä selittyy kahdella seikalla. Ensinnäkin 2000-luvun sarjakuvatasairaanhoitajat ovat edelliseen vuosisataan verrattuna huomattavan heterogeenisiä, mikä luo hajontaa. Toisekseen 2000-luvulle ajoitettavissa oleva tarkastelumateriaali käsittää puo-

litettuna vain 37 piirtäjän töitä ja on pienenä määränä altis heilahteluille. Suurempi otanta tuskin pienentäisi heterogeenisyyttä, mutta lisääisi reliabiliteettia. Verrattaessa 1900- ja 2000-luvun muuttujia keskenään havaitaan trendien voimakkuuden vaihtelevan puolitettun ja koko materiaalin välillä, mutta suunnan olevan selkeä ja yhtenäinen.

Vaikka tutkimuksessa on käytetty sekä määrällistä että laadullista metodologiaa, on se kuitenkin luonteeltaan viime kädessä laadullinen. Grounded Theoryn luominen nojaa induktiiviseen päättelyyn, jonka perusongelma on, ettei monienkaan yksittäiskappaleiden analysointi kerro välttämättä mitään niistä, jotka ovat jääneet tarkastelun ulkopuolelle. (Anttila 2006:117,516) Tämän tiedostaen Barney G. Glaser (1978:11) kehottaa työskentelemään anteeksi pyytelemättä sillä materiaalilla mikä on saatavissa, ottamaan riskejä ja kokeilemaan rohkeasti erilaisia ideoita matkalla lopulliseen teoriaan. Glaserin näkemys kuvaa hyvin käsillä olevan tutkimuksen vaiheita.

Globaalia tutkimusta tehdessä selvisi, että tutkimukseen osallistuneiden kolmen maanosan tavassa kuvata sairaanhoitajia on isoja eroja. Selvimmin tämä näkyy rotukysymyksessä ja työasussa. Tummaihoisia hoitajia on pohjoisamerikkalaisissa sarjakuvissa 2000-luvulla viidennes, eurooppalaisissa kolme prosenttia mutta aasialaisissa ei lainkaan. Jokainen 2000-luvun japanilainen sarjakuvasairaanhoitaja käyttää yhä päähinettä ja mekkoa, kun eurooppalaisessa ja amerikkalaisessa sarjakuvassa tämä on laskeva trendi. Tulosta selittää se, että Aasiassa perinteinen sairaanhoitajan asu on yhä yleinen. Tästä seuraa, että jos tehtäisiin vastaava tutkimus, jossa kaikki maanosat olisivat yhtä suurella otannalla edustettuina, globaalit muutokset ennen ja jälkeen vuoden 2000 eivät olisi lainkaan niin voimakkaita kuin nyt saadut tulokset. Tämän vuoksi tutkimustuloksia analysoitaessa on tarvittaessa nostettu esiin maanosakohtaiset erot.

4.6 Loppusanat

Semiotiikka sopii ekonomisella merkkikielellä toimivien sarjakuvien tutkimiseen erinomaisesti. Jean Baudrillardin teoria merkkien muuttumisesta kuviksi vailla esityskohdetta selittää valkoiseen mekkoon ja päähineeseen verhoutuneen valkoisen nuoren nais-sairaanhoitajan kohtalon sarjakuvissa. Tutkimus lisää Baudrillardin teoriaan uuden elementin, jossa todellisuudesta irtautunut merkki löytää uuden viittauskohteen. Tutkimuksen tuottama teoria täyttää Grounded Theorylle asetetut ehdot. Se pohjautuu ja kunnioit-

taa aineistoon. Se selittää aineistosta nousevat ilmiöt näkyvään todellisuuteen tai yhteiskunnallisiin arvoihin perustuviksi ja ennustaa tulevaa kehitystä. Sillä on yhteys käytäntöön kahdella taholla:

Tutkimus auttaa sairaanhoidon piirissä toimivia ymmärtämään alan julkisen kuvan historiaa ja muodostumismekanismeja. Tämä lisää ammatillista itsetuntemusta ja hyödyttää alan viestinnän kehittämistä.

Tutkimus tekee sarjakuvapiirtäjät tietoiseksi klassisen sairaanhoitajasymbolin vanhentuneisuudesta ja siihen liittyvistä piiloviesteistä. Tämä nopeuttaa siirtymistä modernin sairaanhoitajaikonin käyttöön niissä tapauksissa, joissa piirtäjän on tarkoitus kuvata vakavaa sairaanhoitoa.

Teoria on myös muokattavissa uuden aineiston niin vaatiessa. Maantieteellisten ja kulttuuristen erojen vaikutus tutkimustuloksiin on huomioitu. Tutkimus on vastannut esittämiinsä tutkimuskysymyksiin, mutta se on nostanut esiin myös lisätutkimusta kaipaavia kysymyksiä.

1. Sairaanhoitajalla näyttäisi tutkimuksen perusteella olevan selkeä rooli draaman luomisen kannalta. Huomiota kiinnittää kuitenkin sairaanhoitajien lähes täydellinen poissaolo elämänkerrallisista sarjakuvista, joiden aiheena on tekijän tai tämän läheisen vakava sairastuminen. Liittyykö tämä alan sisäisessä diskurssissa nousseeseen huoleen sairaanhoitajien näkymättömyydestä mediassa? Eikö sairaanhoitajista jää potilaille muistijälkeä? Onko se edes tarkoitus?
2. Sairaanhoitajan merkin historia potentiaalisen seksuaalisen tyydytyksen indeksinä populaarikulttuurissa on tietoisesti sivuutettu aiemmissa tutkimuksissa. Tutkimuksen tekijällä on sellainen käsitys, että sairaanhoitaja olisi ollut yksi yleisimpiä siviiliammatteja, joita eroottisissa kuvauksissa käytetään, mutta tästä ei ole tutkimustietoa. Viktoriaanisen ajan sairaanhoidon uudistajien luoma Pyhä Hoitaja selittää osan ammatin erotisoituneesta kuvasta, mutta tutkimuksen tekijä pitää todennäköisenä, että eroottisuus palautuu sairaanhoitajan työnkuvaan. On suuren yleisön tiedossa, että sairaanhoitajat kajoavat työssään potilaan intiimi-alueisiin. Potilaan ja sairaanhoitajan välistä eroottista jännitettä olisi uskallettava tutkia.

3. Pelkästään Iso-Britanniaan keskittyvä tutkimus todennäköisesti tuottaisi erilaisen näkemyksen luokkajaon pysyvyydestä. Tässä tutkimuksessa 1800-luvun materiaali on Iso-Britanniasta, mutta 1900-luvun ensivuosisikymmenten materiaali pääosin vähemmän luokkatietoisesta Yhdysvalloista. Sarjakuvamuotoista sairaanhoitajia sisältävää materiaalia 1800- ja 1900-luvun vaihteen Iso-Britanniasta on työlästä löytää, joten tutkimusmateriaalia on syytä laajentaa myös esim. kirjallisuuteen.

Tarkempi jatkotutkimus kannattaa keskittää yhteen maanosaan tai jopa pienempiin yksiköihin kerrallaan tässä tutkimuksessa esiin nousseiden vahvojen maanosakohtaisten erojen vuoksi. Tutkimus osoittaa sarjakuvien olevan relevantti yhteiskunnallisten muutosten kuvaaja, jota on suotta ylenkatsottu tutkimusmateriaalina. Reilussa sadassa vuodessa sarjakuva on menettänyt merkitystään sosiaalisten mielikuvien muokkaajana, mutta sillä on vielä 2000-luvullakin todistusrvoa sellaisten heijastajana.

LÄHTEET / REFERENCES

Anttila, Pirkko. 2006, *Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen*, Hamina: Akatiimi Oy, 2. Painos.

Astor, David. 1998, Diversity push makes the comics a little less white, *Editor & Publisher*, Vol 131, 49, s. 34.

Baudrillard, Jean. 1988, *Selected Writings*, Cambridge: Stanford University Press.

Brabant, Sarah & Mooney, Linda A. 1997, Sex Role Stereotyping in the Sunday Comics: A Twenty Year Update, *Sex Roles*, Vol 37, ¾, s. 269-281.

Britannica, Encyclopædia. 2012, *Mary Seacole*, luettavissa: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/973210/Mary-Seacole>, noudettu 2.8.2012.

Brown, Jeffrey A. 1999, Comic Book Masculinity and the New Black Superhero, *African American Review*, Vol 33, 1, s. 25-42.

Carré, Jacques. 2005 Hospital Nurses in Eighteenth-Century Britain: Service without Responsibility, kirjassa Baudino, Isabelle; Carré, Jacques; Révauger, Marie-Cécile, *The Invisible Woman: Aspects Of Women's Work in Eighteenth-Century Britain*, Hampshire: Ashgate Publishing Limited.

Cawelti, John G. 1976, *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*, Chicago: The University of Chicago Press.

Chandler, Daniel. 2002, *Semiotics: The Basics*, London: Routledge.

Conroy, Mike. 2009, *War Comics: A Graphic History*, Lewes: The Ilex Press Limited.

Defoe, Daniel. 1969, *A Journal of the Plague Year*, London: Oxford University Press.

Dickens, Charles. 1844, *Martin Chuzzlewit vol 1, Collection of British Authors LVIII*, Leipzig: Bernhard Tauchnitz.

Duncan, Randy & Smith, Matthew J. 2009, *The Power of Comics: History, Form & Culture*, New York: The Continuum International Publishing Group Inc.

Eco, Umberto. 2004, *The Myth of Superman*, kirjassa Heer, Jeet (toim.) & Worcester, Kent (toim.) *Arguing Comics: Literary Masters on a Popular Medium*, Jackson: University Press of Mississippi, s. 146-164.

Ehrenreich, Barbara & English, Deirdre. 2010, *Witches, Midwives & Nurses: A history of Women Healers*, New York: The Feminist Press. Second edition.

Gibson, Mel. 2010, What Bunty did next: exploring some of the ways in which the British girls' comic protagonists were revisited and revised in late twentieth-century comics and graphic novels, *Journal of Graphic Novels and Comics*, Vol 1, 2, s. 121-135.

Glacock, Jack & Preston-Schreck, Catherine. 2004, Gender and Racial Stereotypes in Daily Newspaper Comics: A Time-Honored Tradition? *Sex Roles*, Vol 51, 7/8, s. 423-431.

Glaser, Barney G. 1978, *Advances in the Methodology of Grounded Theory: Theoretical Sensitivity*, Mill Valley: The Sociology Press.

Gresh, Lois H.; Weinberg, Robert. 2002, *The Science of Superheroes*, Hoboken: John Wiley & Sons inc.

Hallam, Julia. 2000, *Nursing the Image: Media, Culture and Professional Identity*, Abingdon: Routledge.

Hein, Eleanor C. 2001, *Nursing Issues in the 21st Century: Perspectives from the Literature*, Philadelphia: Lippincott.

Hietala, Veijo. 1993, *Kuvien todellisuus - Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan*, Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Horn, Maurice. 1977, *Women in the Comics*, New York: Chelsea House Publishers

Judd, Catherine. 1998, *Bedside Seductions: Nursing and the Victorian Imagination, 1830 – 1880*, New York: St. Martin's Press.

Kalisch, Beatrice J.;Begeny, Suzanne & Neumann, Sue. 2007, The image of the nurse on the Internet, *Nursing Outlook*, Vol 55, s. 182-188.

Lavin, Michael R. 1998, Women in Comic Books, *Serials Review*, Vol 24, 2, s. 93-100.

- Lendrum, Rob. 2005, The super black macho, one baaad mutha: black superhero masculinity in 1970s mainstream comic books, *Extrapolation*, Vol 46, s. 360-372.
- Longfellow, Henry Wadsworth. 1857, Santa Filomena, *The Atlantic Monthly*, November, luettavissa: <http://www.theatlantic.com/past/docs/unbound/poetry/nov1857/filomena.htm>, noudettu 21.9.2012.
- McCloud, Scott. 1993, *Sarjakuva – näkymätön taide*, Helsinki: The Good Fellows ky.
- Nelson, Sloban; Gordon, Suzanne. 2004, The rhetoric of rupture: Nursing as a practice with a history? *Nursing Outlook*, 52, s. 255-261.
- Nightingale, Florence. 1969, *Notes on Nursing: What It Is, and What It Is Not*, New York: Dover Publications.
- Nightingale, Florence. 1979, *Cassandra*, New York, The Feminist Press.
- Nightingale, Florence; Vicinus, Martha (toim.) & Nergaard, Bea (toim.). 1989, *Ever Yours, Florence Nightingale: Selected Letters*, London: Virago Press Limited.
- Nolan, Michelle. 2012, Introduction, kirjassa Gagné, Michel (toim.) *Young Romance: The Best of Simon & Kirby's Romance Comics*, Seattle: Fantagraphics Books.
- Nyberg, Amy Kiste. 1995, Comic Books and Women Readers: Trespassers in Masculine Territory? kirjassa Rollins, C. Pete (toim.) & Rollins W. Susan (toim.), *Gender in Popular Culture: Images of Men and Women in Literature, Visual Media, and Material Culture*, Cleveland: Ridgemont Press, s. 205-224.
- O'lynn, Chad E. (toim.) & Tranbarger, Russel E. (toim.). 2007, *Men in Nursing: History, Challenges, and Opportunities*, New York: Springer Publishing Company.
- Ordoñez, Antonio Altarriba. 1999, War Comics: The New Realism, *The Unesco Courier*, Vol. 52, 7, s. 61-64.
- Poovey, Mary. 1998, *Uneven developments: The Ideological Work of Gender in Mid-Victorian England*, London: Virago Press Limited.
- Radway, Janice A. 1984, *Reading the Romance: Women, Patriarchy, and Popular Literature*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Robbins, Trina. 1993, *A Century of Women Cartoonists*, Northampton: Kitchen Sink Press Inc.

Robbins, Trina. 1999, *From Girls to Grrrlz: A History of Women's Comics from Teens to Zines*, San Francisco: Chronicle Books.

Robbins, Trina. 2002, Gender differences in Comics, *Image & Narrative* 4, luettavissa: <http://www.imageandnarrative.be/inarchive/gender/trinarobbins.htm>, noudettu 4.6.2012.

Römpötti, Harri. 2009, Manga toi tytöt sarjakuvahyllylle, Helsinki: *Helsingin Sanomat* 8.9.

Sorvettula, Maija. 1998, *Johdatus suomalaisen hoitotyön historiaan*, Helsinki: Suomen Sairaanhoidajaliitto ry.

Stark, Myra. 1979, Introduction, kirjassa Nightingale, Florence: *Cassandra*, New York: The Feminist Press, s. 1-23.

Strömberg, Fredrik. 2012, *Black Images in the Comics: A Visual History*, Seattle: Fantagraphics Books. Second expanded edition.

Strömberg, Fredrik. 2010, *Comic Art Propaganda – A Graphic History*, Lewes: The Ilex Press Limited.

Summers, Anne. 1989, The Mysterious Demise of Sarah Gamp: The Domiciliary Nurse and Her Detractors c. 1830-1860, *Victorian Studies*, Vol 32, 3, s. 365-386.

Vaughan, Don. 2006, Comic Book Care – A History of Nurses in Comic Books, *Nursing Spectrum*, luettavissa <http://nweb.nursingspectrum.com/NursesWeek/2ComicBookCare.htm>, noudettu 8.8.2012

Vincent, Thomas. 1811, *God's terrible voice in the city: Wherin are set forth the sound of the voice, in a narration of the two dreadful judgements of plague and fire, inflicted upon the city of London; in the years 1665, and 1666*, Bridgeport: Lockwood & Backus.

Wright, Bradford F. 2001, *Comic Book Nation: The Transformation of Youth Culture in America*, Baltimore: The John Hopkins University Press.